

ISTOG AUTORA

Sloboda,

Poème, u izdanju autora, Nouméa, 1973

Samo rijeci,

Price, u izdanju autora, Aix-en-Provence, 1977

Vidjenje s'ostrva

Poeme, U izdanju Saint-Germain-de-prés, Paris, 1983

Zadah noci

Poeme, U izdanju Saint-Germain-de-prés, Paris, 1985

Oruzje kojim pobjedjujem

Poeme, U izdanju Vent du sud Nouméa, 1988

Suma, Zemlja i Duhan

Novele, U izdanju Niauli, Nouméa, 1992

Covjek Planina

Grain de Sable, Paris, 1994

U izdanju Galleri Racine, Paris, 1993

Mjesta

Novele, U izdanju Grain de Sable, Nouméa, 1994

Sjedeci u Barki

Poeme, U izdanju Grain de Sable, Nouméa, 1994

S'maskom

Grain de Sable, Paris, 1994

Pod rukovodstvom Guy Chambelland, Paris, 1997

Nicolas Kurtovitch

TOTEM

U izdanju

GRAIN DE SABLE

Ispred mene

"I onda se polako okrenu
skoro siguran da nikoga neće vidjeti"

B. Scepanovic, Usta puna zemlje.

Ispred mene, na udaljenosti od nekih stotinjak metara, farovi automobila koji juri preko sto sezdeset kilometara na sat probijaju mrak. Dodata svjetlosti punog mjeseca, ta vjestacka svjetlost osvjetljava mnogo više nego samu cestu. Citav pejzaz, u precniku od najmanje jednog kilometra, je potpuno vidljiv. Razlikujem sve forme reljefa, koji se sastoji od malih uzvisenja prekrivenih savanom i malih ravnica po kojima su razbacani niaouli, karakteristicno drvece u ovom dijelu zemlje - sjever Nouvelle Calédonie (Nova Kaledonija).

Stavim u kasetofon "Stycky Fingers" od Rolling Stones-a i odvrnuh do daske. U tom trenutku zvukovi noci su se izmijesali sa bukom motora u simfoniju boja i tonova. Malo pomalo, ti zvukovi i boje su nestajale, potapajuci se u morskim dubinama emocija i sjecanja. skih zvukova i noci polahko se gubi u svijetu sastavljenom od uspomena i emocija, povlaci me za sobom. I nema više nicega osim te velicanstvene muzike u mom srcu i... i Azrine slike, negdje u Sarajevu, sa svojom bracom i svim svojim. Evo više od dvije godine otkako su izloženi svakodnevnom granatiranju, u rusevinama, obuzeti ljutinom koju i ja ovdje osjecam kao nepodnosljivu, koja je jaca od volje i od tijela, tijela koje se sputava i sve to se manifestira strahom, strahom koji ih paralizira i spriječava da izadju iz podruma i da se izloze sigurnoj smrti i granatama u uzarenoj pomami za unistavanjem - Unistiti cijeli svijet unistavajuci istovremeno samog sebe, negirati sve zivote negirajuci jedan jedini - svoj sopstveni. Koja filozofija ?

Tri mirna dana, koja sam upravo proveo, su u ostala iza mene zauvijek i niko mi ih ne može oduzeti. Nista mi ih ne može izbrisati. Sjecanje na dogadjaje, makar samo osjecaj i uzbudjenje na lagodnost i spokojstvo tih nekoliko dana. Nekoliko dana koji su prošli kao tren, kao jedan jedini sahat, kao jedan pramicak zivota. Ali u ovom automobilu, kojim upravlja neko drugo ja, napustam ovaj predio, napustam pleme Titch i lijepe predjele Pouma i sav ovaj mir, koji u ovom trenutku noci, u samoci za volanom, nije samo moj unutrašnji mir, već stvarni mir citavog svijeta, koji me polako osvaja, kao sto bi se potapao u more, postajuci prvo riba, pa onda slana voda itd. Dakle, prodirem u haoticni i monstruzni svijet rata. Rata, kojeg neki nazivaju i gradjanski, kao da time zele umanjiti sav uzas koji on nosi sa sobom, ili se bar nadaju da ce, nazivajuci ga tako, izbrisati svu odgovornost ostatka svijeta. U tom ratu kojim sam lutao,

Azra se naravno borila da prezivi, a i da ostane kakva je uvijek bila: uvijek, svakog dana, u svim svojim postupcima, u svim svojim mislima, potpuno dostojanstvena, onako, kako su uspjeli samo oni koji su znali ili koji su mogli, mozda s'bozjom pomoci, ali sigurno snagom ljubavi, proci najvece patnje, a da sami ne pocnu mrziti.

Tamo, na obroncima brda, gdje smo se prije sesnaest godina najvjerojatnije setali, ona, ja, nasi ostali rodjaci i njihova braca, sada se nalazi hiljade instrumenata koji siju smrt i torturu, slijepih na uzasuta lica i na nevolje koje prouzrokuju, gluhih na krike nevjerice i na djeciji plac, koji je uzgred budi receno nepodnosljiv ; Djece, koja ne razumiju kako to da nebo, i pored svjetlosti sunca i pored ljepote bijelih oblaka, moze biti liferant zeljeza i vatre, zaborava i lutanja ; kada roditelji ginu na ulici, nema vise nikoga da ih uzme za ruku i da ih izvede u carsiju. Nadao sam se, zelio sam, da onog trenutka kada pukne prva jutarnja granata, da snaga nasih pogleda, okrenutih svi na tu sranu, pretvori taj instrumenat smrti u otpatke zeljeza i istovremeno, da izdavaoce naredbi, za upotrebu tog oruzja, pretvori u nijeme i senilne starce. Ali, druge granate eksplozivavaju sve blize i blize nama, pokazujuci kako ce ovaj dan biti kao i predhodni – dugo i mucno iscekivanje smrti i nemoci. Eksplozije su nas iscupale iz sna, jer trebalo je trcati i kriti se, i kao uvijek, ispod tona armiranih betonskih ploca, koje jedino, bez sumnje mogu izdrzati, topovske kanonade.

U tom trenutku bio sam pored njih, cuo sam sta su govorili jedno drugome, vidio sam njihova lica, mogao sam ih dohvatiti i osjecati njihov strah na mojim rukama. Niko od njih, ni Azra, ni Alma, ni Niazz, niti niko od njih nije mogao znati da sam ja tu. Nisu me mogli vidjeti, jos manje cuti. Kako bi oni mogli vjerovati i nadati se da neko od njihove krvi, tamo negdje na kraju svijeta, misli na njih, kako ih taj njihov rodjak jos uvijek voli bez obzira na sve te godine sutnje i nepoznavanja svakodnevnice, kako neko zeli da podijeli, ne njihove patnje, vec jednostavnu njihovu nemoc. Znaju da su zaboravljeni od svijeta, zaboravljeni od drugih, zaboravljeni od srcâ i od savjesti, prodani za neke druge sutnje, predmet nekih tudjih trgovina o kojima oni apsolutno pojma nemaju, ne mogu cak ni da zamisle, tako je njihovo povlacenje iz svijeta svakim danom postajalo potpunije. Slusalo se, najcesce nocu kada srca malo zaborave na strah i kada biju malo manje jako u grudima, rasprave na stranim radio stanicama, sta se vise nece dopustiti, sta je trebalo uraditi, sta bi trebalo uraditi, sta ce se uskoro trebati uraditi itd itd. Koliko je udaljen taj spokojni svijet sada od nas? Na kojoj distanci od tog ugladjenog svijeta zivimo mi? I ako manje od hiljadu i pet stotina kilometara razdvajaju Sarajevo i Paris, izmedju ta dva svijeta sada se nalazi okean podlosti, kukavicluka i neodlucnosti. Svi su se pravili da ne znaju, ili da su zaboravili za mutne radnje u tisini post-titizma, koje u stvari nisu bile nista drugo nego vrsak oslabljenog vala nestale totaliristicke moci. Odbijali su vidjeti i cuti, i prihvatili su zdravo za gotovo, pretvarajuci se da donosioce zla smatraju za donosioce slobode i demokratije. I evo sada, daleko od Aleje

Snajpera, ti isti ljudi diskutuju, upozoravaju, prijete i jednima i drugima i svima, ali jedno je sigurno: Svi ti mislioci i njihovi zaključci više nikoga ne obavezuju. Simpozij je trajao samo tri dana. Tri dana potpune tisine. Van vremena predviđenog za “predavanje” i diskusija u pravom smislu riječi, koje su se održavale u jenom starom i djelimično ostecenom hramu i gdje nijedan od tri-cetiri prozora nije imao zaluzine, pustajući na taj način vjetar da prodre unutar i donese sve mirise sa obližnjeg okeana i sve pozive za putovanjima. Hram, djelimično propao tako da je jedan dio krova napravljen od upletenih palmi, ali kojeg domace stanovništvo još uvijek upotrebljava, uzaludno isčekujući neko novo zdanje, koje bi koristilo kako u vjerske svrhe, tako za razne seminare i skupštine koji istovremeno daju ton života u selu, na taj način doprinoseći donosenju najpravičnijih odluka, kako u interesu sadašnjih tako i u interesu budućih generacija. Dakle i pored dugotrajnih razmjena argumenata – ponekad zucnih diskusija, bila su to tri dana tisine. Ne one prazne tisine zbog odsutnosti, najcesce nepoznavanja i hipokrizije, vec konstruktivne tisine slusanja i paznje, slaganja i prihvatanja, jednostavno tisine izmedju dvije intervencije, dok smisao onog sto je upravo receno prodre do savjesti, a ponekad i do srca. Sve je bilo organizirano tako da atmosfera u kojoj su se održavali susreti bude opustajuca i umirujuca do sitnih detalja ; Kada malo zasjednemo i zagledamo se u daljinu, da udahnemo i da mozda dodirnemo ogromno vodeno prostranstvo pravilno oiviceno sa dvije kopnene ruke sa istoka i sa zapada, gdje ima vrlo malo vegetacije, dajući dojam u trenutku kada sunce nestaje na horizontu, da su – te kopnene ruke - oblaci, koji su sisli s’neba, i da se potapaju u okean i da uskoro, sa dolaskom noci, ce se vratiti odakle su i dosle, na vrhove nekih tamo planina. Naspram plaze, gdje smo upravo sjeli, nalazila su se dva otocica, blizanci nastali od vode i vjetra, koji zatvaraju dio zatona dopustajući da se vidi bezgranicnost okeana, koji se zaustavlja na horizontu, a za koji smo znali da se nalazi negdje tako daleko, tako nepristupacno, da povjerujemo da je citava zemaljska kugla tu skoncentrirana, u ovom kutku svijeta, u idealnoj ravnotezi života, ali isto tako u uravnotezenosti pokreta, boja, mirisa i zvukova, kako valova, kako i dječije graje koja dopire odnekud, tako još uvijek prisutnih zvukova ljudi i zena koji nesto diskutuju tako vazno za opstanak njihove zajednice.

Tisina koja me je obuzimala, nadjacavala je svu realnost koja je bila svuda okolo – od hrama do plaze i koja se osjecala po nestajucoj buci koja je odnekud dopirala. Djeca su se igrala kao sto se uvijek igraju, ne obaziruci se na nas – strance koji su dosli odnekud i koji ce ubrzo otici i koje zasigurno nikada više neće vidjeti - mjestani koji ne ucestvuju u razmjenama misljenjâ, pripremaju obroke za stotinjak uzvanica tj za nas, bilo je cak nekoliko turista koji su slucajno ovuda prolazeci nasli ovaj divni kutak svijeta i odlucili da tu ostanu još malo. Jedni su trcali noseći nesto sa jedne strane na drugu, drugi su cak ulazili u sali gdje su se održavali sastanci da sapnu nekome nesto veoma vazno i taj nako

je izlazio na najdiskretniji moguci nacin, ali je njegov izlazak uvijek bio primijecen. Zivot je tekao na svakom koraku. Radilo se oko nalozene vatre gdje se kuhalo, radilo se oko postavljenja stolova poredjanih u hladovini stoljetnih drveca i upletenih palmi koji su stvarali divnu svjezinu, neki opet - nisu radili nista, jednostavno bili su tu, sjedeci na zemlji po dvoje ili troje ili pak stojeći i razgovorajuci polahko o ko zna cemu. Sve je to bilo naglaseno nekim uzvicima i povremenim pjevusenjem, koje ja nisam uopste razumio, ali koje je bez ikakve sumlje doprinosilo dobrom raspolozenju koje me je povremeno obuhvatalo, a da ni sam ne znam zasto i to bas sada oko podne. Koliko mi je samo bilo zao sto, slusajuci ih kako pjevaju, nemam uopste glasa, pa da izletim iz ovog hrama i napustim ove dosadnjakovice u njemu i da se prikljucim tom improviziranom horu, pa da i ja doprinesem malo ljepoti ovog trenutka.

Bice da sam prvi put cuo da je neko izgovorio njegovo ime, vec na pocetku prvog dana seminara. Nedaleko od mene, dva-tri reda iza, neko je govorio svom susjedu – i ja sam jasno cuo :

“ Poslije toliko vremena William je prvi put dosao na seminar ”.

U tom trenutku nisam pridavao neke narocite vaznosti razgovoru koji se vodio iza mene, niti sam to povezivao sa jedinim William-om kojeg poznajem. To ime je relativno cesto , a sa druge strane ovaj koji je izgovorio njegovo ime, barem sudeci prema glasu, bio je od vise mlad da poznaje istog William-a kao ja. Kasnije, i stog dana dvije druge osobe, upravo pored mene, su razgovarale o nekom William-u i koji ne moze biti nijedan drugi nego “moj”. Nagnuo sam se prema njima i upitao:

“ Izvinite, govorite li vi o Williamu Wapaeu ?”

Obadvojica su me pogledala kao da sam pao s'neba, pa posto su me prepoznali, odgovorise bez i jedine sekunde razmisljanja:

“ Pa da Nicolas, upravo o njemu govorimo. Nisam snao da ga i ti poznajes ” , doda jedan od njih.

“ Pa jedno petnaestak godina “ odgovorih, “ ali da li je on danas ovdje?”

“ da, da, ovdje je, ovaj u selu, ne na sastanku, razumijes ?”

Nisam nista razumio, narocito ne nacin na koji su bile izgovorene zadnje rijeci. Zasto, kada je vec ovdje, ne moze da ucestvuje u diskusijama ? Napravio sam se da razumijem i rekoh da ce mo se vidjeti kasnije.

Tokom proteklih cetnaest godina, tj od kada sam prestao biti njegov profesor, u vrlo rijetkim prilikama sam cuo da se govori o William-u. Ne znam tacno sta sam ocekivao, ali nisam imao nikakve ideje sta je on sada postao. Pokusao sam da ga zaboravim, da ga smjestim u jedan cosak moje memorije, ali bilo je zapisano da mora, prije ili kasnije, izaci u prvi plan moje svijesti. Cesto, tokom svih ovih godina, pitao sam se sta se dogodilo sa tim tako pametnim momkom. Bio je jedan od mojih ucenika, sigurno ne najolji po ocjenama, ali sigurno najinteligentniji i najosjecajniji. Posjedovao je, izmedju ostalog, odlicnu

intuiciju za sve što se tiče historije i poezije, dvije oblasti, koje na prvi pogled, ali samo na prvi pogled, jer njegov primjer dokazuje suprotno, nemaju mnogo toga zajednickog, a ja ovdje ne govorim ni o historiji ni o poeziji. Iznenadjivalo me je da se o njemu nije culo, niti medju rajom ni medju kolegama sa posla niti javno – stampa, radio i sl. U to vrijeme bio sam ubijedjen da jedan takav ucenik mora uspjeti, u svakom slucaju, naci svoje mjesto pod suncem, da upotrijebim taj izraz, kojim se ovdje obicno kaze za nekoga ko je uspio naci mjesto u drzavnoj sluzbi, koja se smatra kao najsigurnije sa aspekta sigurnosti posla, a i za buducnost u jednoj drzavi kao što je ova nasa. Ali, o Williamu nista, nikada nista, niti u nekom neformalnom razgovoru, niti u novinama, a zemlja je tako mala da sve moze biti objekat novinskog clanka, a u cetnaest godina neko tako uspjesan, a William je to sigurno bio, jednostavno mora biti pomenut u dnevniku. To me je pomalo iznenadjivalo, ali ocigledno, nisam se vise raspitivao o njemu. Jednostavno, smatrao sam da se nismo kretali u istim krugovima, ili pak da je odlucio da se nastani negdje u inostranstvu, jer u stvari, zadnje što sam o njemu sigurno znao, bilo je da je otisao da studira u inostranstvo.

Pokusavao sam da se skoncentriram na debatu, neki govornici su srcano branili neka, izgleda potpuno suprotna gledista, vladala je potpuna tisina i nije bilo nicega što bi ometalo diskutante. Dakle, bilo je mi lahko da se skoncentrisem na dogadjaje u sali. Ali, ubrzo sam mogao da konstatujem da je samo jedan dio mene prati izlaganja i osjecao sam kako se malo po malo udaljavam od sadasnosti, da bih se nasao zadubljen u daleku proslost, tamo gdje Williamovo ime i cinjenica da je on tu, negdje u blizini, me odvode. Bilo je to vrijeme otkricâ, raspolozivosti i nade, koje sve teze i sve rjedje nalazim, kao da sam presao iz jednog svijeta u neki drugi, bez obzira što ta vizija ne iskazuje tacno moje osjecaje u odnosu na kvalitativne promjene u mom zivotu. Sada, jedini razlog da budem ovdje je bio da vidim William-a. I vidio sam ga vec iste veceri na najjednostavniji moguci nacin. Bio sam sa jednom kolegicom, i nakon duge setnje nasli smo se u sali, pored same plaze, koja je bila predvidjena za spavanje. U jednom trenutku, iz obliznje grupice, koja se jedva razaznavala u polumraku, koji je polahko osvajao okolinu, izdvojila se jedna osoba koja je krenula prema nama. Kada je vec bila tacno ispred nas, osoba se zaustavila i pogledavsi me rece:

“ Nicolas, to ste Vi ste Nicolas? “

“ Da, da Williame, ja sam. “

Citavo njegovo lice se razlilo u osmijeh, njegove ruke su se rasirile u isto vrijeme i na isti nacin kao i moje, i zagrlili smo se iz sve snage – kao nikada do sada i nakon toliko dugo vremena. U tom istom trenutku me obuhvati ogromna naklonost prema njemu, koja me od tada vise nikada nije napustila.

Cesta, noc, brza voznja, svjetla farova i mjesecina. Sve to zajedno baca neke druge slike u moju podsvijest. Slike Sarajeva. Negdje u svijetu, negdje u kosmosu, negdje u meni sada, postoji Sarajevo. U mom srcu prvo postoji zvuk njegovog imena, poslije malo po malo dolazi istorija tog imena, istorija grada i td. Nesto malo uspomena i mnogo maste, stvaraju jasne slike carsije u mojim mislima, kao ponekad u kinu, kada prva scena filma, koja se u djelicu sekunde pojavi na platnu se ureze u sjecanje. Sav taj niz od imena grada do konkretnih slika se redjao vrtoglavom brzinom, kao da je moj pogled imao brzinu i preciznost orla koji kruzi iznad ceste. I onda, napokon, nailazi Azrin lik koji usporava taj let i taj pogled, moje disanje i ritam srca. Prekrivajuci slike rusevina, ali koje su jos uvijek tu prisutne, vidi se rijeka, jedan most novije izgradnje preko nje, gdje se susrecu desetine ljudi, automobila i autobusa i veoma sporo napredujuci. Tu su isto slike dugih veceri na Bas-Carsiji, osvjetljenoj stotinama sijalicica, i reklama na ulazu u kafice, koje se sada povlace pred slikama rusevina tog istog mosta, te iste stare Bas-carsije, centra svijeta, gdje je i stara dzamija u rusevinama, gdje vladaju strah i bol, dim i pepeo su svuda okolo i svuda taj miris krvi. Iznad svega toga, iznad svega sto je bilo prije, mojih sjecanja, moje ljubavi, i sadasnjice, uzasa koji se ne da opisati, pojavljuje se Azra. I nista nije ostalo osim njenog osmijeha, jedino osmijeh, moje jedino sjecanje je njen osmijeh, nema cak ni njenog glasa.

Iznenada, grubo, bez ikakve najave, muzika nadjaca sve u meni. Ali "Street fighting man", njeno bjesnilo, zastrasujece rijeci i uzasavajuca sadasnost ipak ne uspijevaju da nadjacaju bol. Naprotiv, moja vizija je potpunija, preciznija; to vise nisu sjecanja. To sto sada Azra prezivljava postaje moja realnost. Ona se sada nalazi negdje na Carsiji zagledana u jedan veliki izlog, koji je nekim cudom ostao neostecen, i tu, pred njenim ocima, a i pred mojim isto tako, jer ja je vise ne napustam, ona odlazi, napusta Sarajevo, putem koji vodi prema Vogosci, gdje je nekim cudom sve ostalo lijepo i gdje brutalnost i ratna razaranja nisu doprla. Polahko napreduje, ogleda se niz cestu, dok svi ostali nestanu i samo Azra ostane na cesti. Azra koja odlazi prema padinama, koja uskoro koraca kroz travu do koljena, nema vise drveca, ali to vise nije ni vazno, vrijeme je lijepo i sunce jos nije na vrhuncu pa da je nenasna vrucina, naprotiv, ono je tu, kao stariji brat, zastitnik, kao sto smo ga uvijek zamisljali : toplog i ohrabrujuceg. Azra se zaustavlja i sjeda na travu, sama, i polahko okrece pogled prema Sarajevu dolje u dolini. Taj grad je kao i njen zivot, kosmopolitski zivot, cija jedna kapija gleda prema Orijentu, tacnije most izmedju Evrope i Orijenta, Orijenta kojeg je Evropa uvijek susretala, Orijenta cijim djetetom se smatra svako sa juzno-slovenskih prostora. Kao nekom magijom Sarajevo zivi. Sarajevo dise njenim ritmom. Jasno se vide, jasno se cuju velike rasprave, velike izjave, koje se susrecu, koje su se uvijek susretale u sarajevskim kaficima, parkovima ulicama i td. Ljudi diskutuju, nesto objasnjavaju, protivurijece ili se nesto slazu, napustajuci se i ponovo se

nalazeci, voleci se ili se mrzeci, jednostavno : Zivjeci. Ona se prisjeca, otkuda i zasto sada ta sjecanja ne zna, i ne zeli da zna, dakle sjeca se kako prije dvije godine ili nesto malo vise, provela dva velika sahata u jednoj sali zemaljskog muzeja, gdje se održavala izlozba jednog kineskog slikara koji zivi i radi na Taiïwan-u, i koji je stigao u Sarajevo nakon sto je bio svugdje po Evropi i SAD. Au Ho Nien, njegovo ime joj polahko ispliva na površinu sjećanja, a zatim ogromna slika, koje se preklapa na troje, pojavi se tako jako u njenoj svijesti da se skoro moglo opipati spokojstvo kojom ono odise. Neko joj je rekao da se radi o seriji slika na klasicnu temu » O planini i o vodi « seriji u kojoj Au Ho Nien dovodi do perfekcije ravnotezu izmedju sjeverne i juzne skole. Azra je bila iznenadjena i ponesena ljepotom negovih djela. Prije ove izlozbe nije imala pojma o kineskoj umjetnosti, i evo je sada, sa ovim platnima ispred sebe, gdje covjek uvijek nadje svoje mjesto u izdasnoj prirodi posutoj sjenkama i svjetloscu, urezanim u njenu memoriju. Bilo joj je lijepo prisjecajuci se svega toga. I tada postade svjesna da se, najvjerojatnije, sjeca te izlozbe zato sto je tada bila zadnji put sa Dzevadom. Sada, on je mrtav, ubijen od nekoga ko ga uopste nije poznavao, koji je opet pucao na nekoga koga isto tako nije poznavao. Dzevad, koji je pokušavao da joj objasni sustinske i nepremostive razlike izmedju srba i hrvata, izmedju bosanaca muslimana i bosanaca pravoslavniha, Dzevad koji je pokušavao da je ubijedi u vaznost naroda i borbe i koji je najcesce metaforicki govorio : treba znati voditi svoj narod da bi se dostojanstveno afirmirala njegova specificnost. Azru su ta razmisljanja dovodila do bijesa ; Ona nije vjerovala u narode, bila je ubijedjena da narodi nisu nikada postojali, ili barem da ne postoje vise, a da drzave i te kako postoje, i da uzurpirajuci taj termin koji, ukoliko je drzava skoncentrisala sve odluke u svojim rukama, mora da nestane iz rjecnika, ili pak, suprotno, postojanje jednog naroda postaje jedini razlog postojanja individue ! Koja ludnica, koja obmana, i koje lazi se sve kriju sada iza tih rijeci ! Je li potrebno ubijati da bi se izrazila vaznost postojanja jednog naroda ? Treba li biti narod prije nego ljudsko bice ? Treba li se tuci protiv sviju koji se izrazavaju razlicito, iz straha da ne bi bili ugrozeni ? Treba li ih zatvoriti u logore, vezati im ruke bodljikavom zicom, ubijati ih jednog po jednog, vaditi im oci trokrakom udicom ? Sve to da bi se dokazala supremacija jednog nad ostalima, da li se mora pod prijetnjom da se ne postane izdajnik otadzbine, ubijati svoje komsije i dojuccerasnje prijatelje, samo zato sto se vole i mole bogu na razlicit nacin ? Da li je sve to potrebno ? I na kraju ce svi muskarci istrijebiti sve zene ili obratno ; Ali Azra se ipak nadala da ce instikt za reprodukcijom nadjacati, jer ovdje se vise ne govori o ljubavi, bez obzira sto se negdje duboko u sebi pitala kako oni koji su zamislili ovaj rat i koji komanduju njegovo odvijanje, se mogu nadati da su zaslužili da zive ? Hoces li ti bolan Dzevade, da i ja jednog dana uzjasem tenk i naredim da, pucaju po kucama, po kucama nasih vjekovnih komsija koji su iznenada postali

neprijatelji, kao što je uradila ona žena koju je tako lijepo neku-noć opisao Velimir Golić ?

Azra se ogledala u izlogu bez srdžbe, lijepa kakva je uvijek i bila. Zasta ljepota ? Zasta slikanje i umjetnost, genijalnost Au Ho Nien-a i Stravinskog, Jimi Hendrix-a i hiljade drugih nepoznatih ? Kada se sve to može unistiti jednim pokretom, i kada se uvijek nadje neko ko će zaista to učiniti ? I šta voljeti i milovati, šta stvarati i sanjati ? Sve te lazi o miru i ljepoti. Život mora biti jedino rat neprestani, zlostoci, od vatre i željeza ; A onda, kao zadnji stepen, na kraju spirale zla, tj sada u Sarajevu : smrt, nasilje i mržnja trijumfuju nad onima koji su tokom jedne hefte, mjeseca, godine, deset godina, citav jedan život živjeli i stvarali u miru. To je bila greška, svi ovi ljudi ovdje su pogriješili, oni nisu živjeli pravi život, pravi život je ovo ovdje, sastavljen od snajpera i od nicega, od neznanja i napuštenosti. Svi ti ljudi i njihove divne žene će jednog dana upoznati miris spaljenog mesa.

« Dzevade, Ti više nisi ovdje i ne čuješ me. Bilo bi me sramota da me vidiš ovakvu, ogorčenu i već u pola mrtvu. Danas, noć i nakupljeni umor nakon tolike buke, tolikih granata i pluća, kao da se sve to ujedinilo, ali krajnje rezultat je da se mi volimo još više i jace. Ja te znam sa druge strane ceste koji Svijet dijeli na dvoje. Mi ne smijemo biti kao ovi odozgo, koji nemaju drugih vidika osim nekoliko kilometara uzavrele zemlje i koji hoće da nas navedu da postanemo kao i oni – graditelji mržnje i smrti. Mi moramo da zbacimo prošlost sa sebe i da sačuvamo jedino želju da živimo život, jer nijednog jedinog trenutka ne mogu da zamislim da u tebi postoji neka druga želja, sada kada smo prošli i pakao rastajanja », naglas reče Azra, prije nego što će napustiti izlog i sici niz kotlinu, da bi se ponovo našla u uličnom haosu, čekajući da udje u neki podrum. Da jednog dana, tamo više ne moguće ući, da tu ostane, isčekajući hladni dodir smrti.

Ta riječ naglo iskrsnu u mojoj svijesti, napustih Sarajevo i u jednom jedinom trenutku nadjoh se u svom sopstvenom tijelu, onome koje je još uvijek vozilo. Povrativši kontakt sa stvarnošću, zaustavih se pokraj puta, i sve pogasih : Motor, farove, kasetofon. Dakle nije bilo nicega više osim tisine i mjeseca, mog disanja i mog srca. Napetost koja me je obuzela i odbacila tako daleko od stvarnosti malo po malo me napusti. Nadao sam se da ću moći malo zaspati, ali to se pokazalo kao neizvodljivo, i ja ostadoh svjestan, i nazalost, previše budan. Pustio sam misli da idu svojim tokom, ali one nisu otisle daleko, svega nekoliko stotina kilometara unazad, tamo gdje sam ostavio Williama. Kako je doslo do toga da sada živi ovako kako živi ? Pokušavao je da mi to kaže, uspijevaio je da mi priča na tu temu, ali ipak za mene je to ostala nepoznanica. To je tako i ja tu sada ne mogu ništa promijeniti, što bih želio, ali ni to nije bas sigurno. Nasuprot, skoro da sam mu zavidio. On živi onakav život kakav je on lično želio, u to sam siguran. Ni u kom slučaju on se ne smatra žrtvom, previše je pametan za tako gledanje, postao je ono što je on lično želio da bude. Možda je

vise radosti u njegovm zivotu, nego u zivotu bilo kog iz njegove familije, radosti, koju je pokusao da podijeli sa mnom, iznad bezmjerne tuge koju sam osjecao u njemu u momentu kada je dva puta izgovorio moje ime.

William vise nije bio onaj lijepi dječak, sa lijepim licem, vitkim i misicavim tijelom, ali osjecalo se da ispod mrsavog, skoro slabog tijela, da ce William postati zgodan i zivahan momak, zadržavajući svoje prefinjene pokrete ; To je bilo skoro sigurno. Gledajući ga tada, izgledalo je da ce u tridesetoj to biti lijep covjek, visok i snazan, zivahan, a ipak ostajući prefinjenih pokreta, kao sto mu je otac bio sve do svoje smrti, Covjek lijep i ponosan bez obzira na razorno dejstvo alkohola. Nazalost, nista od tih zamisli se nije ostvarilo, lik koji sam ugledao pred sobom poslije toliko vremena licio je samo izdaleka na dječaka koji je bio tokom dvije cijele godine u mom razredu. Ostao je samo njegov pogled. Tokom tri dana sa mnom je bio umoran covjek, sa ispijenim licem koje se povremeno krivilo u grimasu. Hodao je nagnut naprijed vise nego sto je to bilo potrebno, cesto gubeci ravnotezu i povracajući je ubrzavajući hod dva-tri koraka. Povremeno njegovo rame i desna ruka su cinili pokret u stranu koji ocigledno nije mogao da zadrzi. William je postao, ovaj William kojeg sam sada nasao nakon toliko godina zaborava, ponekada i zamisljanja kada bih nesto cuo o njemu, jedini prihvatljiv opsti zakljucak : Pjano ! Pio je svo vrijeme i prewise ; Negovo iskrivljeno lice, prekinuti razvoj, ucestano i nekontrolirano gubljenje ravnoteze, cak i isprekidano pricanje tu nalaze adekvatno objasnjenje. Odmah sam razumio da i nedostatak informacija o njemu tokom svih ovih godina, nalazi objasnjenje u svoj toj rakiji koju on ispija u ogromnim kolicinama i bilo je ocigledno : odavno.

Ponavljajući dva puta moje ime, nacin na koji me je stegao u zagrljaj, pokazujući toliko prijaznosti, ostavio me je bez rijeci, i skroz iracionalno, odmah sam nasao nacin da ga razumijem i da ga prihvatim takvog kakav je sada, povlacesi crtu ispod onoga sto je proslo i zaljenje kada pomislim sta je od njega moglo postati. Razumio sam njegovo lutanje. Jer, najvaznije je bilo to sto sam ja osjecao da William nije postao pijanica slucajno, iz haljkavosti, nesvjesno. U tom trenutku izrazenih emocija, razumio sam da je izabrao nakon dubokog razmisljanja da postane to sto je postao, on je nasao u tom stanju, on je zivio u tom stanju maksimalnu spokojnost koju mu je mogao ponuditi njegov ovosvjetovni boravak od nekoliko godina. Vidjelo se da je nosio ogromnu tugu u sebi. Ta njegova tuga nije licila na neku prolaznu ljudsku tugu, kao sto ponekad, olahko imamo obicaj da kazemo za nekoga ko je stidljiv ili samo sutljiv, ne, William je odisao nekom bezgranicom tugom i nije trebalo mnogo vremena da se ona pocne osjecati oko njega. Kada je on bio tu, kada smo bili zajedno, osvajala me neka ogromna tuga, a da nije bilo nikakvog moralnog ili materijalnog razloga za to. Tog trenutka sam znao da taj osjecaj dolazi direktno

od njega, od same njegove prisutnosti, čak da ne prozbori niti i jednu jedinu riječ, bilo je dovoljno da me pogleda ili da se rukujemo.

Tek kasnije, razumio sam prave razloge te njegove tuge, ili barem jednog njenog dijela, jer bio sam ubijedjen, da u biti nije imao razloga da se nalazi u takvom stanju, jednostavno, osjećao je svijet i sve što se u njemu događa. Tako da sam se iznenada osjećao tako blizak svemu tome, da ga nisam ni pitao za razloge i načine kako je došao u stanje u kojem je. Sam od sebe mi je dao nekoliko indicija iz vremena kada je « usao u alkoholizam », da upotrijebim njegove riječi. Nakon završetka srednje škole, zaista je otisao da pokuša studirati u inostranstvu i bio je tamo za vrijeme visemjesečnih tragicnih događaja koji su potresali nasu zemlju. Rekao mi je da je je površno, onako iz daleka, slijedio sve te događaje. Nije mi se činilo da je i u jednom jedinom trenutku, vjerovao u bilo šta što se odnosi na politicko ili socijalno uređenje, niti je smatrao da mu je patriotska dužnost bila da bude na nekom drugom mjestu, osim onog na kojem je. Sa druge strane, sasvim je moguće da ga je ova tuga počela obuzimati krajem tog perioda, tj kada se već vratio u zemlju. U tom trenutku je, kako mi je ukratko objasnio, počeo da luta stazama alkoholizma i samo alkoholizma. Malo po malo, rakija je postala jedina knjiga na koju su se spustale njegove oči, jedina muzika koju je njegovo srce i njegovo bice moglo i voljelo čuti, jedine usne gdje je spustao svoje poljubce, jedini način da zeli još uvijek živjeti.

Kada smo bili zajedno govorili smo o poeziji, ako smo uopšte govorili. Najveći dio vremena zadovoljavali smo se da budemo zajedno. Bio sam sa njim veće poslije Velike diskusije, sa njegovim prijateljima, među njima, govorio je o svemu i o ničemu. Izrazavao se još uvijek inteligentno i pronicljivo, upotrebljavajući još uvijek odgovarajući rječnik i precizne termine. Ako je njegovo tijelo bilo defektno do te mjere da se jedva pokretalo i sa stalnim poremećajima u ravnoteži, njegova duhovitost i njegova inteligencija, njegova ostroumnost i kontrola nad samim sobom se nesumljivo unaprijedila. U ovom domenu u kome se osjećajnost ne može rascvjetati bez ljubavi i sazajenja, tridesetogodišnjak preda mnom je ispunio sve velike potencijale djeca kojega sam poznao. Sigurno da mu nije bilo lahko, jer u životu nije ništa stvorio, ama baš ništa : ni posla ni umjetničkih djela, absolutno ništa. E na to ja mogu odgovoriti sljedeće : nastalo je ono što je bio : On, u punom smislu riječi. Kada malo bolje pogledamo oko sebe, mnoga ljudska bića, htijuci da nešto stvore, postignu samo to da siju sumnju oko sebe, neslogu i smrt. E William je već u prednosti u odnosu na većinu ostalih. On, ne radi ništa, barem nije gazio nikoga. Poslije naseg dugog zagrljaja i nekoliko riječi uobicajenih ispitivanja o zdravstvenom i moralnom stanju sa jedne i druge strane, malo smo pričali o prošlosti, o nekolicini starih učenika, šta sada rade, šta su oni sada postali. Izmijenili smo nekoliko riječi o proteklom vremenu i nekim stvarima koje se ne mijenjaju, tj šta sam ja sada, broju moje djece i ostatku moje rodbine tamo

negdje na jugoslovenskom stratistu. I na kraju znajući da ne mogu a da ne primijetim stanje u kojem se on nalazi, htio mi je reci samo ono osnovno, bez dodatnih objasnjenja, a još manje opravdanja, jednostavno mi govoreći to što je bilo očigledno. Činilo mi se da je htio da znam samo ono osnovno, u odnosu na ono što se njega lično ticalo.

« Znao, rece, ono što me uvijek interesovalo na vašim časovima, što sam upamtio i najviše volio, bile su dugačke digresije od kojih se niste mogli uzdržati, kako od pjesnika i poezije raznih zemalja koje smo izučavali tako od historije kao i geografije. To je sve što sam upamtio ; Kina i Zuta Rijeka, Amerika i njena delta zasuta više masnicama nego naftom. Rusi, carstvo i njihov Čehov ili Majakovski ispred Oktobarske revolucije i Staljina, prije njegovih statistika o « kolektivnoj apropiaciji apropiatora nad sredstvima za proizvodnju », to se tako kaže, zar ne ? Proljeće narôda i Sandro Petofi, proljeće koje sada ne smije da dugo traje. Pa Japan ...i Bashô. Bashô ! Sjećate li se : « Stara bara, vlasništvo jedne zabe koja roni, sum vode » ?

Tacno, odgovorih, i kao eho onaj Ryokanov : « Nova bara, vlasništvo jedne zabe koja roni, bez i jednog jedinog suma ».

Tacno, odgovori on, i ja sam ga citao, ima još jedna replika na istu temu, od jednog autora sa početka ovog vijeka : « Jedna druga bara, vlasništvo jedne zabe koja roni, a pod vodom vlada absolutna tisiina; »

Nisam poznao taj tekst, pa onda odgovorih naglas :

« Proveo sam više vremena citajući poeziju, nego proučavajući historiju i svjetske tokove ; Li Po, u ta doba ste imali samo njega. »

Naravno da se sjećam Li Po-a, nikada me ne napušta, « vječiti prognanik na zemlji » je još uvijek u mojim koferima.

Li Po je čudesni starokineski pjesnik, danas tako popularan u cijeloj Kini, da se slova sama od sebe spajaju jedno sa drugim da bi ga citirala, (naravno, kada bi to samo bilo moguće !), drugi pak imitiraju njegov rukopis da bi prepis bio vjerodostojniji ; do te ga mjere pokušavaju imitirati da ne zaboravljaju ni rasute taktice tinte, onako kako ga obožavaoci prepisuju sa generacije na generaciju, da bi bili što vjerodostojniji originalu i tako već vijekovima. A što se tiče miliona nepismenih kineza danasnje Kine, koji su sve vidjeli i sve znali od tog oktobra '49. Od kako je « On » uzeo svu vlast u svoje ruke pa do nekih « vakumskih ciscenja » i « nekih proljeća », e u toj Kini, seljaci citiraju Li Po-a sa takvim strahopostovanjem prema Bez-smrtnom, malo fali, pa da tu mognemo naći pravi smisao pjesama, koje su opet, zajedno sa onim od Wang Wei, Han Chan et Tu Fu, u samoj sredinji. Sredinji Velike Rijeke koja se penje i spusta toliko puta i u toj mjeri da se javlja zelja, u noći punog mjeseca, da se dolje u nju skoci i po cijenu života, da se u toj zutoj vodi ogleda, ili pak kada pijan dolje roni da je dohvati, nas zove sa sve više i više imaginacije, pijanstva, ljubavi i mira u sebi.

Rodjen u planinama na zapadu Srednjeg Carstva u VII-om vijeku, Li Po je u pocetku zivio pored Casnog O Mei Shana. U svojoj 25. godini odlazi na istok, silazi niz Veliku Rijeku, provodi dane lijevo-desno, sreće pjesnike i filozofe, kaludjere i pjane. Ozenio se , dobio djecu, sina i kcerku, nastanio se tokom nekih desetak godina u An Lu, i sve to nastavljajuci svoja putovanja i narocito susrete, koji ce mu poslužiti kao inspiracija u dugim nocnim pisanjima i iskrenoj radosti. Proveo je nekoliko godina u carskom dvorcu, s'kojeg ga protjeruju, ali bez gorcine u sebi, propovijedajuci da je najvazniji trenutak u zivotu, ovaj sadasnji koji upravo zivimo, i ono sto radimo u ovom trenutku je najvaznije. Umro je negdje oko 762. godini negdje uz Veliku Rijeku, nedaleko od Kineskog Mora. Njegova unucad su se obavezale da ga ukopaju do jednog drugog pjesnika i njegovih prijatelja, da njihovi srdacni i plodni susreti nikada ne prestanu.

To sto me je William podsjetio na Li Po-a bilo je kao jedno otkrice, i u tom trenutku sam razumio zasto on tako zivi u ritmu flasa koje se prazne medju rajom, uz smijeh i prividnu bezbriznost.

Sada, sve se pomijesalo : William, Azra, Sarajevo i Beyrouth, sadasnjest, proslost od prije cetnaest godina. William nije propustio da primijeti kroz nekoliko umjesnih i jasnih recenica, kako je Beyrouth prije cetnaest godina plivao u krvi, i sva diplomatska gimnastika tu nije mogla nista uciniti i on – William, smatra da je tada bio pocetak kada su sumlja i skepticizam poceli da ga obuhvataju, da ga ni do dan-danas ne napustaju. To sto Sarajevo, citava Bosna i Hercegovina pa i Hrvatska sada plivaju u krvi, isto kao i neki drugi regionu u svijetu, njega nimalo ne iznenadjuje : danas se patnja nalazi na svakom kvadratnom kilometru kojeg je covjek sebi prisvojio, nastavljao je u jednom dahu, - a ja, ja tu nista ne mogu osim da patim, pa da ne bih i dalje patio, ja sam se sklonio u jedan drugi svijet ; Zatvorim oci, tako je i mi je srce gluho na sve vanjske uticaje ; Ja ne mogu tek tako da nestanem sa ovoga svijeta, nastavio je, ali mogu da se odvojim od stvarnosti, da budem sâm pod kapom nebeskom, i ostvarujem sve vece i vece zelje sa svakom novom casom rakije koju progutam. Eto, sta sam ja vidio u njegovoj tuzi : zelju, beznadezni pokusaji da se izolira od svijeta koji ga okružuje, taj svijet odakle dopire huka smrti, prognanstva, tuge i beznadja, kada strah i poziv u pomoc ostanu bez odgovora, iz tog svijeta koji ga neposredno okružuje, on se izdvaja s'ogorcenoscju ;

Na svom otoku Lifo, daleko od Sarajeva, htio je da se posveti izdvojenosti od stvanosti, izdvojenosti koja nije ni religiozna ni metafizicka, izdvojenosti bez spokoja, u alkoholu i samoci, jer ko je jos mogao da komunicira sa Williamom koji najcesce nije mogao da stoji na sopstvenim nogama ? E uprkos svemu tome nije zivio sam, zivio je sa svojom porodicom, ponekad vodeci brigu o najmladjima, jednostavno zato sto nije mogao da ostane sam. Da je nekim slucajem morao da zivi sam, umro bi – to je sigurno. Ta uzasavajuca kontradikcija je beznadezna, biti bez veza sa stvarnoscju, gajeci tu odsutnost da

ne bi još više patio, jer njegova sposobnost da pati je bezgranična, a istovremeno da bude u blizini ljudi, jer i njegova ljubav je isto tako bezgranična, koliko i nekorisna. U njemu se stvarala neka vrsta trokuta : Pice – tuga – Izdvojenost, a da ni on sam nije mogao reći koja je prva stranica. William nije volio da bude aktivan na ovom svijetu, bilo je hiljadu razloga za to, ali najvažniji su razocarenje i nezainteresiranost, kao posljedice neke aktivnosti. Rakija vrlo lahko stvara uvjete za nemogućnost te aktivnosti. Daleko od umjerenog pesimizma, koji je u modi u nekim intelektualnim krugovima, William, u svom pjanstvu, konzervira čudesnu vidovitost i ogromnu inteligenciju, koju stavlja u službu udaljavanja od stvarnosti, a da ni on sam nije mogao ili nije htio da razriješi tu kontradiktornost, koju sam, kako stvari stoje, jedino ja osjećao.

Muzika je potpuno utihnula kada sam stigao u prva predgrađa grada. Do kuće, ostao sam u tisini, jedva narušenog bukom nekoliko automobila koji su se mogli još uvijek sresti u pozni sahat. U mojoj svijesti redjali su se događaji od nekoliko predhodnih dana, prvo simpozij, sa beskrajnim diskusijama u nekom starom hramu u sred nekog udaljenog i gostoljubivog sela, onda u povratku, smjenjivanje, do granica iracionalnog, u mojim mislima i u mom srcu : Sarajeva gdje možda još uvijek prezivljava moja rodjaka i njena braca i susreta sa Williamom kojeg sam izgubio iz vida više od deset godina. William koji gaji, zahvaljujući alkoholu, povlačenje od stvarnosti, a zadržavajući inteligenciju koja ga je toliko karakterizirala kao dječaka. Tokom ovih pet sahata putovanja, smjenjivale su se slike Azre i Williama, a da ja tu nisam mogao ništa da upravljam, jednostavno pojavi se jedan lik, koji proizvede glasove, tijela, pokrete, misli, onda taj lik smijeni onaj drugi, nosilac gorke stvarnosti koja se tokom nekoliko trenutaka nametne u meni sa iznenadjujućom snagom i preciznošću, i naravno sa neizbježnim posljedicama, za koje nikakva savjest ne može a da ne zna, koja me opet punila bijesom i tugom zbog nemogućnosti da nešto učinim.

Cinilo mi se nemogućim da povežem ove dvije situacije i ove dvije tako drage osobe, ali mora da postoji nešto što povezuje ta dva lika. U jednom trenutku povjerovah da ta veza je jednostavno promasaj ; Promasaj zajedničkog života, mira i čestitosti u Sarajevu i promaseni život što se tiče William-a. Ali to ne drži vodu, i ako je u Sarajevu neuspjeh očigledan, što se tiče Williama, na osnovu onoga što sam mogao da konstatiram, on svoj život nije smatrao promasenim. Promasaj je mogao biti samo oko njega, a on, smjelo i sa velikom dozom odlučnosti, se nalazi negdje drugo.

Ulazeci u kucu, odlucih da ne produbljujem tu temu. To je bilo tako, kako je bilo, njih obadvoje su bili u meni i obogatili su me svojim prisustvom i to je sve. Televizor je bio upaljen, Sarajevo eksplodira pred mojim ocima, snajperisti pocinju svoj prljavi posao, ljudi trce, djeca trce i ponekad zastanu i zaplacu, a da mi ne mozemo cuti njihov plac. Tokom nekoliko trenutaka u vidokrugu kamere

ugledah lijepo Azrino lice, njen kaput, mozda crven, jos uvijek utegnut prema njenom struku, ruke stavila preko grudi skoro da ih dohvaca, oci zatvorene. Sve u njenom ponasanju odavalo je izraz opustenosti, za koju se vise nije nadala da moze postici ili zasluzivati na ovom svijetu. Sutradan, Ocev telegram mi je potvrdio ono sto su mi, prvo srce, pa potom i TV-slika vec rekli : Azre nema vise. Dakle, znao sam sta je znacio drugi susret i Williamovo ponasanje : Jasno je da se niko ne moze suprostaviti ljudskim gadostima, koji od kako je svijeta i vijeka obiljezavaju ljudske korake, ove zadnje, a sutra ce nastaviti kao da nikada nisu postojali ni Sarajavo, ni Beyrouth, ni deset hiljada Azri ubijenih ljudskom rukom.

Danas, nemoguće mi je da vjerujem da je zivot jaci, i da treba sacuvati povjerenje i energiju.

Mozda sutra...

I

Probudio me je dasak vjetra u potiljak. Moj prijatelj je otisao i nije mi nista vise ostalo osim isjecanja na zadnji izraz njegovog duboko izbornog lica, ispućenih jagodica i izbljedjelih misli koje odisu zeljom da ga jos jedanput vidim. Na najvisoj stepenici svirac se ucutao. Medjitim preostala muzika, nosena vjetrom pela se na sve vece i vece visine, dolinama pa onda uz kotline u ritmu nepoznatih valova, sve do vrha planine, koja docekuje mrtve, cuva ih, miluje ih, i gasi tugu tih bijelih oblaka, gdje ja nikada necu ici.

Moj Dvadesetčetvrti rođendan

Tog jutra bilo mi je dvadeset četiri godine, za koje bi moj dedo mogao reci da su lijepe godine, ali on nista nije rekao. Nijedan od moje dvojice dâda nije nista rekao, nijedan od njih dvojice nije bio ovdje toga jutra. Jedan je bio odsutan, jer je živio na drugom kraju svijeta, daleko od nas, i u svakom slučaju mrtav već desetak godina. Drugi je bio odsutan zato što jednostavno ga nikada nisam ni vidio, jer je umro prije mog rođjenja.

Mnogo bih volio da je barem jedan od njih pored mene danas, bar kada se probudim. Pitao bih ga šta je on radio u svojih prvih dvadeset četiri godine. Pitao bih ga da li ga je rat toliko uništio iznutra pa da se sjeca samo uništavanja svog rodnog grada. Unistenja tokom tri godine komadanja kamena za kamenom, mosta za mostom, stare gradjevine za starom gradjevinom, Velikog Hotela za Velikim Hotelom, unistenja o kojima ja ama bas nista ne znam, ni o hrabrosti prezivjelih, ni o izdaji starih prijatelja, sjećanja, koje svaki dedo toliko voli do detalja izlagati, jedinih svojih sjećanja. Ali, ja ne znam nista o rođjendanima mojeg dede, on nije danas ovdje. Danas u stvari nema nicega. Eh, kad bi ipak nesta imalo. Ima ova stara slika, ne više od trideset santimetara zategnutog platna u lijepom ramu od starosti tamnog drveta. Ona predstavlja bjekstvo jedne porodice, citave jedne porodice, znam. Jasno se vide platneni tutoljci pod pazuhom i kozne vrecice na uprtacimu koji nesumljivo sadrže visegeneracijske dragocjenosti na brzinu skupljenih : Nekoliko zlatnih predmeta, nekoliko ikona lokalnih svetaca koji su ih napustili pred brzim napredovanjem osvajaca, vjerovatno turaka. Tu su i djeca koja idu jedno za drugim, u tisini – sigurno, u pravilnim razmacima izmedju zena, od kojih je jedna sa prelijepim licem spustila glavu, dok druga, pozadi, gleda na stranu, kao da hoće zadnji put da vidi dolje, tragove svoje kuce. Ljudi, od kojih se posebno izdvaja jedan, starac sa velikim brkovima, ljudi, svaki prica za sebe, od najmladjeg, pa do mozda starijeg i od prvo-pomenutog starca, o drže se krajeva dugacke kolone. Oni nisu više na cesti, već sasvim blizu drveca, imaju teske puske u rukama, nadgledaju, stite, oni su tu da spriječe da iznenadna smrt cijele porodice sa dolaskom noci se doda unistenju imanja. Dakle nisam potpuno sam na moj rođjendan, oni su takodje ovdje. Ta malehna slika, koja je ne znam ni ja sam kako aterirala u moj zivot, prati me već evo deset godina. Ona je uvijek nasla svoje mjesto na zidu kuce u kojoj sam živio. S njima, likovima sa slike, na cesti zbog nesrece koja se srucila na njih, ostajem miran i povjerljiv. S njima, nikada nisam sâm i mogu slobodno reci, nikada tuzan, dotle da sve napustim i da mozda i umrem.

Zaboravih sliku. Nemam kome da pricam, nikoga da me slusa, pa zato pustih mislima na volju. Pustio sam ih da idu kao sto su dosle, da se redjaju jedna za drugom bez jasne logike. Nema scenarija, nema price ; misli koje neko nevidljiv

iz zadovoljstva stavlja u moju savjest. Taj nepoznati malehan, nedodrljiv, jedva da se moze i zamisliti, i sto je sigurno : nema ni lika ni izgleda, ali ima jaku i plodnu mastu. Ako ne obratim paznju, mogu putovati citav dan od mora do okeana, od bucnih luka do dokonih mornara, do naselja od seljaka bez zemlje, od cesti koje to vise nisu pa do pustinja, od kamenja do pijeska. Ako ne obratim paznju i pustim se olahko, dan ce brzo proci i ja necu imati dovoljno vremena da se posvetim onome sto me mucu. Ali na kraju krajeva naci cu se sâm sa svijim strepnjama i sumljama. Danas se necu dati i idem iz ovih stopa i bez daljnjih razmisljanja na posao.

Prije sedmicu dana, mozda cak i dvije, jedan covjek je nasao smrt u neposrednoj blizini moja kuce. Umro je neposredno ispod mog prozora, a ja sam gledao nemocan da bilo sto ucinim. Nisam ga poznavao. Jedno auto ga je udarilo i zaustavilo se malo dalje. Sofer je odmah izasao i pritrcao do tijela prostrtog na cesti. Tijelo je bilo potpuno nepokretno. Ja, s prozora, sam znao da je covjek vec mrtav. Sofer, visok sa kacketom u ruci, je hodao brze nego neko treci. Kada je stigao do tijela, odmah je skont'o da je covjek mrtav. Poslije toga ambulanta kola, policija, radoznalci, buka, uzbudjenje, malo iscekivanja prije nego sto ce se vrata ambulantnih kola treskom zatvoriti, i onda vise nema nicega ; tisina. Sve bi se to vremenom izbrisalo iz moje svijesti, da samo nisam imao vremena da primijetim jaknu umrlog. Bila je to vunena vjetrovka plavo – karirana, otprilike kao one vjetrovke u kojima zamisljamo radnike u ogromnim sumama na dalekom kanadskom sjeveru, a mislim da se takve vjetrovke mogu sresti danas u daljinama Sibira. U minuti koja je slijedila tisini na ulici, kada je vec tijelo poginulog bilo odneseno, a vozac koji je prouzrokovao nesrecu odveden u obliznju policijsku stanicu, i kada je tisina ponovo zavladala, sjetio sam se da prije nekoliko, mozda mjesec ili vise dana, mija zena mi je ispricala kako joj je prisao neki covjek, na najvisoj stepenici pred samim ulazom u muzej. Taj covjek trazio je neki put, mozda ulicu, ne znam koju, ali znam da mu je ona objasnila najblizi put da se tamo nadje. Dodala je da ima neki stranski naglasak. Ciji naglasak, pojma nije imala, stranski naglasak i to je sve, zbrzi ona da bi se kutarisala mojih daljnjih pitanja. Moze li se biti, pitao sam je taj isti dan, da li se radi o nekom sa kanadskim naglaskom francuskog, a bez nekog posebnog razloga. Moguce, odgovorila mi je, a da mi ne posveti vise paznju. Na ulici, sjenka jedne plavo – karirane vjetrovke se sirila sa svakom sekundom koja je promicala, tacno u mjeri u kojoj sam ja zblizavao tu osobu sa vjerovatno kanadskim naglaskom i tog nepoznatog, poginulog pred mojim ocima, koji sada jadno istice svoju nacionalnost. Ni jedne sekunde, nemam pravo da se predomislim, ni jedne jedine sekunde ne smijem ostaviti tisini, koja bi omogucila bilo kakvo skretanje misli, koje bi me opet odvelo u labirint, iz kojeg se moglo izaci samo na jedan nacin : Skociti u bunar bez dna skrojen od terora i odgovornosti. Ni jedne jedine sekunde, ne oklijevam da kazem da su nepoznati

nesrećnik koji je glupo poginuo i čovjek koji je se pitao za pravac svoju ženu, na nekoliko dana prije nesreće, su dakle jedna te ista osoba.

Sto me razara malo po malo, je to što ja tačno znam šta se dogodilo između tog čovjeka i moje žene. Između tog čovjeka i tog istog čovjeka, morao bih tako reći, jer moja žena očigledno nema pojma ni o čemu, jer ona je zaboravila sve, čak i da taj čovjek postoji negdje izgubljen u ovom nevelikom gradu.

Zasto je on slijedio svoju ženu tokom nekoliko dana ? I šta mi je htio reći tog kobnog dana ? Koju groznu odluku je odnio sa sobom, greškom nespretnog vozača ? Od tog udesa, razmišljam, pitam se, istražujem, svakog jutra se nadam da ću ustati sa predosjećajem istine. Ali, od svega toga ništa, čak ni danas kada u svojoj usamljenosti ispitujem moje dède ili ovu arhaičnu familiju zateknutu u svojoj tužnoj sudbini na slici, na momem zidu. Odsutnost jednih i primjetna nepomicnost drugih nisu ništa drugo do tisuća koja me ostavlja u mom nespokoju.

Razgovor sa mojom ženom na tu temu sada više nije moguć, jer je otisla noc u oči nesreće, a da mi nije ništa mogla reći. Njen veliki projekat, velika želja da vodi citavu arheološku ekipu na prastaro arheološko iskopiste - Kerülan u Mongoliji je napokon je ostvarena. Sanjala je o tome tako dugo vremena. Jos na samom početku našeg poznanstva, satima mi je o samo o tome pričala. Ja sam je hrabrio da mi priča o tom svom velikom projektu, ohrabrivao sam je da zamisli marsrutu, najkraci put za eventualnu pomoc, nepredvidjene prepreke koje bi trebalo savladati i td. Tjerao sam je da piše zahtjeve za odobrenja ambasadama raznih zemalja, koje će morati prihvatiti sa citavom svojom ekipom da bi se našla u Mongoliji. Mongolija, koja zemlja ! Ko, ne bi, nakon čitanja ratničkih podviga Gengis Khana od Yasuchi Inoue, uzeo najljepše pero pa da napiše hiljade ljubavnih pjesama voljenoj osobi, možda da olahko predje preko i užasa i krvoločnosti kojom je Veliki Khan osvajao ! U početku, ta ekspedicija je bila kao neostvariv san. Bila je premlada, nije imala iskustva, veza, ništa, nijedan adut u rukavu, kako je sama govorila. I onda jednog dana, prebrodivši sve tegobe u svojim snovima, jedan od kustosa muzeja joj je ukazao povjerenje. Predložio je njen projekat raznim komisijama ad hoc i čudo se ostvarilo. Trebalo je sve organizirati za tri nedjelje. Pripremiti opremu, kontaktirati sve buduće članove ekipe, dobiti razno-razne dozvole, i sve uraditi tako kao da je svaka aktivnost zadnji element jedne ogromne slagaljke. Nisam imao srca da joj postavljam pitanja o neznancu u plavo-kariranoj vjetrovki. A šta mi je drugo i mogla odgovoriti nego da je niko nije slijedio ili da niko nije toliko lud da je slijedi od jedne do druge kancelarije. Posljednje jutro pred njen odlazak, imali smo toliko toga da kažemo jedno drugom, toliko stvari da provjerimo, da bi se u tom trenutku dotakli nečega što za je nju nije predstavljalo ništa u životu. Pokazati put neznancu, u stvari i nije ništa kada se priprema putovanje od više sedmica za Mongoliju.

Vrijeme je da prekinem da se pustim ovako. Vrijeme je da zauzdam moje misli, da zaustavim tok olovke ka svom nastavku. Ovo sto sam upravo napisao nije prica, to je jednostavno slijed slika i situacija koje izbijaju na površinu mojih razmišljanja. To je ustvari kao neka mala vježba, koju cesto prakticiram prije nego sto pocnem pravo pisati, i eto zasto sam sjeo za svoj radni sto sa olovkom u ruci i bijelim listom hartije pred sobom. Ali ovog puta sam pustio zadovoljstvu malo previse. Pokusao sam a priori da sve te reference pripisem nekoj imaginarnoj osobi koja me zaokuplja, ali ko ce vjerovati u tu bajku ? Nijedno nematerijalno bice ne moze vise od nekoliko minuta kontrolirati, bez obzira na srce i inteligenciju, mastu onoga koji pise. Niko drugi do ja sam ne riskira da me odvede, ako ne pazim, do samih vrata terora, sasvim nepotrebnog, jer je zasnovan vise na intuiciji nego na realnim cinjenicama. Trening je završen, danas treba ozbiljno da radim ; narudzba g. Ephrema. G. Ephrem je kustos muzeja, i zeli da napisem jednu biografiju za njega. G. Ephrem je zaludjen sa g. Christopherom, i eto zasto hoce da mu priusti za rodjendan, malo romantiziranu biografiju njegovog oca, koji je bio posljednji upravitelj jednog velikog zatvora situiranog na poluotoku jednog udaljenog otoka. Matica zemlja, te jos uvijek pomalo divlje teritorije je nasla najbolje rjesenje da tamo skloni osudjenike koje nije htjela da vidi na svom tlu. Osudjenici su postajali sve brojniji, cak i na samom tlu matice zemlje. Stalni naponi za civiliziranjem zahtijevaju cvrstu ruku, rigoroznu primjenu izrecenih osuda. Jer ako popustimo pritisak nad zlom, ono ce nastojati u kratkom vremenu da nadvlada. Zbog toga sudstvo mora ostati gluho i slijepo na apele za pomilovanjima pa cak i kada postoji sumnja u odgovornost nekog nesrecnika, koga je policija uhapsila malo prebrzo. Sta znaci sudbina jedne individue, kada su u pitanju visi drustveni interesi ? Ipak osudjenici deportovani na taj udaljeni otok su uzivali u lagodnoj klimi. Na kraju krajeva, u ta doba je vladalo misljenje, da deportacija, uz male dodatne napore, na najbolji nacin doprinosi strucnom istrazivanju tih udaljenih i obecavajućih otoka. G. Ephrem mi je naglasio da najinteresantniji dio upravnikovog zivota, su bas zadnje godine postojanja zatvora, kako jos zovu taj dio u historiji tih udaljenoh teritorija. Danas, zadnja stvar na svijetu, koju bih radio je pisanje po narudzbi, samo da se ne radi o ogromnoj potrebi za – parama. Ipak sam sâm sebi obecao : Pisacu samo sa jednog jedinog aspekta zivota oca od tog g. Christophera. Pisacu samo o kolekciji naivnih skulptura, ili jos preciznije jednoj tacno odredjenoj skulpturi iz te kolekcije, koju specijalisti za naivne skulpture nazivaju : Oplata. E, eto ja sam tako odlucio i svejedno mi je za pare ako g. Ephrem ne bude zadovoljan mojim radom. Vraticu mu pare i to je sve. Ako, nekom nesrecom, on bude govorio lose o meni nekolicini odgovornih urednika revija koje povremeno objavljuju, moje novele i pjesme, ili ako bude lose govorio o meni iz ciste zlobe, ili sto je najgore po njega, jer ipak, radi se o briljantnom duhu, iz cistog neznanja o knjizevnosti, pa i ako me ocrni dotle da ovi me prestanu objavljivati, opet nije vazno, proci cu se

objavljivanja. Proci cu se objavljivanja, i zadovoljavacu se da pisem i da dam prijateljima omiljene tekstove da citaju ; mozda jednog dana neko od njih me uputi na nekog izdavaca dostojnog svog imena. Ipak nije dotle doslo i za sada moram imati povjerenja u g. Ephrema, on je uvijek volio to sto sam ja pisao, pa nema razloga za sekiraciju unaprijed.

G. Ephrem je bio veoma ljubazan. Kada sam mu saopstio odluku koju sam donio, i kada je razumio da ce to biti trazena biografija, jednostavno je rekao da to uopste nije vazno. Ta biografija ga vise ne interesira, zato sto vise ne namjerava da pravi poklon g. Christopheru. Imao je sada druge prijatelje koji imaju druge sfere interesa, slikanje, muzika, pa cak i ulicni teatar koji se moze sresti u vecim gradovima ; tako da je biografija jadnog upravnika zatvora iznenada ostala bez ikakvog interesa. Po njegovim novim prijateljima, istorija ne predstavlja nista drugo nego : od praistorije je najbolje, ako ne pustiti sve zaboravu, a ono bar prepustiti istoricarima. Kada sam mu htio vratiti pare koje mi je dao unaprijed, g. Ephrem je odbio. Neka Vam ih, rece mi, za mene vise nemaju svrhe, docim Vi , Vi ih mozete zatrebati, dodao je poslije jednog minuta sutnje, minuta tokom kojeg ni on ni ja nismo nista rekli. Bilo je isto kao da je tisina odjednom bila nastanjena nekom pricom - prije sa dvije price. Svakome svoja, protagonisti se mogu vjerovatno susresti u ostavljenom medjuprostoru ako bas zele. Ta tisina je bila kao bijela neispisana stranica hartije koja pruza neispitane mogucnosti avantura i istazivanja. Sve price ovog svijeta mogu biti ispisane na toj stranici, dovoljno je samo preuzeti bijelu boju, tu koja u sebi sadrzi sve ostale. Od prve recenice, izbor je bio odredjen, bilo je potrebno samo slijediti put, k'o plivati niz maticu misli, bez straha od misterioznih bica koji ne propustaju priliku da nas nastane u tom trenutku. Poslije te duge minute cutanja, jedna idej mu je pala na pamet :

« Hajde, napisite bilo koju pricu, koja Vam prvo padne na pamet, a ja cu se potruditi da se ona negdje objavi. »

Kod g. Ephrema je uvijek prisutna jedna mala doza arogancije, ali ja necu da kazem ne, i ako njegova uobrazenost i nepoznavanje pravih osjecajnosti ga lisavaju mnogih prijateljstava.

Sati su prolazili, prica se punila nepotrebnim dijelovima, i ostalo mi je samo ono sustinsko. Tim bolje, jer osjecam da me je umor obuhvatio i znam da uskoro vise necu moci kontrolirati sem jedan beznacajni dio ovoga sto me okruzuje. Napokon, volio bih napisati za toga g. Christophera istinsku pricu te Velike naivne skulpture, te oplata koja se nalazi naslonjena o glavni zid njegove vikendice. U nekoliko rijeci evo cemu se radi : Taj veliki komad drveta ustvari dolazi sa najudaljenijeg otoka jednog drugog arhipelaga, od ovog gdje se nalazio zatvor. Taj sicusni otocic se nalazi na vise od hiljadu kilometara od bilo koje civilizacije, nastanjeno je danas sa nekih stotinjak stanovnika, od kojih vise niko ne zna kako se valjaju te skulpture. To je barem ono sto su mi rekli, ali ja bas ne vjerujem u tu pricu. Dakle ta skulptura je ukrasavala jednu stranu na

kucnim vratima - indijanske kucice, trebalo bi mozda reci kolibe. Zamisljam da se u tim okruglim kucicama, covjek osjeca kao u « pravim » kucama, ja licno mislim da se ljudi u njima jos bolje osjecaju. Sve one su napravljene od drveta i slame, uz pomoc citavog sela, i suguran sam da je u njima lijepo zivjeti, u sigurnosti, u nekoj suptilnoj vezi sa ostalim clanovima zajednice, i u miru sa samim sobom. Ta oplata je dakle bila tu. Zatim, kolibu su zapalili, jer je njen vlasnik bio mrtav. Skulptura je bila preuzeta, ili mozda cak ukradena, od strane nekog administratora, koji se potom pobrinuo da ona bude transportovana do sredisnjeg otoka na izgubljenom arhipelagu, gdje se obrela na dnu neke basce ; Administrator padne u nemilost zbog nekih mutnih radnji ili pak, kako je to nekada bivalo, ljubavne veze sa lijepom domorodkinjom, nije vise imao mogucnosti da je ponese svojoj kuci, na drugi kraj svijeta. Drveni predmet je, bez daljnjih ostecenja, ostao desetak godina izlozen kisi i vjetru, zaboravljen od svijetu, osim nekolicine djecaka koji su voljeli da mu se priblize pa da ga se uplase. Napokon, po drugi put se nadje na brodu, koji ga dovede direktno u kucu oca g. Christophera. Kako i zasto je otac tog g. Christophera postao vlasnik te skulpture, niko pojma nije imao, ili niko se nije potrudio da zabiljezi njegove motive u arhivu koji, sam mogao da konsultiram, da bih mogao napisati ovu malu epizodu, moze se reci i sirotu, iz zivota jednog dicnog kolonizatora. I eto to je sve, nista narocito, osim sto nakon pazljivijeg razgledanja jedne velike slike koja je mi je sasvim slucajno dosla u ruke, imao sam osjecaj da je ova oplata ziva, narocito sa svojim velikim iskrivljenim nosom. Rekli su mi, a to bi g. Ephrem sigurno volio znati, jer to bi mu zagolicalo mastu, da je taj slomljeni nos bio simbol da je covjek, ciju je savjest na neki nacin predstavljala ta oplata, dakle da se taj covjek odrekao svoje religije, a da bi usvojio krscansku. To se tamo stvarno radilo, jedan kratak i dobro odmjerjen udarac sjekiricom otkine nos sa skulpture. Tako, prava dusa domorodca – dusa za koju se vjeruje da ne pripada zivima, ciji je ovaj samo nosilac, bez ikakvog prava niti moci da je koristi po svojoj volji – je u stvari sacuvana. Na taj nacin svecenik ili pastor u svojoj sluzbi ima samo vidljivi duh, vjestacku dusu nekog starca, i nista drugo. E, eto sta g. Ephrem nece nikada citati.

Srecom, pade mi nêsto na pamet, dacu mu tekst te price koja mi je malocas sinula u glavi, ove koju sam zamisljao prije nego sto sam poceo pravo raditi. Dacu mu je takvu kakva je, bez ikakvih modifikacija, da vidim da li ce i tada biti kadar da odrzi svoje obećanje.

Upozorili su me, kada g. Ephrem ide kod nekoga on voli da ga se saceka na vratima. Uopste ne voli da zvoni na ulaznim vratima i da ceka da mu se otvori ; on smatra da se u svakom trenutku mora biti spreman da ga se primi. Jos jedan dokaz njegove arogancije, koju cesto pokazuje prema podcinjenima, a i prema onima koji dolaze u kontakt s njim. Mogao sam da o tome nista ne znam i da se napravim da ga nisam ocekivao, pa da ga pustim da malo priceka, jedno dvije – tri minute na stepenistu, prije nego sto mu otvorim vrata, pa da izrazim

iznenadjenje sto ga vidim u svom domu. A zasto bih to radio, jedna tako mala osveta koja nicemu ne vodi. Doci ce svakog trenutka da uzme svoj tekst, kao sto ga je malocas telefonom obavijestila moja pomocnica, dajuci mu tacnu adresu. Otici cu do prozora, siguran sam da cu ga prepoznati, bez obzira sto smo kontaktirali iskljucivo preko telefona ! prepoznacu ga cim dodje iza coska ulice, on uvijek nosi plavo kariranu vjetrovku, slicne onim koje nose drvosjece na kanadskom sjeveru – tako su mi barem rekli.

II

Moja ljubav je sama na jednoj od plaza na dugackoj kristalnoj liniji Kounié. Pod nebom bez zvijezda jedne duge noci, seta svoje tijelo u blistavoj crvenoj haljini po bijelom pijesku, zapljuskivanog valovima ovog nemjerljivog mora i bez horizonta. Izmedju dva velika neraspložena i pjenusava vala, po vlaznom pijesku ovog puta, njena stopala se jedva otiskuju ocrtavajući njenu neodlucnost ispred vode koja napreduje pa se onda povlaci. Trag njene prisutnosti se brise, i biva odnesen na drugi kraj svijeta. I ne prodje vrijeme jednog uzdaha, ona vec ostavlja svoja stopala na uglacanom podu od tresnjeva drveta u velikom stanu, gdje smo zajedno proveli cijelu zimu. U zaglusujućoj tisini nekog drugog svijeta, nase ruke valjaju krhko tijelo od zelje i iscekivanja, nasi glasovi sapcu ime onoga drugoga.

Kratka odsutnost, taman koliko je potrebno vrijeme avionu da preleti razdaljinu izmedju Parisa i Madrida, izmedju Madrida i Sarajeva ; Sarajeva gdje nikada nismo bili zajedno, i gdje nikada vise zaljubljeni se nece usudjivati da prkose pijanim uzvicima odmetnika, me baca u provaliju. Ta provalija, plasim se da cu je vidjeti kako zauvijek osvaja moju savjest, osudjenu na tisinu.

Ove noci

Veceras, kao i svake druge noci, da bih izasao sa svojim Pontiacom preko obilaznice, koja okružuje, u svako doba dana ili noci, zacepljene gradske arterije, potrebno je precizno raskrsnicu pored sajmissa. To mjesto je veoma opasno, narocito nocu zato sto se teze primjecuju znaci obaveznog zaustavljanja i prijednosti se manje postuju. Nocu je jos opasnije jer umanjeni promet dozvoljava povecanu brzinu. Nocas, stigavsi do te raskrsnice osvjetljene sa pet-sest jakih jonskih svjetiljki sa visokih kandelabera, zaustavih se kao i uvijek nekoliko sekundi, vrijeme da se uvjerim da mi niko ne dolazi sa desne strane. Prolaz je slobodan, i ja krenuh na no man's land gdje svaki vozac rizikuje zivot svaki put kada se uputi na drugu stranu, moleci se bogu da ne plati teski danak ili mehanicaruu ili ljekaru ili pak hirurgu. Famosno sesto culo, za koje svako misli i tvrdi da posjeduje, me upozori da se dogadja nesto nepredvidjeno sa moje lijeve strane. Jedva da sam imao vremena da okrenem glavu, kada ugledah jedno malo plavo auto koje ide direktno na mene. Naglo skretanje na desno, pa onda na lijevo, ubrzanje i vise neocekivana sreca mi spasise zivot.

I onda kada je opasnost prosla, retrospektivni strah me natjera da zaustavim kola na pola raskrsnice. Mahinalno, pogledom ludjaka trazio sam da vidim ko me to za malo ne ubi. Drugi automobil se isto tako zaustavio, malo podalje i sa desne strane, ne na sredini kao ja, jer ja nisam razmisljao sta radim, i nisam mislio na opasnost koju to predstavlja za ostala vozila u prometu. Djevojka koja je bila za volanom tog plavog vozila je drzala pogled fiksiran na meni. I ja sam nju pogledao, ostro, mozda pet sekundi – maksimum, ali tokom tih pet sekundi, imao sam vremena da primijetim svaki detalj njenog lica. Njen pogled je bio tako prodoran, tako iskljuciv, da sam ja iznenada imao osjecaj da je od uvijek poznajem. Nakon sto protekose tih pet sekundi, okrenuh pogled i polahko krenuh, odustajuci od bilo kakvih optuzbi. Izgledalo mi je nesvrshodno da izlazim iz kola i da idem da galamim na tu djevojku i da kazem sta sve ružno mislim o njenom nacinu voznje. Njen pogled, slobodno se moze reci groznicav, njene ogromne oci, bljedilo njenog lica, sve mi je to kazivalo da je i ona bila uplasena i da je svijesna sta je mogla uciniti svojom nepaznjom.

Manje od tri minute nakon sto sam nastavio put, pogledavsi mahinalno u retrovizor, iznenadio sam se ugledavsi malo plavo auto, mini-Austin cini mi se. Bio sam iznenadjen, jer malocas, prilikom izbjegnutog sudara, bilo je ocigledno da ne idemo u istom pravcu. Ta prisutnost me je uznemiravala, a da ni sam ne znam zasto. Ubrzah malo, siguran da ona nece pokusavati da me slijedi. Pogrijesio sam, jer ona je bila tu. Naisavsi na neku vaznu raskrsnicu, naglo skrenu na moju desnu stranu, da bih se ubrzo nasao na jenoj maloj seoskoj cesti, gdje nisam imao ama bas nista raditi, ali sam htio biti sâm, da ostavim to

prokleta auto sto dalje iza mene. Nije upste bitno ako malo odocnim, po toj seoskoj cesti, ona me barem nece slijediti. Nova greska, ona je bila jos uvijek tu, odmah iza mene i u mojem retrovizoru istovremeno. Ubrzahn, ovaj put naglo, brojcanik predje sto trideset kilometara na sat. Rekoh sam sebi da nece biti toliko nepristojna da me slijedi, a u svakom slucaju njeno auto nije dovoljno brzo da bi se mogla takmiciti sa mojim, e ako pored svega toga ona pokusa da me slijedi, onda je stvarno luda. Pa nece me valjda slijediti da bi me primorala da se zaustavim, pa da bi mi se onda izvinula. Bilo bi to prvi put da se nesto tako desi u ovoj drzavi. Mora biti da je ubijedjena da je ona bila u pravu, uz to uvjerena u svoje vozacke kvalitete i mene smatra odgovornim za strah koji je upravo prezivjela. Ona me tvrdoglavo slijedi rizikujuci ovog puta da ima pravi udes, fiksira me posredstvom retrovizora, hoce da me prisili da se zaustavim pa da osjetim njenu srdzbu. Ucestalo blicanje farovima, otkako smo sami na ovoj proklesoj cesti, ne ostavlja nikakve sumlje u njene namjere. Odlucio sam da na sve to ne obracam paznju, i da nastavim svoj put prelazeci na neku makadamsku cestu posutu rupama i grbama. Ovaj put, me nece slijediti. Iznenada, u razmaku od pola sekunde, obuhvati me - pa me napusti, neko zaljenje. Tokom te polovine – sekunde, zaljenje da ne mognem izdrzati, dok jedino u mojem mozgu, osjecaj tog kratkog susreta raspali moju mastu, da bi se izgubila u nezainteresiranosti voznje.

Ta djevojka, kojoj sam jedva lice vidio, jos uvijek nadstoji, blicanjem farovima i istovremeno svojom vratolomnom voznjom, da me sustigne ; sto je na kraju dovede do moga auta, do mene. Okrenuh glavu, znajuci da cu drugi i zadnji put sresti njen pogled. Njene oci su imale istu izrazajnost kao i prije nekoliko minuta prilikom, izbjegnuto g sudara.

Dakle, nisam mogao nista drugo uraditi nego da usporim i da se zaustavim sa strane, skoro na nekoj livadi. Njeno auto se zaustavilo tik iza moga, nisam imao dovoljno vremena ni da zatvorim vrata izlazeci, ona je vec bila tu, ispred mene. Imala je plavu kratku kosu koja je uokvirivala je plave oci. Njen pogled, sada izuzetno blag i pun njeznosti ; polozila je svoju ruku na moju podlakticu, priblizila je lice sasvim blizu mojem, i usne svega nekoliko santimetara od moje sljepocnice, i rece mi ono sto sam tako dugo ocekivao da mi kaze, od kako se moje srce zapalilo prilikom zbjegavanja udesa :

« Volim te, ..., volim ; Nikad me nemoj napustiti. »

Tokom nedavnog putovanja

Tokom nedavnog putovanja u grad Dunadin, jedan profesor sa univerziteta Otago mi je ispricao ovu pricu, poslije jedne veceri u toku koje sam odrzao najpesimistickiji moguci govor na temu ljudske vrste. Nisam palagao nikakvu nadu ni u koga, osim mozda u ove neznance, nazovi prijatelje, pobratime i saveznike, tj. radne kolege, brzih za dobrobit svih svojih djaka, ove djece koja ce nas uskoro napustiti i ostaviti same, moje zene i mene. Tokom dugih sedmica, dakle ne ocekujem nista od ljudi « en général », narocito ne od novih susreta, osim ako ovi zadovolje da ubrzaju neizbježni put do potpune propasti, do potpunog beznadja, do te mjere da vise ne vjerujem ni u teoretsku mogucnost u iskrenost ljudskog gesta. On je dakle, htio da me ubijedi da treba cuvati nadu i povjerenje u ljude. Uvijek se nadje neko spreman da iskreno pomogne, neko ko ne trazi nista drugo sem da pomogne, iz cistog svog zadovoljstva da pomogne nekome – ja mu pak nisam uzvratio : da istinski potez nezainteresiranog, moze biti samo onog koji reagirajuci svojim sopstvenim tijelom i koji pomogne nekome, ne iz licnog zadovoljstva, vec jer je bio iznerviran ili iritiran, da ucini dobro djelo koje nije mogao izbjeći. Taj prijatelj je htio da me natjera da priznam da je moj govor u cijelosti isprovociran umorom poslije zamornog putovanja, prvo avionom, potom vozom sa visestrukum zakasnjeljima i sada proizenog zbog iznenadne erupcije ovog vulkana, za kojeg su svi ovdje mislili da je odavno ugasen. Kao da zemlja moze da se uspava znavijek !?

Helem, insistirao je da mi isprica sljedecu pricu.

Jedan mladac udje jednog dana u knjizaru, prosao je pored svih etazera ne pokazujuci neki poseban interes, iznenada se zaustavivsi kod etazera gdje su bile izlozene knjige poezije, izvuče jednu knjigu, i ne gubivsi jedne jedine sekunde da je pogladi rukom ili jednostavno da je drzi u ruci, poceo ju je citati stojeci na istom mjestu na kojem se zaustavio. Poslije nekoliko stranica zatvorio je knjigu i uredno je vratio na mjesto na kojem je bila i brzim koracima napusti knjizaru. Sutradan, knjiznicar ugleda opet tog istog covjeka, koji se direktno uputi ka etazeru poezije, izvuče istu knjigu kao predhodni dan, povuce se malo iza etazera i otpoče citati. Citanje je trajalo vrijeme potrebno za pet-šest stranica i prestade naglo kao i predhodnog dana. Preko-sutradan, mladac je ponovo dosao i isti scenario se ponovio. Knjiznicar, vidjevsi ga kako dolazi vise dana uzastopno, je razumio da ovaj upotrebljava njegovu knjizaru kao citaonicu. Pocevsi od šestog dana, mladac se nije povlacio iza etazera, vec je sjedao diskretno na neke male stepenice, koje su se nalazile u dnu knjizare i koje su vodile do nekih vrata za koja niko nije znao gdje vode, pa cak ni sam knjiznicar. Zadovoljavao se da procita šest-sedam stranica, zatvori knjigu i jednim

preciznim pokretom je vrati na svoje mjesto. Nijednu drugu knjigu nije ni dohvatio. Uvijek je brzo nestajao iza vrata, nakon sto baci jedan letimican pogled prema kutu prostorije, gdje je iza pretrpane drvene tezge stajao, neprozirna lica i pun razumijevanja, stari knjiznicar. Napokon, nakon dvije sedmice, citalac je odlucno usao u svoju « citaonicu », nadje se nakon nekoliko dugih koraka pred svojim omoljenim etazerom poezije, gdje su se nalazile rukoveti poezije, koje je prakticno procitao, i onda, jedan siroki osmijeh mu ozari lice, pridje knjiznicaru-saucesniku i izvadi, naspram njega, pare iz dzepa. Bilo je vise nego ocigledno da napokon ima dovoljno para da kupu knjigu, sigurno stedeci svaki dinar i moleci se svaku noc da nece neko doci da prije njega kupi toliko zeljeno djelo. Nazalost ! Otvorivsi knjigu, vjerovatno da sa merakom procita cijenu, znajuci da sada ima dovoljno da je sebi priusti, nadje unutra zuti papiric, na kojem je lijepim rukopisom seoskog ucitelja bilo ispisano : Nije za prodaju ! Ah. Potpuno slomljen, iskrivljena lica i drhtavih usana pogleda knjiznicara sa uvijek istim neprozirnim licem. Mladic napokon uspije artikulirati nekoliko rijeci :

« Ali, ..., zasto nije za prodaju ?

Dragi moj prijatelju, upravo zbog Vas sam stavio ovaj papiric. Bojao sam se da neko bogatiji od Vas ne dodje slucajno da je kupi, prije nego sto Vi imadnete dovoljno vremena da je procitate. Knjige su napisane da se citaju i bilo je ocigledno da Vi ne mozete da je sebi priustite, dok citanje, predstavlja za Vas kapitalni interes, barem se meni tako cini. Zelio sam da Vam omogucim da je procitate do kraja, a sada, sa zadovoljstvom cu skloniti ovaj papiric, i rado cu uzeti Vase pare u zamjenu za knjigu.

Tako se prica zavrшава.

Pitao sam tog prijatelja da li se radi o istinitoj prici, stvarnom doživljaju iz zivota nekog knjiznicara, nekog njegovog prijatelja, u kojem gradu zivi jedan takav covjek ?

Nije bitno, rece mi, da li je istinita ili ne, da li se to stvarno dogodilo ili je to plod necije maste ;

Zar nije najvaznije da je jedna takva prica ispricana i – saslusana ?

III

Na sjeveru ovog velikog grada, nalazila se jedna ogromna rupa, tako široka, tako duboka, tako misteriozna da je bilo nemoguće da joj se nadjene ime. Nema imena kojim bi se mogla opisati, i zadovoljavali smo se da je nazovemo « Sjever grada », parafrazirajući, govorilo se o mjestu, gdje prije ili kasnije odu ostarjele osobe.

Kad se pridje blizu toj rupi, i prije nego postane vidljiva, već se može čuti neka huka, isprva lagana, više kao neko mumljanje, da bi se povećavala kako bi joj se prilazilo. Naučnici nisu propustili priliku da se zainteresiraju sa naučne strane nad tom pojavom, postavljajući razne hipoteze, manje ili više pouzdane, ovisno o starosti istraživaca ili o njegovom profesorskom iskustvu na fakultetu. Po jednoj od tih hipoteza, dno rupe predstavlja kraj više tunela, koji su sa svoje strane proizveli podzemnih galerija, koje je veoma teško lokalizirati, ali ipak, smatra se, galerije se nalaze na više desetina kilometara od tog « velikog grada », u jednoj stranoj zemlji, koju je opet nemoguće posjetiti zbog mracnih i tuznih, može se reći i podrugljivih razloga u očima naučnika. Radi se o političkim razlozima. Dakle, ako se približimo ivici rupe, možemo čuti glasove stanovnika te strane zemlje, deformisane glasove ljudi i žena koje uopšte ne poznajemo, i o kojima ama baš ništa ne znamo, ali ih smatramo mnogo nesrećnijim od nas samih. Neki su govorili, čak, da se radi o jecanju pa i placu zatvorenika.

Mozda.

Sto se tiče staraca, oni su pak bili ubijedjeni da se radi o glasovima njihovih prijatelja nestalih prije njih. I eto zasto su jednoga dana svi ti stari i te stare, koji su dali sve od sebe i koji su sve ostavili svojoj djeci, odlučili da sve napuste, ovo ovdje, gdje više ništa ne prepoznaju. Svijet se tako brzo mijenja. Otišli su na « sjever grada » da se pridruže svojim prijateljima, ili svojim roditeljima, koji su otišli nešto ranije. Svako, u tom gradu, zna za postojanje te veličanstvene i misteriozne velike rupe, čije su strane čas zute, čas zelene, čas narandzaste. O njoj se nekada govori sa lahkovjernošću, ponekad sa zestiinom, ili pak osjećajno, ali uvijek sa velikim respektom. Mi svi znamo, da ćemo jednoga dana, proći jednim od hiljadu puteva koji njoj vode.

Starac

Stariji covjek, Aborizen*, crnac, primaknuo se sasvim blizu mene. Njegova koza nije bila bas potpuno crna, kao kod Afrikanaca iz Ruande ili Burundija, ne tako crna kao kod Antille-alaca sa Barbadosa ili Guadeloupe, ne u toj mjeri, ali u svakom slucaju ta koza je bila tamnija nego koza Kanak-a** ciji ten se lagano osjecao. Taj stariji covjek, kojeg nisam poznavao i koga nisam nikada vidio, sjede blizu mene, na neku omanju praznu gajbu, okrenuo ju je, tako da mu je koristila kao stolica. Prvo nije nista rekao, kao da je htio da mi dadne malo vremena da ga gledam, posmatram, da osjecam njegovo prisustvo i mozda prepoznam u njemu plomenitu osobu, jedno od onih ljudskih bica koji, kada su blizu nas i koji samom svojom prsutnoscu, samim svojim pogledom, uspostavljaju prisan odnos, bez obzira sto to ne traje sem nekoliko sati. Lice mu je bilo skoro okruglo sa velikim upalim ocima u goleme ocne duplje iznad kojih su se nadvile siroke i guste obrve – sive kao ova savana koja se naslanja na pustinju i gdje vrvi od zmija i kengura, smrtonosnih pauka i hiljade drugih vrsta, koje mi, nepoznavaoci ovih prelijepih prostora, nismo u mogucnosti ni da primijetimo , a kamoli da cijenimo. Zivot sa svojim iskusenjima i radostima, nasljedje i klima, vjetar i pijesak i so i citava kugla zemaljska, ova odozdo i

* Aborigène – starosjedilac u Queenslandu – Australia, a danas se smatra kao nacionalnost (ako se pise sa veliko A)

** Kanak - Starosjedilac Nouvelle Calédonie

ova odozgo, ostavili su mu po cijelom licu duboke bore, koje su bile priguseine debelim obrazima, odjedanput pokazujuci njegovu dobrodusnost i smisao za salu, tog covjeka, kojeg sam s mjesta prihvatio kao da ga oduvijek poznajem. Nakon sto sam ga gledao kako prilazi, pozdravio sam ga klimanjem glavom i sirokim osmijehom, na koji je on odgovorio sjedajuci. Nije sam dosao na uvu minijaturnu zeljeznicu stanicu u selu malo vecem od nekoliko baraka oko pruge. S njim druga dva covjeka njegovih godina i izgleda. Jedan od njih je nosio siroke i sive pantalone od jakog platna, i kosulju koja je prije tri-cetiri godine vjerovatno bila bijela. Drugi je isto tako nosio sive platnene pantalone, ali bez kosulje ili majice odozgo, sa bijelom trakom preko cela. Helem, dva starca i iza njih na pristojnoj udaljenosti jedan mladji, puno mladji, imao je izmedju osamnaest i dvadeset godina. Bio je mnogo visociji od ostalih i imao je dugu i zagasito crnu kosu. Taj mi je pravo prisao i pruzio ruku, tako da smo izmijenili, sto bi austrulijanci rekli, « shake hands » dok se starac udobnije smjestio na svojoj gajbi, kao da se spremao da tu provede cijeli dan ili mozda cak i citavu noc, a zasto da ne ? Do ujutru, ako je mjesto udobno i prijatelji zabavni.

« Hello », reko najmladjem, bez ikakvog uvjerenja da ce to biti dovoljno za pocetak razgovora. Ali, prevario sam se.

« Hello, uzvрати momak, ja sam Ryan, i ovdje sam sa amidzama, Cameron Tjakamarra (pokazujuci na ovoga sto je sjeo pored mene), i moje daidze, Tim i Bennet Tjapangati. »

Cucnuo je do mene, i mi pocesmo razgovor isprekidan cutanjem i dugim pogledima.

« Odakle dolazis ? » Ocigledno nije htio znati iz koje sam zemlje. Vec je shvatio da nisam australijanac, vec stranac. Sasvim jednostavno pitao me je iz kojeg okolnog mjesta dolazim da bih se nasao ovdje, sasvim sam na ovoj seoskoj zeljeznicnoj stanici, toliko zabacenoj, da je tu dolazila nekolicina najuprnijih kopaca opala ili safira, koji su jos uvijek lutali ovuda nadajuci se da ce naltrapati na komadic australijskog eldorada.

U stvari, zaustavio sam se u ovom Emereldu, dosavsi iz jednog jos manjeg gradica, ako je to uopste bilo moguće, ali sigurno siromasnijeg, gdje sam ostao citavu heftu u drustvu sa rajom koja je tu dosla trazeci dragocjenosti. Nista vrijedno nisu nasli, barem do moga dolaska, isto tako nista nisu nasli kada sam ih napustio, a ni do danas predpostavljam. Ali oni su bili sretni nacinom zivota koji vode, daleko od svega, zivjeci od malo zemlje sto su obradjivali i nekoliko dolara koje su zaradjivali prodajuci nadjene safire tajlandskim trgovcima, koji su placali svega petnaestak procenata stvarne vrijednosti, uz obrazlozenje da su oni jedini, koji u ovoj pustinji, mogu to kupiti. Ti jarani nisu bili kao oni pravi kopaci zlata, koji nekoliko hiljada kilometara odavde, blizu zapadne obale na obroncima indijskog okeana, znaju traziti, kopaju, nadju i prodaju po pravoj vrijednosti ulozeni trud. Bio sam na putu za Sydney, dolazeci iz Darwina, gdje sam bio pozvan od strane drustva geografa da prisustvujem seminaru o preuredjenju mocvarnih laguna na malim otocima rasutim po Pacifiku. Imao sam jos otprilike mjesec dana na raspolaganju do dana predvidjenog za odlazak, tako da sam htio iskoristiti priliku za malo trknem na sjever u sredisnjicu Queenslanda i eto kako sam se obreo u ovoj zabiti. Ipak, bio je to izvanredan odmor od nekih desetak dana mira i tisine, narocito nocu. Nocu, gdje jedini zvuci mogu dopirati od kengura koji prolaze savanom, i urijetko, topot divljih konja u galopu izmedju eukalptusa. Ostavili su me na ovoj zapustenoj stanici, odakle je trebalo da odem vozom do Brisbanea. Odatle bi trebalo brzim da stignem do Sidneya za nekih petnaestak sati. Dakle, sjedio sam na jednoj klupi, koja sa nalazila pored samih sina, dnevni voz, kasni evo vec dva sata. Doduse upozorili su me da ovaj voz, koji bi trebalo da dodje sredinom poslije-podneva nema obicaj da respektira svoj red voznje. Upravo sam se pripremao za dugotrajan popodnevi odmor, kada je starac u pratnji dva kompanjona i Ryana sjeo pored mene. Sve to sam Ryanu opisao u nekoliko recenica, pricao sam i o safirima, opalima, Tajlandskim trgovcima, i bogatsvu koje je nemoguće steci, ako neko tako naivan kao moji jarani, uz to ovisan o ljudima bez puno skrupula.

Slusajući me Ryan se više puta smjeskao, ne prekidajući me, u pravcu staraca, kao da je nešto tako i očekivao. Nisam bio skroz ni shvatio šta se događa, kada se starac iznenada digao, nešto je nanisaretio drugom, koji je odnekud, pojma nemam odakle i kako izvukao gitaru – i to kakvu? Dobru imitaciju čuvene Gybson Humingbird, koje još uvijek inspiriraju Keith Richard et Tony Mc Phee, kada hoće da se porede sa Muddy Waters. Mahinalno i ja sam se digao, prijateljski me zagrlio svojom ogromnom rukom i, ..., otpjevao je dva-tri bluesa od Roberta Johnsona, onako kako još nikada nisam čuo nekoga da ih tako pjevaju. Ryan je za to vrijeme diskretno svirao neki instrument, koji je očigledno bio predugo izložen vjetru i pijesku. Starac je mirno pjevao, bez napora, ne obraćajući neku posebnu pažnju na gitaristu, ne interesirajući se da li ga ovaj slijedi ili ne. Pjevao je onako, kao da improvizira tekst tu, na licu mjesta i u skladu sa svojom inspiracijom. Ali, sve je bilo tako vjerno originalu da sam brzo prepoznao svaku pjesmu Roberta Johnsona, a istovremeno osjećajući šta joj ovaj starac, Cameron Tjakamarra, dodaje od sebe lično.

Jedna seoska stanica, potpuno utonula u sivilo pustinje, voz koji nije spreman da dodje, vrućina, pa i umor pomalo, i bluz pjevan srcem – velikim kao Uluru, od strane ovog Aborigèna u sred Queenslanda! Tokom dugih minuta, nije više bilo nicega – izgubljeni u vremenu i prostoru. Stari Aborigèn je pjevusio tiho, ne podizici glas. Mora da se nije mogao čuti na udaljenosti od dvadesetak metara. Njegova dva jarana, koji su se malo povukli u stranu, vjerovatno ga nisu mogli čuti, znajući ipak da on pjeva, jer bilo je očito da su se dobro poznavali. Bio je lagano nagnut naprijed, držeći ruku, čas na srcu, čas u visini grudne kosti. Gledao je u mene, ustvari posmatrao me je svo vrijeme koncerta, u toku kojeg je otpjevao jednu pjesmu koju je Janis Joplin otpjevalo malo prije svoje smrti. Drugom rukom, koja nije bila ni na srcu ni na grudima, nisaretio je tugu ili zebnju, ljubav i sreću, kao i ovi tekstovi uvelicanstveni sa ovih nekoliko nota. Tada, uspio je nešto, reklo bi se – misteriozno: Da bude u potpunom skladu sa mojim osjećajima zadnjih nekoliko dana, kao da je sjedajući pored mene, osjetio moje raspoloženje i odlučio da ga podijeli sa mnom. Usamljenost i dugo čekanje, koji su predhodili njegovom dolasku je učinilo da su me obuzela tuzna sjećanja, kao sjećanja djeteta izgubljenog prije nekih petnaestak godina, i sve to samo nekoliko kratkih sedmica poslije rođenja.

Ali bluz ima tu čudesnu moc da nas ponese i da prevaziđe trenutne osjećaje. Nakupljena tuga i jad polahko odlaze sa svakom notom; ostaje jedino energija i jednostavna želja da se živi. Ta sila koja ozivljava, snaga i njena ljekovitost, čine da će ljudi i kroz dvjesto godina pjevati ove himne, čudotvorne kombinacije jednostavnosti i emocija.

Kada je starac jasno pokazao da je dovoljno pjevao, sjedajući na prevrnutu gajbu, Ryan je mislio da je trebalo da kaže:

« Izvinite ga, on voli da pjeva pred ljudima. Ubijedjen sam da želi uvijek da impresionira nova poznanstva sa ovih nekoliko pjesama. »

Da ga izvinim?! Za sta? pitao sam se; da ga izvinim za simpatije koje mi je iskazao, da ga izvinim sto je ucinio da nestane moja uobicajena tuga koja me obuhvaca kada se priblizava decembar? Naprotiv, ja bih trebao da mu se hiljadu puta zahvalim i da se poklonim sa postovanjem pred njegovim talentom. Nikada vise necu cuti da neko pjeva Roberta Johnsona kao ovaj stari Aborigèn. Nadao sam se, molio sam se svom svojom dusom, da njegov glas i lik ostanu zauvijek ugravirani u mojem sjecenju. Danas, mogu reci da cudesna moc te molitve funkcionira jos uvijek.

Malo kasnije, tri jarana su razvila dugu i burnu diskusiju. Ryan koji je ostao sjediti pored mene nije ucestvovao u diskusiji, ali ju je pazljivo slijedio. Ja nisam razumio jednu jedinu rijec, jer zustru konverzacija nije se vodila na engleskom jeziku vec na jeziku Aborigèna – jednom od desetak jezika koji se jos uvijek upotrebljavju, medju njih stotinjak, koje dijeli populacija od dva miliona Aborigèna, rasutih po citavom australskom kontinentu. Slusajuci ih kako pricaju i kako grde jedan drugog imao sam osjecaj kao da slusam neko cegrljanje. Nisam uspijevao da razlikujemni glagol ni imenicu, da razumijem izgovorenu rijec, ni frazu niti bilo sta sto cini strukturu jezika. Nekada, uz malo navike, kod nekih polinezijskih jezika, za slusaoca koji nista ne zna o tom jeziku, je moguće da uhvati po koju rijec, frazu, glagol, da osjeti strukturu recenice, koja ga ostavlja u nadi da ce jednog dana moci nauciti taj jezik, toliko su me unaprijed obezhrabivali da pokusavam da ga ucim. Uz to, moramo prihvatiti cinjenicu da se radi o jezicima koji su omogucavali ovim ljudima i ovim zenama da komuniciraju tokom nekoliko milenija, vise nego bilo koji drugi narod na svijetu. Sve to nije moglo da me ostavi ravnodusnim, ne vise nego spoznaja da taj jezik u kojem ama bas nista nisam mogao uhvatiti, je omogucio siroku paletu pjesama, govora, poezije, legendi i putnih vodica, koji su cinili mogucim prolazak sirokim pustinjama centralne Australije, i to tokom nekih pedesetak hiljada godina. U tom trenutku sam shvatio da se radi o najstarijoj civilizaciji na zemaljskoj kugli. I evo, ti ljudi su ovdje, preda mnom, edan od njih mi je cak pjevao, rado se prilagodjavajuci potpuno modernim ritmovima i tekstovima. Ovi ljudi ovdje, polu-nagi, sto pokazuje njihovo materijalno siromastvo, bili su u stanju da prenesu simpatije nekom drugom covjeku, koji sa svoje strane nema nikakvih sansi da razumije njihovo duhovno stanje. Ali, sa druge strane je siguran da su oni potpuno razumjeli nacin na koji bijelci misle i trpe. Pedeset hiljada godina i oni su jos uvijek tu, skoro da se svadjaju, preda mnom. Na kraju krajeva, a to me je malo ohrabrilo, oni su isti kao ja, sto znaci da i mi mozemo komunicirati milenijima. Njihova zucna diskusija i Ryanova prisutnost pored mene potvrđuju nasu uzajamnu povezanost.

Tri starca su se udaljila, a da nikome nisu ni rijeci prozborili.

Ryan je znao gdje su otisli.

« Hajde s nama.

gdje su otisli ?

Tamo, gdje idu svi njihovi vrsnjaci, u « kafanu ».

A ti ?

Ja, ja moram ici s' njima, ne mogu, i necu da ih ostavim same. Znaju nesto vrlo malo engleskog. A i volim da sam s' njima, da ih slusam. Jednostavno da ih gledam svu trojicu zajedno. Njihovo druzenje, je jedinstveno, te duge sutnje, ili dugi monolozi, dok druga dvojica odaju dojam da ih se to uopste ne tice - to nema nigdje na svijetu. Zajedno, oni su u nekom svom svijetu, dok su istovremeno i sa nama, ponekad, imam osjecaj da imaju dvostruku svijest : jednu na ovome svijetu i drugu koja se tiho seta u Vama, diskretno, bez buke i huke, o koja im omogucava da postoje u o ovom danasnjem drustvu. Bolje je da ih ne pustam same na mjestima kao sto je ovo. Nikad' se ne zna, moze im zatrebati neko ko nije p'jan. Ako hoces, hajde s' nama, tvoj voz nece za dugo, a i izacicemo dosta prije njegovog dolaska. Osim ako ne zelis da budes sam, e u tom slucaju ja te ostavljam tebi.

Ne, ne, sve je u redu. Idemo. »

Stigosmo starê, i udjosmo za njima u « pub » . Unutra je bilo mracno, ali ne dovoljno. Siguran sam da nikakav mrak ne bi mogao sakriti poglede koje smo osjecali na sebi. U « pub » su ulazili iskljucivo bijelci. Posteni australijanci od Queenslanda, tvrdi u svemu : u zlu, na poslu, u svojim odnosima prema Aborigènima, tako tvrdi da smo i mi smo osjecali njihove tvrde poglede na sebi. Smjestili smo se oko sanki, a svuda oko nas je vladala sutnja. Nije bilo prvi put da Aborigèni udju u « pub », ali to je bio nacin njegovih stalnih misterija da pokazu kako je Aborigènima mjesto u pustinji i da tamo ispijaju bijedne socijalne pomoci, koje im vlada daje od poreza ili mozda reagiraju tako zbog prisustva jednog bijelca – otpadnika, medju njima. Malo po malo, razgovor je otpocinjao iza nasih ledja. Zaboravili smo na seljake iza nas, isto kao sto su i oni nas zaboravili. Kada smo vec bili posluženi, pitao sam Ryana na sta se odnosila prepirka, ciji sam i ja bio svjedok. To nije bilo bas previse uctivo sa moje strane, ali me kopkala radoznalost da znam o cemu se radi, poslije svega onoga sto sam vidio i cuo, da bi me obicna formalna « uctivost » zadržala da dobijem odgovor na sva pitanja koja sam u sebi postavljao.

« Zasto se tvoj amidza prepirao sa jaranima ? » upitah ga

Pa, nisu se bas svadjali, odgovori mi ;

Pa o cemu su onda pricali ?

Raspravljali su o tome koji je najbolji i najbrzi nacin da nadju sina jednog od ove dvojice – Kamerona, ovog sto je malocas pjevao. Njegovog sina nema evo vec dvije nedjelje, i smatraju to malo previse. Ne zna se gdje je, ni oni niti bilo ko drugi. On moze biti bilo gdje, mozda cak i u Sidneyu »

Njegova nagla sutnja pokazala veliku zabrinutost. Izgledalo je kao da se naglo udaljio od mene. Da bih prekinuo tu neprijatnu sutnju upitah :

« Pa, sta su odlucili ?

Moj amidza bi da odu kod Old Greeny Porvis, Neku vrstu predskazivaca, mislim da se tako kaze, da, da, predskazivac ! Ostali ni bas kail, oni bi da sacekaju jos nekoliko dana. Na kraju, odlucili su da idu poslije podne. »

Nisam ga nista pitao , ali umirao sam od zelje da idem sa njima. Ryan je to vjerovatno skuzio, jer je nekoliko minuta kasnije, naravno nakon sto smo malo promuhabetili o svemu i svacemu : o poljima secerne trske, o velikim rancevima gdje ponekad rade njegove amidze, o njegovom boravku u Engleskoj prije tri godine, o tome sto ja kontam raditi u Sidneyu prije nego sto odem svojoj kuci ; iznenada mi rece da ako hocu da idem s njima, da je to izvodljivo i ne predstavlja nikakav problem. Zabavljalo ga je « moje oklijevanje », pa doda da u ovim okolnostima, ne postoji absolutno nikakva prepreka prisustvu jednog evropljanina medju njima. Njegov ovlasni osmijeh kao da mi je htio reci, kako bez veze stvaramo iluzije o svakojakim zabranama, tako slicnih kod mnogih i koji se ogledaju u moru svakodnevnih postupaka.

Napustili smo « pub » nakon jednog sata. Ryan je platio racun, placanje - oko cega trojica starih nisu pokazala nikakvo interesovanje. Ostale musteriju se se usutile dok je on prilazio kasi. Ja, ja sam se pitao da li su trojica staraca ikako vidjeli ostale goste. Jos na ulasku imao sam neki predosjecaj da oni nece da primijete stvari koje im se cine nenaklonjene. Kada smo konacno svi bili napolju, hodali smo dvadesetak minuta, jer covjek kojeg smo trebali vidjeti je zivio skroz sa druge strane sela. To nije bila neka velika razdaljina, ali trojica starih su polako hodala pokraj puta, koristeći staze gdje ima vise prasine nego asfalta. Kada smo napokon stigli tamo gdje smo krenuli, nije bilo nikakve potrebe da objasnjavamo puni sat razloge naseg dolaska, kao da nas je taj covjek vec satima ocekiavao, taj nas je odmah odveo sa druge strane strane svoje kolibe, napravljene od drveta i zahrđalog lima, gdje je ocigledno zivio sam. Od tamo, uveo nas je u neku prostoriju.

Bilo je veoma mracno u toj prostoriji, skoro da se nije vidio prst pred okom. U sredini prostorije je bila zapaljena neka vatra, koja je koliko toliko dozvoljavala da se nesto vidi i koja je ispunjavala prostoriju dimom, ali kako stvari stoje to nije nikome smetalo. Sva sestorica smo poravnili, sjedajuci na vunene pokrivače koji su bili prostrti direktno preko utabane zemlje, koja je ujedno predstavljala pod. Neko izvadi odnekud neku vrstu postecije, nesto malo manje prljavu od ostalih i prostre je poblize vatri. Nas domacin se malo pridize i u jednom polusjedecem – polucucecem položaju poce pjevati. Istog trenutka svi, osim Ryana i naravno mene, pocese pjevati za njim. S vremena na vrijeme, vrac je bacao u vatru saku neke sasusene trave, koja se u kontaktu sa vatrom i zarom naglo raspali i onda zacvrcki, sve to u nekoliko sekundi. Pogledah u Ryana, kad on izvadi iz svoje torbe dvije palije, koje su bile malo zasiljene na krajevima, i udarajuci jednom od drugu u ritmu pjesme svojih pratilaca. Ponekad, onaj kojeg je Ryan zvao Old Greeny, je prestajao pjevati, pustajuci trojicu ostalih da nastave sami. Zatvorio bi oci i pustio tijelo da se lagano klati naprijed – nazad u

ritmu. Bio sam potpuno osvojen atmosferom koja je vladala : Mjesavina mirisa - miris vatre i miris tijela starih Aborigèna, opcinjenih pjesmom, zvuk palija koje je Ryan udarao jednu o drugu, dimom koji je peckao oci. Setao sam se pogledom po prostoriji, koliko sam mogao primijetiti, nije bilo ama bas nista u njoj : Ni namjestaja, ni kreveta, niti bilo cega na zidovima. Gledajuci pazljivije, u jednom cosku, a u mjeri u kojoj su se oci privikavale na polumrak koji je tu vladao, primijetio sam nesto, sto mi se u prvom trenutku cinilo kao obicna musema, poslije sam mislio da se radi o nekom parcetiu tkanine okacenom na zid, bez ikakvog posebnog razloga. Medjutim, poslije pazljivijeg osmatranja, otkrio sam da se radi o slici. Na njoj se mogao primijetiti slijed širokih linija, oko pet centimetara debljine, povucenih horizontalno, i pokrivajuci citavo platno odozgo na dolje. Boje tih crta su vrlo malo varirale, polazeci od bijele, prema nekoj vrsti zuckaste sa malim primjesama narandzaste. Primijetih, isto tako u centru, slijed tackica, velicine graska, koji su formirali tri koncentricna kruga. To je bilo sve na tom platnu, ali dovoljno da zadrzi moj pogled i moje misli fiksirane na njemu, dok su ostali nastavili pjevati i svirati. Osjecao sam da kroz ta tri kruga, moja masta pocinje pomalo prodirati u svijet mojih novih prijatelja. Imao sam osjecaj, da tu postoji citav jedan svijet, svijet koji nije omedjen pustinjama, sa svim svojim bogatstvom u razlicitostima onih koji ga naseljavaju. Moje misli su polako, ali sigurno bivale sve vise i vise zaokupljene zaobljenim prostorom, a tako neogranicenim, koji prelazi sa jedne ofarbane trake na drugu, podrazumijevajuci sve vise i vise tradiciju Aborigèna, ali istu tako i karakter veza koje oni odrzavaju sa svojim ishodom. Ostali smo cijela dva sata u toj prostoriji. Kada smo izašli popodne je bilo dobro poodmaklo. Cetvorica starih su se bili skupili malo u stranu, ispod neke limene nadstresnice, pored nekakvog zahrdjalog bureta, na kojem su se mogli naslutiti tragovi nekadasnje crvene boje. Nesto su dugo vijecali, a Ryan i ja nismo mogli ama bas nista cuti, jer smo bili malo udaljeni. Nadao sam se da je vrac mogao da im da kakvu takvu informaciju, ili da ih pak ohrabri. Ryan mi se obrati i rece da je vrijeme da ja krenem, ako ne zelim da zakasnim na voz. Doda, da ce me otpratiti do stanice, a da ce njegov amidza ostati tu jos neko vrijeme.

Na odlasku, trojica ljudi i onaj koji trazi svog sina, onaj koji je malocas pjevao za mene, tako da se jos i dan danas toga sjecam, su nas pozdravili širokim pokretima ruku. Znao sam da su na licima imali svoje siroke dobroljudske osmijehe, slobodne i jasne osmijehe koji znace jednostavno iskrenost datog trenutka, nista vise i nista manje od toga. Imao sam osjecaj da su htjeli reci da : nadalje svako treba sâm da rjesava svoje probleme.

Na putu prema stanici, Ryan mi objasni da vrac misli da sin od njegovog amidze se nalazi u nekom zatvoru, negdje na obali mora, vjerovatno u Brisbane. Doda, da to ovdje ne moze nikoga da ohrabri. Zatvor je izuzetno opasan za Aborigène, a narocito u ovom dijelu drzave. « tamo se lahko umire », rece, bez ikakvih dodatnih objasnjenja. Vec sutradan, svi ce ici da provjere tu zabrinjavajucu

propovijed. Ako se to pokaze tacno, oni ce uciniti sve da ga izvade otamo, jer momak, jednostavno nije mogao uciniti nista tako strasno da se nadje u zatvoru. Imao sam taman toliko vremena da uskocim u voz nakon sto sam ubacio torbu i voz napusti stanicu. Dugo smo mahali jedan drugome, sirokim pokretima ruku, dok jednostavno nije nestao iz mog vidokruga dok sam se naginjao kroz prozor dokle je to bilo moguće. Zelio sam svim svojim srcem da on otprati svoje amidze u taj grad i da njegov amidzic bude ubrzo oslobodjen. Ni za koga ne valja u zatvoru. Sta mogu ponuditi cetiri tuzna i prljava zida, onome koji poznaje pustinju i njen plafon od rasutih zvijezda, duge setnje po crvenom pijesku i ushicenje ronjenja u obliznoj rijeci ? Ispod drvene klupe na kojoj sam sjedio nadjoh neke novine stare skoro tri sedmice. Primijetio sam ih tek nakon dva – tri sata voznje, kada je vec odsustvo spuzve preko drveta od kojeg je bilo napravljeno sjediste, vec pocelo da ostavlja neugodan dojam u mojem tijelu. Uzeo sam ih da prekratim dosadu koja je vec pocela da me obuhvaca dok je voz polahko prelazio ogromna polja secerne trske – ponos ovdasnjih seljaka. Tako poceh sistematsko citanje svakog clanka na te cetiri zgusnute stranice i gdje nije bilo nijedne slike niti reklame. Reklo bi se neke ozbiljne novine, pitao sam se kako su se mogle naci ispod sjedista voza koji saobraca po ovim bespucima. Jedan clanak na trecoj strani mi je omogucio da razumim zasto su zatvori u Queenslandu opasni za Aborigène. Pisalo je da je cuvar zatvora nasao mrtvog Aborigèna u svojoj celiji. Clanak je precizirao da se radi o petom samoubistvu u posljednje tri sedmice u tom zatvoru. Novinar je završavao pitajuci se sta je to moglo navesti izvjesnog Benny Tjakamarra na samoubistvo, a narocito se pitao kako je izveo to da zaglavi glavu izmedju resetki na prozoru ? Novinar nije ni pokusavao da odgovori na to pitanje. Ryan mi nije nikada rekao kako se zove sin od Cameron Tjakamarre. Sada, znam kako se zvao.

IV

Kada smo se se napokon zaustavili, nakon skoro dvijehiljadedvjesta kilometara skoro neprekidne voznje, ispred jedne od prljavih i lose ofarbani, drvenih kuca, razbacanih svakih petstotinjak kilometara, da bi se mogao napuniti rezervoar gorivom, popila kahva, eventualno nesto pojelo, oci su me i dalje boljele od voznje. Gorjele su kao da su bile dvije zarulje unutra, cinilo mi se kao da su bile ispunjene pijeskom, i jos povrh svega, imao sam neprijatan osjecaj da ce svakog trenutka, bukvalno, iskociti iz ocnih duplji.

Napunili smo rezervoar dragocjenom tecnoscju, popili po kahvu, pojeli nesto, 'nako reda radi i kupili jednu sliku iz zivota Aborigèna. Nasli smo je u kutu granapa, zabacenu izmedju grabulja, drski za sjekire, nedaleko od gromile konzervi graska i smotuljaka bodljikave zice za ogradu, fino poredjanih, kao za paradu. Samo zahvaljujuci intuiciji moje zene nismo promasili tako lijepu sliku. Platih zatrazenih sto dolara (bilo mi je mrsko da se pogadjam), dok je moja zena citala nesto na poledjini platna, ako se uopste radilo o platnu. Sve to zajedno : Benzin, kahva, hrana i umjetnicko dijelo, nije nam oduzelo vise od petn'estak – dvadesetak minuta.

Poslije, tacno petnaest sekundi voznje, glasno sam konstatirao da me oci, uopste vise nisu boljele, te upitah Nicole sta u stvari predstavlja ta slika koju smo upravo kupili.

- Kurrajongov san

- Zapisano je : » nemoze se iscupati korijen, a da se ne pojavi sladunjav sok, koji ima izgled i boju mlijeka. Upotrebljava se za lijecenje od gripa, a isto tako za ispiranje ociju, ako su upaljene ».

Eto, jes jedna ilustracija carolije pitovanja kroz zemlju aborigèna.

Ulaz u grad

Ulaz u Alice Springsa, reklo bi se da je to oaza u centru Australije, tacno iznad pustinje Simpson i Darwina velikog grada koji se nalazi vise na sjeveru, na obali Timorovog mora, kada vegetacija pocne da se razvija u siblije, pa i drvece i kada se napuste buketi kaktusa i crveni pijesak stize se na zemlju termita i njihovi termitijera*. Desetine hiljada, stotine hiljada, mozda i milioni termitijera. Dokle god oko dopire, podignuti su medju drvecem, iznad kratke trave, najcesce blijedo zelene, ako ne zute.

Konkretno na ovom mjestu, termitijeri nisu preveliki, ne vise od jednog metra u visinu, niti su presiroki. Ima ih skroz malih, kraj ceste, odmah pored kamena putara. Inace, termitijeri su raznih oblika. Ponekad, mozda zbog brzine kojom auto prodje pored, dok masta doda ostalo, daju iznenadjujuce jak dojam da imaju oblik zenskog tijela, kao u skulpturama Djakometija, ali u sljedecem trenutku pomislih : ko bi bio lud da ovdje obavija skulpture Djakometija ogromnim salovima, kao onim koji se mogu naci u Bhoutanu, boje ilovace ili skroz sive ; ovisno o boji zemlje kojom termiti prave svoje tvrdjave. Drugi, manji, imaju oblik uspravljenog stuba, jednostavni i precizni. Drugi, pak, su

* Termitijer – Konstrukcija od zemlje ili drveta koju prave termiti u tropskim predjelima. Moze dostici vise metara u visinu, a i sastojati se od brojnih galerija ispod površine zemlje (Larousse)

oblika tvrdjave, sa zupcastim gornjim bedemima i puskarnicama. Napokon, ima ih u obliku siroke sake, otvorene prema nebu sa usko spojenim prstima. Ovi zadnji su svojevršni mezarluci. Beskrajni niz nisana, tihi, a istovremeno izuzetno sugestivni.

Sta je civilizacija uradila ovim Aborizenima ? Ovom divnom narodu, prisutnom na ovim prostorima nekih sezdeset hiljada godina, neprekidno. Vise nego ijedan drugi narod na zemaljskoj kugli. Ovi divni ljudi, jos uvijek prisutni, blagi i jednostavni. Tako naprimjer, njihov omiljeni instrument je grana od eukalptusovog drveta, koju su termiti podobro izbusili. Taj narod je u potpunom skladu sa prirodom, sa prirodom ciji smo i mi sastavni dio, ali ponekad i previse djelotvoran. Djelotvoran cak i u toj mjeri da pored ceste se mogu vidjeti tragovi buldozera, koji su obavili svoj pos'o, tj narusili pejzaz, da bi « highway » mogao povezati gradove sa okeanima, preko ovih termitijera.

Ovdje, kao i u Evropi, poželjno je zaustaviti se svakih desetak kilometara, jer im toliko umjetnickih djela. Ali, ovdje nema konaka niti katedrala, nema crkvi – niti romanskih, niti gotskih, nema viadukta niti akvadukta. Ima samo

nenarusena priroda i njena cudljiva djela – kao na padinama Uluru. Fantasticna priroda, kojoj su aborigèni dali smisao. Cudesna priroda, gdje aborigèni razumiju kosmicke zakone, zakone universa koji cine zemaljsku kuglu razumljivom. Priroda, tako prihvatljiva, kao knjiga sa uputstvima kako prezivjeti u pustinji, danas prezivjeti i ostati dostojanstven sutra, a ne kao ovca u sluzbi mracnih centara moci, najcesce nevidljivih i nedodirljivih. Potrebno je zaustaviti se na svakom koraku, sjesti i gledati, slusati i cekati. Jos, kada bi imali sansu biti u drustvu nekoga ko zna citati tu Veliku Knjigu.

Sta je civilizacija ucinila sa svojom snagom i svojom moci ? Eto koja pitanja mi danas postavljaju ovi mezarluci, dok zadivljen prolazim pored njih.

Posmatrajuci izbliza, ovi termitijeri su ocigledno zivi, veoma zivi i sposobni za brzu i efikasnu adaptaciju u novim uslovima zivota. Oni ce biti ovdje i kroz sto hiljada godina ! Prema tome, san ovih termita je jak i ispunjen nadom, ..., od Papunya do Yuedumu, od Uluru do pustinje Tanami.

Ova prica nije ...

Ova prica nije plod nicije maste. Ona je istinski rezultat, dogadjaja koji su se stvarno odigrali. To sto ih ja danas povezujem, je zato sto su, prosto receno – izvanredni.

To sto se desilo, a sto ja smatram izuzetnim, odigralo se u ponedjeljak, poslije podne, tridesetog decembra hiljadu devet stotina devedeset i seste godine, dok smo vozili umjerenom brzinom na « Stuart Highway » izmedju Alice Springsa i Katherine. Uzeli smo rent-a-car, veliku Toyotu Land Cruiser, na cijim registarskim tablicama je jednostavno pisalo BUFF, napisano velikim crvenim slovima na bijeloj podlozi, umjesto uobicajenih brojnih i slovnih oznaka, kojima u Australiji, se dodaju inicijali drzave, N.T. za Northern Territory, tj oblast u kojoj smo se nalazili. Bilo je dosta mjesta u tim kolima, tako da kada se fino sloze tri kofera i ostale kese i sl, ostaje mjesta za najmanje tri osobe, ne racunajuci vozaca i osobu koja sjedi do njega. Ta kola su bila bijele boje i skoro nova. Mahanicar u agenciji rent-a-car se licno uvjerio da pod punim gasom ne moze preci sto dvadeset kilometara na sat, u sto smo se i mi mogli uvjeriti u toku nekih tri-cetiri hiljade kilometara, koje smo se pripremali da predjemo, a sto nam je bilo sasvim dovoljno. Svo ovo detaljisanje je neophodno da se sto vjerodostojnije izloze dogadjaji tokom ovog, mozda zadnjeg porodnog, putovanja po carobnim predjelima centralne Australije.

Vozili smo se vec tri sata i zadnje nasaljeno mjesto koje smo prošli zvalo se Aileron, i evo vec petnaestak minuta prolazimo preko ogromne ravne površine, potpune suhe i neplodne od crvenog pijeska. Tu i tamo su se mogli vidjeti buseni pozutjele trave, koja se mucila da nadje nekoliko kapi vode i do vise metara pod zemljom, koje bi joj omogucila da prezivi. E u sred jedne takve pustinje, na jedno kilometar – kilometar i po ugledah jednu siluetu, koja se tu kao nekom madjijom stvorila pokraj ceste. Stigavsi na pedesetak metara od mjesta koje je bilo u hladovini, koja je samo svojim ivicama doticala cestu, a u stvari to je bila do fata-morgana, jer sunce nas je pritiskalo olovnom vrućinom od kako smo napustili Uluru, bez i jednog jedinog oblacka koji bi mogao pruziti i najmanju nadu za malo skupocjene kise, ja sam jednostavno konstatirao da se radi o jednom aborigènu. Stajao je uspravno, nije se micao, cinilo se kao da gleda beskrajno prostranstvo ispred sebe, sigurno nas je vec odavno primijetio. Taj covjek je bio star, dugu neurednu kosu je uvezao crvenom trakom, imao je isto tako sijedu bradu, a citavo njegovo lice serazlilo u veliki osmijeh, kada se auto zaustavilo pored njega.

Pitao sam ga :

« You need a drive, do you want to go come with us ? »

Yes, Thank you, if you can drop me further », odgovorio mi je na cistom engleskom

Rekoh djeci pozadi da mu naprave malo mjesta, kada Nicole, moja zena, rece da ce mu biti puno bolje naprijed i ne cekajuci nikakav odgovor predje pozadi, sa djecom.

Starac napravi polukrug ispred vozila i smjesti se pored mene.

« Thank you, rece mi, my name is Mick Tjalpaltjarri. I live around here.

My name is Nicolas and this is Linda and Jonathan and Nicole, predstavih mu citavu porodicu, a on pruzi svakome po jedan široki osmijeh. We go to Darwin, dodadoh.

Oh ! it's nice up there, but it's still a long way to go ».

Rekoh jos nekoliko rijeci o putu koji namjeravamo preci, kako volim da vozim, i onda tokom sljedecih dvjesta kilometara nismo prozborili niti jednu jedinu rijec. Svi su se ucitali, neki vjerovatno pod uticajem prisustva tog covjeka, a ja sa svoje strane nisam znao kako da zapocnem razgovor, mada sam imao mnogo pitanja da mu postavim. Ne znajuci odakle da pocnem, nisam nista pocinjao tokom tih dvije stotine kilometara ! On isto tako nije pricao, mozda po navici, a mozda jednostavno nije imao sta da nam kaze, pa je ocekivao da mi zapocnemo razgovor. Ta tisina, bez obzira sto mi je pomalo dosadjivala, jer sam imao osjecaj da propustam vanrednu priliku da se upoznam sa jednim od tih rijetkih ljudi, koje jos uvijek obavija veo misterije, dakle ta tisina mi je pored svega toga bila ugodna. Cinilo mi se kao da se moze uspostaviti odredjena komunikacija bez obzira na odsutnost rijeci.

Napokon, okrenuh se za kratko da pogledam sta rade moji saputnici tokom te duge sutnje. Samo sam mogao da konstatiram da oni spavaju naslonjeni jedno na drugo, a bilo je ne moguće saznati od kada. Nije bilo iznenadjujuće da su se uspavali, kada se zna da pravci dugacki i preko petnaest kilometara na ovom famoznom Stuart Highway mogu jednostavno anestezirati covjeka, tako da se brzo uspava.

« They all sleep in the back » rekoh mom saputniku, a de se nisam pitao da li ce to sto cu reci biti interesantno ili ne, svrsishodno ili ne.

« Ah ! ucuni starac. Samo taj zvuk, i vrati se svojoj sutnji. Izgubih svaku nadu da cu moci bilo sta porazgovarati prije nego sto stignemo. Tek mi sada pade na pamet da ne znam gdje on ide i gdje da ga ostavim. Ali pet minuta kasnije on progovori.

« da li sanjaju » ?

Bio sam veoma iznenadjen tim njegovim pitanjem, ali naravno nisam dopustio da se to primijeti.

« Sanjaju li ? Moguce, pitacu ih kada se probude.

Da li vi cesto sanjate, vi bijelci ? kada vas gledam kako se ponasate, pitam se imate li TJUKURPA da vas vodi ? Toliko su vasi postupci besmisleni ; Meni

vas je zao i imam osjecaj da vi lutate, sami, u zaborav, u vasim zivotima bez ikakovog reda ».

TJUKURPA ! Poznavao sam smisao te rijeci, ali nisam nasao nista pametno da mu odgovorim. On nije govorio o obocnom snu, vec o onome sto evropljani zovu « sanjaranje » i sto aborigèni zovu TJUKURPA.

« To je veoma vazno, jer u protivnim, ne znate sta radite. Vasi postupci nemaju cilja, nemaju smisla i vi se malo po malo sami unistavate. Da, stvarno se pitam da li tvoja djeca, da li njihovi roditelji i djedovi imaju TJUKURPA da ih vodi na njihovom putu ? »

Nista vise nije rekao, dok nije zatražio da ga ostavim blizu mjesta zvanog Barrow creek. Izlazeci rece mi :

« Na kraju krajeva, ipak mislim da Vi umijete da sanjate. Da i Vi imate TJUKURPA. Kulikudgeri, Veliki ratnik, nije mogao da vas ostavi na ovom svijetu bez vodica. U protivnom kako bi Vi mogli dovde doci, do samog Centra ? Ali nastavite Vi vas put : Darwin is still a long way to go. »

Kada je vec izasao, kratki pozdrav rukom i nestade iza barake, koja je predstavljala kafanu, slasticarnu i umjetnicku galeriju, na ovom mjestu, iza pustinje na putu izmedju Alice i Katherine.

Sta je u svemu ovome izuzetno ? Nije ni prica, nije ni slijed dogadjaja, Niti irealni susret s'tim covjekom, njegova sutnja, na kraju njegove rijeci ispovijedanja ? Ne, izuzetno je sto se sve to desilo zajedno. Sto je taj covjek postojao i sto mi je govorio upravo navedenim rijecima. Izuzetnost je jednostavno u tome sto se jedan takav dogadjaj desio.

Ovaj susret, ovaj « istorijski » dogadjaj, ako bas hocemo da se izrazavamo precizno i na intelektualni nacin, se vec jedanput desio. Prije jedno pet ili sest godina napisao sam jednu kratku novelu, koja je u potpunosti bila plod moje maste, gdje sam izmislio susret negdje u pustinji centralne Australije. Susret, u toj noveli, se odigrao upravo kao ovaj upravo prezivljeni tj. danas 30 decembra 1996. god. Mjesto dogadjaja, osoba koju sam susreo, godine, fizicki izgled, crvena traka u kosi, fatamorgana na kraju duge linije pod vrelin nebom, brza izmjena rijeci, potom duga sutnja i na kraju ispitivanje o sanjarenju bijelaca i njenoj prisutnosti ili neprisučnosti u svijesti bijelaca, jednog pravca koji bio omogućio potpunu harmoniju sa Univerzumom. Za kraj, zakljucak koji je izveo starac u vezi nase prisutnosti « na ovim prostorima ». Sve sam ja to ispricao. U svakom slucaju, ovo « na ovim prostorima » je dovoljno neprecizno i siroko da se prilagodi evropljanima i koji se pojavio u Pacifiku prije svega dva stoljeca i ostalo je na meni da se bavim misterijama Uluru i Kata Tjuta.

Ta novela, koja je samo jedna stavka u ovom izuzetnom dogadjaju, je objavljena, najkasnije 1992. god. Pod naslovom « Pustinjski san ». Prema tome, sasvim je izvodljivo provjeriti moju pricu i pripisati tom susretu nesto mnogo vise od jedne obicne anegdote.

Ovdasnji ljudi

Ovdasnji ljudi su zaista iznenadjujuci. Poslije vise od sto pedeset godina krscanstva, ne bas potpuno dobrovoljnog, ali ni potpuno prisilnog - za mnoge radi se o strategiji – neki clanovi domacinstva su prihvatili protestantizam, dok su ostali prihvatili katolicko krstenje. Po onoj narodnoj « nikad sva jaja u istu kosaricu ». Bez obzira sto, pod uticajem i posredstvom skolstva, kartezijski racionalizam za ogromni vecinu stanovnistva je postao temelj rezonovanja, bilo je jos onih koji su vjerovali u madjije i u prisustvo duhova u biljkama – ili u stvarnosti ili su vjerovali u njih, a pocesto se znalo sa time i saliti. - Kao onaj sto je prije jedno desetak godina « si priustio zadovoljstvo » da kidnapira tokom dvadeset cetiri sata zenu lokalnog komandira policijske stanice, koja je opet u neznanju prosla jednom stazom zabranjenom za zene. Vjerovalo se u prisustvo duhova u biljkama, a narocito u « Cordilyne »... Ona se koristila, ne samo da oznaci vlasnistvo nad zemlom ili naseobinom, vec se vjerovalo da stiti polje i usjeve od zlih duhova, a sto je opet uzrokovalo zavist i ljubomoru kod dusmana.

Jedan prijatelj mi ispricao istinit dogadjaj koji se desio jednom od njegovih mnogobrojnih kumova – inace vlasnika mnogobrojnih parcela, koje su se nalazile u samoj sumi. Sve one su bile obradljivane sa izuzetnom paznjom i mnogo ljubavi, tako da se slobodno moglo reci : Savjestan i dobro obavljen posao. Svake parcela ponaosob je odimala harmonijom i ravnotezom boja, u toj mjeri, kao da je neki moderni slikar – impresionist dosao da dâ finalni izgled svojim magicnom kicicom. Tu se moglo naci, objasnjavao mi je taj prijatelj, mjesavina secerne trske i kukuruza, banane i tropskog bilja sa ogromnim listovima ; Malo dalje nalazila se bamja okruzena pritkama boranije, a na drugom mjestu limunovo drvo, koje se druzi sa persunom. Sve to ovisno od seljakovog raspolozenja ili onoga sto mu dodje u ruke, slucajno ili sto mu neko dâ, ili pak sto on sâm donese sa nekog svog putovanja. Sva ta raznolikost govori o kvalitetu, znanju i svakodnevnom ulozenom trudu odgajivaca.

Nazalost po njega, nastavljao je moj prijatelj, inace njegov kum, ili je bio zaboravio dobrocinstvo cordolyne, ili je bio je potpuno opsjednut svojim radom, da je jednog dana, nepaznjom, iscupao jedinu stabljiku cordolyne koju je imao, koju je davno posadio na ulazu u jednu od svojih basci. Kao kad belaj hoce, jedan od ljubomornih, koji je bas tog dana bio s njim nije propustio da primijeti to kobnu gresku. Sa prvim mrakom, ta sitna dusa, se vratila u bascu, pomocu nekoliko magicnih rijeci, kojima je opet odsutnost cordolyne dala svu moc, prosto ucinila da nestane sav taj lijepi prizor, ostvareni san zemljoradnika – umjetnika. Kada se, veseli kum moga prijatelja, sutradan vratio u svoju bascu, nasao je samo голу zemlju. Samo u jednom cosku ostao je znak njegove

trenutne nepaznje, smrtonosni trenutak odsustva i popustanja paznje : nekoliko sasuselih listova cordolyne , koji su se mijesali sa ogoljenom zemljom. Nesrecnik , je tuzno oplakivao svoje polje i svoj rad, pozivao je u pomoc sve bogove iz proslosti, a i iz sadasnjosti, ali bez ikakvog rezultata ; Zlo, ovog puta, je bilo mnogo jace.

Odmah pored biletarnice Velikog Kina nalazi se ogromni četvrtasti pano, sirine najmanje deset metara sa barem šest u visinu. Taj četvorougao je malo ispupčen u odnosu na nosivi zid, izliven je od cimenta i potpuno gladak. Potpuno je ravan, što omogućava da se lahko lijepe plakati filmova koji se daju u glavnoj sali. Danas, naslov filma je : « Avanturisti iz Mekonga ». Necu da gledam ovaj film, nema nikakve potrebe. Naslov mi je sasvim dovoljan. Ponavljao sam naslov filma :« Avanturisti iz Mekonga », « Avanturisti iz Mekonga »... i kao carobnim stapicem prenesen, eto me tamo, grupa neustrasivih avanturista, petorica ljudi, ne vise, naravno, jedna žena je sa nama. Plovimo uz Veliku Rijeku na nakom ukradenom brodicu, jedro je poderano, tako da ne idemo brzo. Poslije toga, treba precu dzunglu, precu nekoliko travnatih brda, pa onda planinu prekrivenu sumom. Poslije toga neka nepregledna ravnica, vise puta poplavljavana na kojoj siromasni seljaci rintace po vazdan, vuku debele krave, dok golim nogama trapaju po blatu. Valja nam se boriti protiv bandita velikog kalibra, izbjegnuti sve postavljene zamke. Poslije, teba uteci indijancima, opasnijim nego pirati na indijskom okeanu. Kada smo vec mislili da smo presli sva iskusenja, pojavljuju se odnekud vojnici Vijet-konga, koji nas naravno smatraju za neprijatelje, jer mi smo bijelci i protivnici njihove klase. Sto dalje, sto vise, sto sporije, u ovoj beskrajnoj zemlji.

Da bi se vise cijenio takav naslov, da bi se mogla docarati avantura i nova otkrica, nemoguce ljubavi, mrznja, ali isto tako hrabrost i do sada nepoznati talenti, potrebno je mnogo maste i bar malo poznavanja istorije i geografije. Ne treba zaboraviti ni antropologiju jer, u takvim ekspedicijama, srecemo prastare narode sa obicajima potpuno razlicitim od nasih. Na kraju, ne treba biti nepoznavalac ni politickih dogadjaja, jer narodi imaju svoju istoriju, i bolje je unaprijed znati u sta se upustamo, ako hocemo da se vratimo zivi i sa kovcegom izgubljenog blaga - po mogucnosti. Ne, ne treba niposto biti neznalica, kako bi se inace mastanje zavrсило ? Kako bi sve to uopste funcioniralo ? Kako, odakle, ako ima previse nepoznavanja i gluposti, od kojeg bi zrnca pijeska bacenog u svakodnevnicu, zivot usao u istoriju ?

VI

Svako dijete nosi u svojoj dusi, ili pak u svom srcu, neku tesko opisivu ceznju, nesto sto se granici sa nemogucim, a to je da jednoga dana neko dodje i odvede ga nekuda. Neko koga ono jos ne poznaje, ali pak neko drag, koji ce ga odvesti negdje daleko, u neki drugi, veci i ljepsi i bolji svijet. Ta zelja nema nicega zajednickog sa ocekivanjem kolaca na kraju jela, za koji smo sigurni da cemo ga dobiti. Ta nada, to cudno ocekivanje, je jos cesce izrazeno ako se ide u skolu – u dječji vrt Stin u Parizu, u mom slucaju. Ako zivimo u zemlji sa hladnom kontinentalnom klimom, u velikom gradu, daleko od prirode i od velikog drveca sa zelenim listovima, taj drugi svijet, gdje bi nas taj neko odveo, poprими izraz, pejzaz i boje npr Tahitija ili Océanie, ako smo vec culi za njih ; a ako ne, onda sigurno Pacifika ili Dalekog Juga.

Ali, nikada niko ne dodje.

Za, mozemo slobodno reci, sto od sto djece, dodje jedino ucitelj i tapne sanjalicu po ramenu ili po tjemenu. Koje razocarenje ? probuduti se i vidjeti istu onu ogromnu tablu, prekrivenu nekim nerazumljivim znacima, kada smo ocekivali topli povjetarac i slobodu ! Probudimo se, i konstatujemo sa suzama u srcu kako niko nije dosao i jos jedanput konstatiramo da ne mozemo nikuda otici bez pomoci nekog odraslog.

E ta luda ceznja, nikada nikome ostvarena, ostvarilala se realno, odistinski, istorijski i cudnovato – meni. Spavao sam na svojoj klupi, glavom zagnjurenom u rupu od ukrstjenih ruku, cekajuci da me neko probudi i odvede nekuda daleko, daleko... Ucitelj je dosao, probudio me tapnuvsi me po ramenu, cekali su me napolju, usao sam u auto, poslije u avion, a da nisam ni kuci svratio, imao sam samo majicu i sorc na sebi, bez igracaka niti uspomena. Nekoliko dana kasnije sa majkom i sestrom sam otputovao kod nane. Tako se završio bracni zivot moje majke u Evropi. Moj brat nam se pridruzio nekoliko mjeseci kasnije.

Negdje na dokovima

Negdje na dokovima, uz samu obalu, ponekad predvece, kada cini se, da debeli lanci, kojima su brodovi privezani za obalu, i koji vise iznad vode, da su snopovi crnih morskih algi na bistroj vodi okeana. Snopovi algi, koje se uvijek prodaju po pet-šest, kao da su nerazdvojna djeca iz jedne te iste porodice. Manje alge, ne vise od dvadesetak centimetara u duzinu i sirine kao otvorena saka, sa mnogobrojnom pipcima kojima su medjusobno povezane, ljuljuskaju se lagano u ritmu vjetra. Nasuprot njima, ovi lanci, lanci impozantnih dimenzija, reklo bi se - monstruozni, cijele su halke kao omanja lubenica, crni i glatki kao ebenovina. Te tolike lancine stoje nepokretne na jednom te istom mjestu, pritiskajuci tlo svojom tezinom, moze se slobodno reci neprihvatljivom za normalnog covjeka, jer cesto prelaze i tonu i po.

« Mozdaj i ne izgledaju tako lose, ovo lanci, kao da lebde iznad vode, ali oni nemaju lahkocu i mirnocu algi na okeanu. » Pierre, stoji kraj prozora, pogleda izgubljenog negdje prema horizontu, jedva vidljivog kroz prljavo staklo. Radi se o onoj vrsti horizonta, gdje je tesko odrediti da li se radi o uzburkanom moru ili pak o sivom nebu.

« Vrijeme je da se krene »

Covjek koji se obratio Pierre-u, stajao je naslonjen na minijturni sank, jedne od mnogobrojnih kafana, za koje svi kazu da su rezervirane za dokere. U stvari, radilo se jednoj obicnoj kafani, gostoljubivoj za svakoga ko prekoraci njen prag. Medjutim, zbog njene lokacija, ni pedesetak metara od same obale, neposredno uz kranove za utovar i istovar brodova, tesko da je zamisliti par zaljubljenih da svrate na caj ili na pice. U tom trenutku, Pierre se nalazio na tri-cetiri koraka od svog jarana, cela naslonjenog na prljavi kvadratic prozora. Padala je ona tiha i dosadna kisa koju je vjetar sa lahkocom nosio, tako da se cinilo da ne dolazi odozgo - s neba, vec sa strane - s mora, obavijajuci sve ispod sebe finim i providnim filmom koji je brisao duge linije metalnih ivica i zaobljavao ostre kutove natovarenih brodova. Ti brodovi su se cinili bezdusni, stojeci tu ukotvljeni dan ili dva, ili pak, kao jedan od njih, cijelu sedmicu - jedan stari morski vuk, sav zahrdjao, skoro rascijepljen, stoji tu cijelu sedmicu, a de niko ne zna pravi razlog. Strajk je trajao svega dva dana. Radilo se o jednom od onih iznenadnih strajkova i zestokih u svojoj završnici, kada su se strajkaci suprostavili specijalnoj policiji na ulazu u lucku kapetaniju, ali taj strajk nije mogao da uzrokuje toliko kasnjenje na utovaru, ni u kom slucaju vise od trideset sest sati. Kisa, koja je i dalje padala, zadubi Pierre-a jos vise u misli, hiljade mogucih rjesenja koje mu je jaran bezuspjesno pokusavao predloziti. Zar, koji je prekrivao teretnjake i dokove, prekrivio je isto tako i njegov mozak, sprjecavajući ga da misli na bilo sta drugo, sto se nije odnosilo na koverat,

kojeg je cvrsto drzao u ruci, pritisnutoj na dno dzepa. Zelio je biti napolju i ponuditi svoje lice kisi, da mu ocisti kozu i da mu omoguci malo pronicljivosti u toku sljedecih nekoliko sati. Kisa ce biti jos uvijek tu kada izadje iz kafane, i moci ce uzeti malo te vode, lahke k'o rosa, u saku i zapljusnuti lice, prije nego sto sjedne na tepih od plavicastog kamena, od kojeg je napravljen kej prije vise stoljeca.

Pirere osjeti da mu jaran prilazi i da se zaustavi tik iza njega. I on je posmatrao kroz prozor. Mogli su dugo tako ostati suteci, bilo im je lijepo u toj tisini, jer radilo se o zivoj sutnji punoj emocija. Bez da je stvarno on odlucio, kao da je samo srce donijelo odluku da prica, da ne pita razum, sam sebe iznenadi da govori svom jaranu :

« Dobio sam pismo od Virginie.

Od Virginie ? Ali, ima preko sest mjeseci kako nista o njoj nisi cuo !

Ima tacno cetnaest mjeseci kako sam joj pisao.

I ona ti tek sada odgovara !

- Pa nije bas da mi odgovara, vise bi se reklo da mi pise, trazi da dodjem da je vidim.

I onda, sta to mijenja ?

Hitno je. Kaze da je hitno.

A ti onda idi u nedjenju. To moze pricekati, Ha ?

Pricekati ? Ne, ne vjerujem. Ona se nalazi u zatvoru.

U zatvoru ?

Ima vec tri mjeseca. Toliko joj je trebalo vremena da se odluci da mi napise. Mislila je da je uspjela da me izbrise iz svojih misli, zauvijek. Mislila je da je preko mene stavila veo dovoljno debeo da me ucini nevidljivim. Kaze, da je veo prekrivao sve tokom vise od sedam godina. Magija je funkcionirala. Tokom svih tih godina, nikada se nismo sreli, nikada nije mislila na mene, ni jedne uspomene. Cak nikada nije cula da se izgovori moje ime ! Nista, apsolutno nista. Dodaje jos, da nisam ni postojao ; Ni u podsvijesti ».

I iznenada, kada joj je neko potreban, veo nestade, one te se prisjeti i zove te.

Moglo bi se tako reci.

U prvom trenutku bi se moglo pomisliti da njegoov jaran govori svadjalacki o Virginie, sa nipodostavanjem i ironicno, ali to nije tako. Njegov glas je bio glas nekoga ko razumije svu kompliciranost te situacije. Glas jarana, cije dugogodisnje poznanstvo omogucava istancani osjecaj kontraverznosti stanja u kome se ovaj nalazi. Ma koji korak sada da preduzme, povratka vise nema – ni najmanja modifikacija nije dozvoljena. Nema druge nego cekati i vidjeti sta ce vrijeme donijeti. Fatalizam, primijetio bi neko, sa dobrom dozom ironije u glasu, a u stvari radi se o aktivnom saucesnitvu i prijateljstvu.

Neznam da li je to bas tako jednostavno, ali moze biti. Ubila je covjeka s kojim je zivjela tri godine.

Nesretnim slucajem ?

Ne, hladnokrvo, « sa predumisljejem », tako pise.

Obadvojica zasutise, gledali su iznad doka u valove u luci koji su poceli da se formiraju pod udruzenim dejstvom vjetrova i rastuce plime, i jos dalje preko, negdje sa druge strane zaliva. Mozda ce im poci za rukom da nagomilanu tugu i cemer puste da se izgube negdje tamo u dolinama, koje se jedva naziru, ali za koje su oni dobro znali da su tamo negdje, prekriveni sumama i tisinom.

Pored tuge i cemera, Pierre je imao jos i ljutnju da izbacij iz sebe. Ljutnju koja dolazi iz stomaka i izbija kao lava iz vulkana u punom dejstvu, ili mozda jos tacnije kao izlivanje prljavog blata punog iscupanog korijenja, i betonskih blokova otpalih sa nakih rusevina, od ogromnih metalnih ploca, napustenih a da niko ne zna zasto, mjesavina koja pokriva sume i doline nehumanom mrtvom korom. Ta ljutina ce ga uskoro obuzeti cijelog, i njegovo srce i dusa nece biti nista drugo do vjecita eksplozija, koja steze disanje i misli. Da bi sve to spriječio, da sacuva razum i ljubav u sebi, odluci da sve isprica sutljivom jaranu. « Zivjela je dugo s nim, tri godine, ipak je to dugo, je'lde. Sve je mogla i da prihvati. Da pristane na sve : da je bije, da je vara, da je ponizava, da je tjera da radi k'o mazga u kuci, sve to da bi se on nesto k'o dokazao, radio je od nje sta je htio. Pristajala je na sve to u pocetku zato sto ga je voljela, a poslije zbog materijalne egzistencije koju im je omogucavao. Scerki joj je sada sedam godina. Vjerovatno bi ona sve to jos dugo, podnosila, ali nije mogla da prihvati da se on interesuje za njenu scerku. Jedne noci, kada se probudila, nije ga bilo u krevetu, imala je neki predosjecaj, i nasla ga je sa malom u drugoj sobi. Nije htio nista da joj objasnjava, naprotiv. Bio je ponosan, cinio se jak, dominirao je potpuno, cak dotle da joj je rekao da sada moze da radi od nje sta hoce, a kasnije isto to sa njenom scerkom. Toliko je vladao njome, da ona – Virginie ni u jednom trenutku nije pomisljala da ga napusti – kao jedno od mogucih rjesenja. Bila je ubijedjena da bi ih on pronasao, da ga se one ne mogu na taj nacin kutarisati. Nije se cak nadala da ce prestati da ih iskoriscava jednog dana. Bio je previse arogantan za tako nesto. Jedinim mogucim izlazom, po njoj, je bio njegova smrt, zato ona govori o predumisljaju. To rjesenje je cuvala duboko u sebi, ne bi se nikada na tako nesto odlucila da on nije ponovo poceo. Cuda su uvijek moguca, pise ona, isprva se cinilo da je prestao da se interesuje za malu. Do dana kada ga je drugi put uhvatila na djelu. Ubila ga je bez oklijevanja, hladnokrvo – tako kaze. Ne pise kako, ali zamisljam kao bijes, mrznja, majcinski instikt i instikt za samoodržanjem, sve to zajedno moze ubiti. »

« Ali taj covjek je relativno poznat, sredstva informiranja to nisu ni pomenula. » Usutise se obadvojica dva duga minuta. Jedino sto se culo, bila su dvojica musterija iza njihovih ledja i ulazna vrata koja su se jedanput otvorila da propuste dvije osobe da udju unutra, ali sam ubijedjen da to ova dvojica nisu uopste cula. Napokon, Pierre se okrenu prema svom prijatelju.

« Znas, trebalo je da ja ubijem tog covjeka ; ja bih to u svakom slucaju i uradio, pa sta kosta nek' kosta.

Ali ti nisi znao, ti nisi nista znao o njoj ispod tog zara koji je ona bacila preko tebe.

Ne, ali bi se to ipak nekako otkrilo. To dijete je moje dijete. Virginie me je napustila kada je saznala da je u drugom stanju. To sam kasnije razumio. Nisam mogao ni da je zadržim, niti da je volim dovoljno. Sto se tice Virginie, plasila se da pored mene nece znati voljeti to dijete – melezce.

Nakon toliko vremena, njenog napustanja i sutnje, ti vise nemas nikakvih obaveza. Sama je tako odabrala.

Ali napisala mi je pismo.

Napisala ga je u jednom trenutku slabosti, isuguran sam da sada zali zbog toga. Ona sama je htjela da nisu tu.

Tada sam ja bio drugi covjek. Zivjeti sa mnom i vjerovati u to da ja postanem porodican covjek, bila je cista ludost. Ti to najbolje znas ona, ona je to osjecala, ali nije bila stanju da bilo sta od toga izrazi. Bjekstvo je bila njena jedina nada da prezivi, ona i njeno dijeta, i bila je u pravu. Bila je potpuno u pravu sto je tako pobjegla, iznenada, bez previse razmisljanja, bez upozorenja, cak i da si ne postavi pitanje da li cu ih ja traziti. Sumljala je da cu ja bilo sta uraditi.

Proslo je toliko vremena, bili smo budale i egoisti, kao i svi oko nas. Bili smo tako daleko od svojih.

Upravo tako. Ja sam sada drugi covjek. Ti i ja smo danas drugi ljudi. Virginie-ino bjekstvo nam je otvorilo oci. Sada sam potreban djetetu. Moras razumjeti da hocu da idem i da je trazim. Ona ce poci sa mnom i vodicu je u zatvor svaki dan, da vidi majku.

Zaboravljas da se radi o ubistvu, proces koji ce uslijediti, njeno odsustvo ce potrajati godinama.

Upravo na to i mislim. Ja sam taj koji bi trebao biti na njenom mjestu - u zatvoru. Sada cu biti tu, sa njom i sa nasim djetetom. »

Dva jarana usutise. Nesto kasnije ih vidjese kako napustaju kafanu, prolaze pored velikih lanaca koji se sada lelujaju na baricama rasutim po doku. Njihova crnacka i siroka ledja, jasno su se ocrtavala ispod kosulja koje su se urzo natopile vodom, ali oni nisu obracali paznju na tu vodu, ni na vjetar, ni na sirene koje su ih pozivale. Isli su naprijed, prošli su siroku lucku kapiju i presli na siroke trotoare koji vode daleko, veoma daleko, na drugu stranu grada, u kvartove nastanjane uglavnom evropljanima, tamo gdje su Virginie i njena kcerka, sada su znali to.

VII

Bili smo siromasni, kako smo znali reci. Dotalo je taman toliko, koliko je bilo potrebno za solidnu ishranu i skromno odijevanje. Obicno ta odjeca bi dolazila od nekog rodjaka, od nekog prijatelja, ili je bila kupljena kada velike robne kuce prave rasprodaje, kao sto je to upravo slucaj ove sedmice. Bili smo svijesni naseg relativnog siromastva, ali to nas nije ni najmanje pogadjalo – ni moralno niti u odnosu prema drugima. Kuca u kojoj smo zivjeli je velika i veoma lijepa – stari kolonijalni stil. Moze se slobodno reci da je svojevremeno predstavljala obrazac u arhitekturnom smislu, od kojeg je, nazalost, danas ostalo svega nekoliko uzoraka i koji prezivljavaju zahvaljujuci subvencijama, sto ce reci da su upisane u listu kulturnog nasljedja. Nasa kuca nikada nije bila klasificirana kao takva, niti ce ikada biti ; U ta doba u njoj smo zivjeli vise od godinu dana. U svojoj proslosti poznavala je dane bogatstva pa i rasipnistva ; Veliki podrum sastavljen od vise prostorija svaka po petnaestak kvadratnih metara, tavan toliki da se moglo stajati uspravno, zadržali su tragove i ostatke slavinih dana sa pocetka ovog stoljeca. U magazi je bilo desetak kofera, koji su se lahko mogli otvoriti i u kojima je bilo svega i svacega. Moj brat i ja proveli smo sate i sate proucavajući njihov sadržaj, obicno cetrvtkom. Potajno, nadali smo se da ce mo otkriti blago. Jednog dana, pred sami sumrak, smo ga i nasli. Imalo je oblik bankarske novcanice, na kojoj se mogla pocitati cifra od fantasticnih osam stotina hiljada maraka. Dalje nismo citali, brojke su bile dovoljne, ostalo nas nije interesovalo. Tiho smo izašli iz magaze. Dan je bio dobro poodmakao i bilo je kasno da se bilo sta uradi sa tom novcanicom, osim naravno da sanjarimo sta sve mozemo kupiti za citavu porodicu. Nakit za majku i sestru, nova odjeca, obroci u restoranima u koje nikada nismo isli, putovanja i sve ostalo sto trenutno nismo mogli priustiti.

Iznenadjenje je trebalo biti potpuno, tako da nije bilo govora da se bilo sta ikome kaze. Nasa ideja je bila da poklone i ostatak para stavimo na sto u vrijeme dezerta. Moj veliki brat je pravio racunice prema aktuelnom kursu marke, ja nisam bas razumio sta to znaci – ova novcanica je pravo bogatstvo, zakljuci on. Sto se mene tice, ja sam zakljucio da su svi snovi dozvoljeni, jedino je potrebno da se nadje skriveno blago.

Sutradan nismo otisli u skoli, jer vec u dest sati smo bili pred bankom. Kako sam ja bio mladji, imao tek osam godina, zapalo me je da nestrpljivo cekam na trotoaru. Nakon dvadestak dugih minuta, moj veliki brat je izašao. Priblizio mi se sporim korakom, sav tuzan i oborenog pogleda. Pruzio mi je novcanicu i rekao da vise ne vrijedi ama bas nista. Datirala je iz 1923.god. Ni on ni ja u tom trenutku nismo razumjeli kako to da novcanica tolike vrijednosti, danas vise ne vrijedi nista. Tek mnogo godina kasnije, u skoli smo ucili da je u Njemackoj

bila ogromna inflacija, tokom Weimarove Republike, kada smo napokon razumjeli sta znaci rijec : Istorija.

VIII

Setajuci se zemljanom stazom koja vodi uz samo obalu, primijetih jednog djecaka kako lovi ribu.

Na tom dijelu obale smjenjuju se dijelovi plaze sa krupnim pijeskom, vise sivim, sa dijelom prekrivenim crvenim kamencicima. Uz samo obalu nalazi se jedna siljasta podvodna stijena, koja se izdize dobrim dijelom iznad površine vode za vrijeme oseke. More je prekriveno malim koralnim otocima – ne vise od tri-cetiri stotine metara u duzinu i dvije-tri stotine u sirinu. Prostor izmedju otocica je ispunjen barama vode i negdje te-negdje dijelovima prekrivenim sivim pijeskom.

Nakon sto je ostavio svoje biciklo uz drvo, djecak je sisao trzeci do vode, kao da ga je neka misteriozna i nekontrolirana sila otrgla od bicikla, tjerajuci ga da sto brze umoci noge u vodu. Kada su mu vec noge bile u vodi, isprva se zadovoljio time da osmatra oko sebe, drzeci ruke na kukovima. Djecak je bio debeljuckast, ne deba, prije dobro uhranjen. Pripadao je onima koji za rucak traze repetu i za glavno jelo i za dezert. Dakle, osmatrao je nekoliko trenutaka oko sebe, mozda i cijelu minutu, i onda se saseo da lovi. Trazio je skoljke i predpostavljam male rakove. Lagano bi podigao kamen, prosao rukom ispod, pogledao jos jedanput da nije sta zaboravio i lagano vratio kamen na svoje mjesto. Tako pogrbljen, pribliizavao se grebenu, koji je jos uvijek strcao iznad vode.

Naisla je grupa njegovih vrsnjaka na biciklima i zaustavili su se na cesti. Djecak nije na njih obracao paznju, nastavljao je svoj ribolov neosjetljiv na svijet koji ga okružuje. Nije moglo biti da ih nije cuo, jer su razgovarali dovoljno glasno, pitali su se stali to on dolje radi, gurali se i td. Ubrzo poslije toga su otisli ne insistirajuci mnogo na tome da im se prikljuci – odbjegli clan. Ribolovac je nastavio svoj pos'ao i sada je vec cucnuo na jednu stijenu i posmatrao nekoliko riba i skoljki koji su promicali pored njegovih nogu. Jarani su se vratili i poceli ga dozivati :

« E-hej, bolje bi ti bilo da prestanes kupiti mrtve ribe i da dodjes da pokupis tvoje biciklo sa zemlje ».

Cuvsu te rijeci, mladjahni ribolovac se ispravi kao iz pracke izbacen potrci, ne obracajuci paznju kuda gazi, rizikujuci da se posijece o ostre korale, zagnjuren u vodu. Ostali su vec bili otisli kada je on podigao biciklo sa zemlje. Sustigao ih je u tri dobra okretaja pedala.

Specijalni gost

Danasnji - specijalni gost, zove se Wakolo Pouye. Trenutno se nalazi na drugom kraju sale, gdje stoji uspravno. Sala nije prevelika, oko petnaestak metara u duzinu i jedno desetak u sirinu, ali ormari i police poredjani uz zidove jos vise smanjuju raspoloživi prostor. Inace ta sala služi kao citaonica, gdje djaci dolaze da uče na tri-cetiri velika stola koja su im stavljena na raspolaganje. Bilo je uobicajeno da se tu izlazu djacki radovi, ili pak izlozbe na temu odabranu od strane jednog od profesora, ili koju bi pak bibliotekar licno organizirao. Danas je otvaranje jedne takve izlozbe i to je razlog zbog kojeg je Wakolo Pouye specijalni gost. Tema je pedesetogodisnjica donosenja jednog zakona, koji je znacajno izmijenio zivot Kanaka* . Wakolo Pouye je aktivno ucestvovao u pripremama oko izlozbe kao i samog otvaranja. Dolazio je vise puta u toku zadnjih nekoliko mjeseci, odrzavao predavanje ucenicima o tome kakav je bio zivot njihovih djedova, prije ukidanja zakona o prekomorskim obalastima*, koji je uslijedio odmah nakon zavrsetka drugog svjetskog rata. Danas, on je ovdje, ne samo da bi fizicki bio prisutan na otvaranju, vec treba da održi kratki ekspozé. Problem je u tome sto je auditorij sastavljen pretežno od ostalih zvanica, koje ama bas nista ne znaju o tome sta je bio i sta je jos uvijek danas zivot Kanaka, kao

* Radi se u stvari o starom francuskom zakonu o kolonijama i odredjene teme vezane za politicke posljedice koje su uslijedile nakon te promjene.

Starac, specijalni gost, ime : Wakolo Pouye. Ukidanje zakona o prekomorskim oblastima zauzima znacajno mjesto u istoriji nase zemlje. Proslavljanje pedesetogodisnjice tog znacajnog dogadjaja, putem ove izlozbe, ima pored ostalog za cilj, da omoguci brojnim gostima, da otkriju dio svoje istorije, koji jos uvijek nije dovoljno obradjen u istorijskim udzbenicima.

Ceremonija otvaranja se odrzava u velikoj sali gimnazijske biblioteke. Imedju mene i njega ima jedno dvadesetak redova, od kojih je petnaestak skroz popunjeno. Kada sam usao u salu Wakolo Pouye je vec uvelike pocéo svoje izlaganje. Htio sam po svaku cijenu da ga cujem, ali sam bio sprijecen da dodjem na sami pocetak. Govorio je tiho i tecno, jedva culo tamo gdje sam ja stajao, skroz u dnu sale, pored ulaznih vrata. Bez obzira na popriličnu udaljenost, jasno sam vidio promjene na njegovom licu, ovisno o dogadjajima koje je opisivao. Gestikulirao je rukama, klimao glavom, prstima. Kretao se lijevo – desno, s vremena na vrijeme lupajuci otvorenom sakom o

improviziranu govornicu. Više puta je bacio pogled, zadržavajući ga četiri-pet sekundi, na jednu mladu djevojku, koja je sjedila u prvom redu. Posmatrao ju je intenzivno, kao da je htio da joj prenese svoje znanje i svoja sjećanja, svoja lična osjećanja, prema svemu onome što su kanaci prezivjeli u svojoj prošlosti. Mlada djevojka, sigurno se osjećala pomalo nelagodno, ali nije mogla ostati neosjetljiva na mirnocu i na dobrotu koja je izbijala iz riječi tog starca (upravo je završavao anegdotu, koja mu je poslužila kao uvod u opširno i kompleksno objašnjavanje historijsko - pravnih aspekata, što je uvekoliko prevazilazilo nivo i predstavu današnjih gimnazijalaca. Toliko se život u Nouméi, a i u citavoj zemlji promijenio od onog doba, kada je i za najmanje putovanje bila potrebna dozvola birokratizirane zandarmerije, ili pak kada je rad bio obavezan za veliki broj mladih, a što je u suprotnosti sa tradicijom kanaka). Ponekad bi Wakolo Pouye digao pogled sa prvog reda. Tako jedanput, dok je pogledom polako kružio po sali, da bi se zaustavio na samom dnu, kod ulaznih vrata, tj tamo gdje sam ja stajao oslonjen na staklo. Kratko smo se gledali, ali dovoljno dugo da smo obadvojica znali, da ćemo se vidjeti nakon svečanog zatvaranja. Nismo se uopšte poznavali. Sa moje strane, u više navrata sam čuo za njega. Ali zato on, sigurno nikada nije čuo za mene, prije nego što je prvi put došao u ovu ustanovu. To međusobno nepoznavanje više nije ni važno, nasi pogledi su govorili da će se uspostaviti prijateljstvo. Sasvim logično, našli smo se kada je on završio svoje izlaganje i odgovorio na brojna pitanja djaka i profesora, koji opet sa svoje strane, su bili veoma zainteresirani, jer su znali da ispred sebe imaju jednog od zadnjih svjedoka kolonijalne historije i koji je može obrazlagati bez primjesa mržnje u sebi, ma koliko ona – historija teska i surova bila. Ceremonija zatvaranja je počela po starinskom običaju, u znak zahvalnosti odgovornom ustanovi, prije skoro tri sata.

« Imas li auto ? »

Od njega je bilo za očekivati nešto u tom žanru za uspostavljanje prvog kontakta. Nešto jednostavno, korisno – moglo bi se reći : čisto materijalističko razmišljanje. Bez oklijevanja, ali spreman na sve – i na nepredvidljivo, naročito na nepredvidljivo, odgovorih :

« Da, ovdje mi je auto. Zasto ? »

Moram odmah da se vratim u Ponérihouen, a nema nikoga da me odbaci. »

Na brzinu smo dogovorili. Trebalo je da ga sačekam tri sata kasnije kod nekog njegovog jarana, koji stanuje skroz na drugom kraju grada. Predložio sam mu da ga i tamo odbacim, ali on je to odbio uz obrazloženje da želi tamo otici pjeske, « nije tako daleko, a i ti ćeš imati dovoljno vremena da se dogovoriš sa svojim. » Primijetio sam izvjesnu kontradiktornost u njegovom planu i njegovom praktičnom načinu razmišljanja, ali odlučih da ne postavljam nikakva pitanja.

U dogovoreno vrijeme bio sam kod njegovog jarana, potpuno spreman za dugo putovanje. Wakolo nije dopustio da ga čekam jedne jedine sekunde. Jos

prilazeci primijetio sam ga kako stoji, sa svojim prtljagom pored nogu. Samo sto sam se zaustavio, on je vec otvorio vrata.

« Haj' mo, jarane.

Polazimo, dodadoh. To Vam je sav prtljag ?

Da, sve je tu ; Nema bog zna sta, zar ne ? » bilo je ocigledno da ga je ta primjedba zabavljala.

Taj njegov prtljag se sastojao od jedne ovice najlonske kese, ispunjene do vrha. To su one reklamne kese, relativno jake, koje vece robne kuce stavljaju na raspolaganje svojim musterijama, da u njima mogu ponijeti kupljenu robu. Vidjelo se da je ta njegova kesa vise puta isla za Nouméu i nazad, ali je jos uvijek izgledala dovoljno jaka, da ponese to sto je on kupio, najvjerojatnije poklone unucadima. Nekoliko jeftinih igracki, koje ce brzo izgubiti svoj prvobitni izgled u rukama bezbriznog dječaka ili pak djevojčice.

« Moja odjeca i nekoliko poklona za djecu. Ja ne volim putovati sa puno prtljaga. Predpostavljam da poznajes put, samo pravo. »

Ocito, Wakolo Pouye je volio male sale. Na ovom otoku i nema nego ova - jedna jedina cesta koja vodi na sjever, tako da je i nemoguće pogrijesiti.

Brzo smo izašli iz grada, ostavljajući iza sebe kolibe sklepane od lima i nakupljenih tahti, naselja koja se spontano sire vec jedno desetak godina svukuda gdje ima raspoloživog prostora. To su ona sirotinjska naselja gdje jos uvijek nema uslova za normalan zivot i ostaje na gradskim vlastima da normaliziraju zivot u tim novim četvrtima, koja vec imaju svoja imena, poneka i svoju istoriju. Poslije toga, cesta se sastojala od dugih i pravih linija, koje bi nas trebale za jedno tri-četiri sata normalne voznje dovesti do sela gdje zivi Wakolo Pouye. Nekoliko zadnji kilometara, trebalo bi da bude stara cesta od utabane zemlje, one stare ceste koje imaju nekog zaboravljenog sarma, pod uslovom da se ne mora voziti satima. Nismo puno pricali. Tu i tamo bi progovorili po koju rijec tihim glasom, najcesce da komentiramo pejzaz, bez posebnog insistiranja, ako onaj drugi ne prihvata diskusiju. Wakolo Pouye je bio uvijek taj koji je bi prekidao tisinu, obicno nekom kratkom recenicom evocirajući neki događaj vezan za mjesto pored kojeg smo prolazili ; Poslije toga bi razmijenili nekoliko recenica i to je bilo sve. Sve kada bi se sabralo, ne vise od pet-šest minuta razgovora, ali voznja je bila kao opcinjenost koja se pretvorila u vrijeme uzajamnog otkrica i sklapanje jednog poznanstva. Ipak, iskoristio je priliku da mi kaze da je bio veoma zadovoljan da radi sa gimnazijalcima i profesorima, da je danas, za vrijeme svečanog otvaranja htio da iznese neke svoje nove ideje, da bi svi ti mladi ljudi bili ubijedjeni u vaznost poznavanja svoje prošlosti, istorije, zivot svojih roditelja i predaka. Htio im je objasniti kako trebaju i kako moraju jos vise upotrebljavati moderna komunikacijska sredstva da bolje razumiju i objasne istoriju svoga naroda. Rece, da je on tu samo da ukaze na pravi put. On, Wakolo Pouye se mnogo trosio, narocito intervenirajući na velikim skupovima Kanaka, da bi prenio svoje znanje, cak i bijelcima zeljnih da saznaju

i razumiju. Mladi mogu nastaviti putem kojim je on poceo, jer on je na samom pocetku. On hoce da prenese svoju snagu i ima puno povjerenje u put koji vodi znanju i uzajamnom razumijevanju. Ja sam odgovorio da, po mom misljenju, mladi to dobro razumiju i da im treba uzor. Iskoristio sam priliku, da mu jos jednom zahvalim na dolasku, na sta je on odlucno odgovorio da ja nemam sta da mu zahvaljujem i kako za njega ne predstavlja nikakav problem doci u Nouméu takvim povodom. I onda je naglo promijenio temu.

Vozili smo vise od dva sata, noc je polahko padala, i nije se moglo vidjeti puno vise nego sto su farovi osvijetljivali. Upravo smo se nalazili na nekom usponu, koji nije bio lagan, jer je cesta bila uska i sastojala od vise uzastopnih osmica.

« Zaustavi se tamo » rece mi iznenada.

Lako sam nasao to « tamo ». Veliki banian* je pustio svoje grane preko pola ceste, a korijenu su pocinjali uzdizati asfalt.

Nisam postavljao nikakva pitanja i zaustavio sam se tamo gdje je pokazao Wakolo. Okolo nije bilo nicega narocitog, vegetacija relativno gusta sa jedne i sa druge strane ceste. Prvih

* Banian – tropsko drvo indijskog porijekla, koje pruza svoje korijenje zemlje, penje se uz grane, da bi ponovo zarasli u zemlju.

tridesetak metara uz cestu - savana sa visokom travom, koja se poslije kise osjeca na konjsku mokracu i vlaznu zemlju. Nalazilo se tu i tamo nesto drveca, najcesce niauli*, a poslije suma je prekrivala citavo stranu. Nikakve naseobine na vidiku, ni kuce, ni kolibe niti supe. Nema cak ni tradicionalne kucice od sasusenog blata ili pak od kore od niauli, ama bas nista, sama vegetacija i nikakvih drugih tragova zivota. Moze biti, da tamo malo dalje se nalazi neka izolirana kuca, jer najblize naselje odavde se nalazi na rastojanju od najmanje trideset kilometara. Medjutim nije nemoguće da se neka porodica Kanaka nastanila negdje ovuda, i koja zivi obradjujuci nesto zemlje preuzete od kolonizatora, prije jedno desetak godina, nakon politickih dogadjaje u to vrijeme.

Veoma pazljivo je razgledao mjesto ; gledao je veliki banian i zile njegovog korijenja koje su visile sa najdonjih grana i uranjale vertikalno u zemlju. Razgledao je ogromno lisce, koje se sve teze i teze razlikovalo, kako je noc padala i koja se cinila kao oblak, kao oblak gustog dima na izlazu iz zatvorenog prostora. I onda je razgledao vise puta lijevo i desno oko drveta.

« Trazim puteljak, dobro su ga sakrili, evo nasao sam ga, evo ovdje, lijevo. »

Nisam bas nista vidio, ne racunajuci visoku travu, malo pozutjelu na odsjaju mjesecine - toliko slabe da sam se pitao da li se uopce radi o mjesecini.

« Ovdje imam neke jarane koje hocu da vidim. » Nije ukazao ni na kakvo posebno mjesto i zadovoljio se time da pocne koracati kroz visoku travu.

« Hajde sa mnom. Pjesacicemo do sume. »

A auto, mogu li ga ovdje ostaviti ? » postavio sam pitanje da sakrijem iznenadjenje i cudjenje i sve misli koje su me obuzimale. Osjecao sam se izgubljenim, bacenim na neko bezimeno mjesto, neodlucan da bilo sta preduzmem. Istovremeno imao sam predosjecaj, da se nalazim na ulasku u neku nepoznatu zemlju,

* Niauli – sumsko drvo omanjeg rasta u Novoj Kaledoniji, koje luci mirisavo ulje koje se upotrebljava u farmaciji i za spravljanje parfema.

za koju sam jedva cuo da postoji, ali koju nisam mogao ni zamisliti. Upoznati tu zemlju jednog dana, za mene je bilo nesto, ... , kao neki san. Osjecao sam, da ako budem slijedio tog covjeka, vrata, koja sam ja uvijek vidio zatvorena, ce se iznenada otvoriti, vrata jednog svijeta, potpuno razlicitog od ovog koejg sam do sada poznavao, ali gdje se osjecam kao u svojoj kuci. Ako budem i dalje slijedio tog covjeka, uci cu u njegov dom i tu cu kusati ritam zivota, cucu pjesmu njegovog naroda ; Prekoracicu prag sopstvene kuce.

Wakolo Pouye, doda u sali : » Ne deveraj za auto, niko veceras nece doci da ti ga uzme. »

Stvarno je postojala neka staza, ali da bi je se ugledalo, trebalo je gledati dva tri metra od ruba savane. Slijedio sam Wakola. Isli smo tako petnaestak minuta prije nego sto smo zasli malo u sumu. Netaknuta suma ; Veliko drvece, velika paprat, veliko suho lisce, slomljene grane po zemlji, slijed boja i mirisa. Ovdje bih mogao zivjeti, pomislih. Mjesto gdje mogu lijepo sjesti i tako ostati danima, hraneci se mirom i spokojstvom, razgovorajuci sa nebom, daleko od svih ovozemaljskih problema.

« A, evo proplanka, moji jarani su vec tu. »

Zaista, njegovi jarani su bili tu. Grupa od sest-sedam kanaka, cinilo se sve sami starci. Nalazili su se na sredini proplanka, daleko od nas, stisnuti jedan uz drugoga, kao da ise stite od hladnoce, a studen koja je prouzrokovana odsustvom jednog od njih. Stisnuti jedan uz drugoga, kao da im je jedina zelja bila da formiraju nepokretno tijelo i kome nedostaje jedan jedini dio, pa da se pokrene. Stisnuti jedan uz drugoga, mjesajuci svoje zadahe i poglede, kao neka velika stijena koju je neko tu stavio, jedinstvena tacka, koja je davala dojam da obuhvata citav proplanak, ne ostavljajuci nijedno mjesto, zatvarajuci svaki pristup nepoznatim. Trebalo je biti sa njima, ili ne biti tu. Oni su bili tu, sami, a Wakolo je imao svoje mjesto. On je vidio stazu koja vodi do njih, dok ja nisam mogao vidjeti nego jednu stazu, u tom prestoru sve manje i manje opisivom, u sredini gdje se oslobadja tako vidljiva energija, moju stazu koja vodila do ruba sume, do jednog slobodnog mjesta, uz jedno veliko drvo, gdje sam otisao sjesti, a da ni ja ni on nismo razmijenili jednu jedinu rijec. Sve je bilo diktirano od strane ovih koji su tu stajali, u sredini sume.

Polahko, zvuk se počeo formirati. Počelo je sa stopalima, koja su u ritmu tapkala o zemlju i sa sakama koje su lagano udarale jedna o drugu. Zvuk se radjao i razvijao od cijelog tog tijela i to tijelo me uzelo za ruku. Ritam se formirao uz pjesmu. Zaglusujuće pjevanje, izuzetno melodicno, kojeg su svi, uključujući i Wakolo, koji je sasvim prirodno zauzeo svoje mjesto među svojim, pjevali sa začudjućom silinim. Ponekad bi se čulo da jedan od njih pjeva malo glasnije nego ostali, jednu strofu, ne više, i onda bi hor preuzeo u drugom ritmu, tek malo razlicitom od predhodnog, da bi taj ritam, za koji se činilo da ga sâmo tlo nosi do mene, koji sam predstavljao jedinog slusaoca. Ritmovi su se redjali, jedan na drugi, dok nisam shvatio, da sve to formira jednu jedinu temu. Svaki novi ritam je predstavljao jedan korak ka potpunom sjedinjavanju sa sumom koja nas okruživala. Ja se više nisam nalazio na tom proplanku, na jednom odredjenom mjestu koje se razlikovalo od prostora koji nas je okruživao. Nisam se razlikovao od beskrajne sume, na koju sam bio oslonjen. Cijela suma, drveće sa svojim monstouzanim granama, paprat koja je izvodila skokove prema nebu, oborena stabla u fazi raspadanja razbacana po zemlji, nekoliko panjeva dobro utonulih u zemlju i sve sto čini i okružuje, stvaralo je jedan homogeni prostor oko mene i oko pjevaca, kao da smo svi mi našli svoje mjesto, ovdje gdje nema nikakvog proplanka. Tek u neka doba primijetih, da pjevajući ti ljudi se pomjeraju, polahko se razdvajaju, neprimjetno, sve dok ne dodju do ruba tog imaginarnog proplanka ; onda, da nisam bio u stanju da primijetim tačno u kojem trenutku, oni promijene smjer kretanja, da bi se ponovo našli svi zajedno, zbijeni jedan uz drugog, tijelo uz tijelo, disuci kao jedan, predstavljajući jedno jedino tijelo, kao u samom početku, dok još nije bilo ni pjesme niti ritma. Svi kao jedan. Na taj način, tim harmonicnim pokretanjem, sa tim ujednacenim ritmovima, kao da su postali nedodirljivi, kao da je prestao postojati. U mraku, koji je sada već skroz osvojio, gdje je jedinu rasvjetu predstavljala tako blaga mjesecina da joj se ni ime nije moglo dati, uz prasinu koja se toliko dizala da se formirao kao neki oblak, nisam mogao razaznati ni Wakola niti bilo šta pojedinačno ; npr, necije lice ili prsa, neko tjeme ili ledja, sto bi se izdvajalo iz tog višestrukog tijela. Samo bi se ponekad primijetio odsjaj, koji se probijao kroz prasinu i koji se upravo odbio od graske znoja sa crne kože tog bica, koje je došlo niodkuda, ali koje je predstavljalo jedino ljudsko stvorenje koje je ovdje bilo prisutno.

Jedan od njih, sa čudnom frizurom, koja je izgledala kao da je napravljena od tkanine uvrnute kao konopac i koja mu je više puta bila opasana oko glave u obliku koncentričnih krugova i završavala se gustim pletenicama, koje su pocinjale od polovine tjemenâ, e taj se odvojio od kompaktne cjeline, udaljio se nekoliko koraka, popeo se na jedan debeli panj, ili je to možda bio neki kamen, koji se tu nalazio. Tako, nalazio se uzdignut nekih pola metra, počeo dirigirati ples. Dirigirao je glasom, rukama, grudima, nâginjuci se naprijed – nazad, dirigirao je glavom i siguran sam pogledom, komandovao je jednima, pa onda

drugima da se pomjeraju tamo – pa ovamo po dvojica – po trojica ili pak četvorica, sto su ovi sve činili u ritmu, ne narusujući sklad, udarajući golim stopalima o tlo, a neki udarajući rukama o butine. Tako stojeći uspravno na tom panju, ili pak kamenu, nalazio se u stanju kruznog kretanja. Naime, počeo je praviti siroke krugove, dok jedina veza sa osloncem su bili goli tabani, činilo se da mu je tijelo pokrivalo cijeli proplanak, sve do mene, dok ostali plesaci i cijela suma, sve to kao da je pocinjalo iza mojih ledja. Izgledalo je da kao da svojim dugackim rukama želi povećavati precnik krugova koje je činio, sve do kraja svijeta, ..., sve do tamnog neba, na kojem je uprkos svemu svjetlalo nekoliko nepoznatih zvijezda. Kada se prestao vrtiti, nastavio je da dirigira ostalima, sam, nastavlajući ples sa jedva primjetnim pokretima, koje su njegovi jarani dalje razvijali, kao da su čitali njegove misli i namjere. Od svega toga : plesaca, ritma – čija raznovrsnost je nosila moje osjećaje od jednog do drugog ekstrema u roku od svega nekoliko sekundi, više puta ponovljeno pjevanje, proplanka, noci i zemlje koja je plesala sa nama, od ovog trenutka, iznenada se osjećala neka nježnost i ceznja za životom, želja da se to nešto podijeli sa drugima. Sve to u lijepom raspoloženju i sa osmijehom. Moglo se primijetiti u više navrata, kao da jedan od njih želi ostale dovesti u nepriliku, ali oni su perfektno prihvatili izazov i u savršenom skladu vraćajući mu lopticu, tako da se on sâm nasao u zamci pripremljenoj za druge, što opet uzrokuje nezadrživ elan novih plesnih koraka, u haosu i potpunoj anarhiji pokreta, koja je bila samo prividna. Taj val me zapljusnuo, tako da sam se i ja sâm osjećao kao jedan od plesaca. Ne micuci se sa mjesta, gdje sam sjeo pri dolasku, kao ukotvljen na jednom mjestu, malo po malo sam dobijao osjećaj da sam se zagnjurio u taj ritam, da pocinjem osjećati vibracije tog plesa, koji se penje uz kicmu. Istovremeno, moje grudi su se počele pomjerati naprijed – nazad, u ritmu, i čuo sam sâm sebe kako pustam glasove, u nepravilnim razmacima, koji su dolazili na završetku svake sekvence. Svo vrijeme sam osjećao diskretni miris sume, čuo njene karakteristične zvuke ; Ta suma, proplanak, koji je u djelicu sekunde poprimio svoj stvarni oblik, noc, mjesecina i vrijeme koje je proticalo na nikada tako vidljiv način, sva ta atmosfera kao da me je otpuhala u neki ogroman cup, gdje se moje srce kupalo u božanstvenoj tečnosti. Sada sam predstavljao živo bice u fazi ujedinjenja sa onim tijelom tamo, daleko od mene, ali potpuno vidljivo, sa tijelom koje nije imalo dimenzija, niti granica i koje je proslavljalo susret jarana doslih iz nekog drugog vremena. Jer za mene je bilo potpuno jasno da ovi nerazgovjetni ljudi, bez imena, sjenke u pokretu, a uz sve to ljudska bica od krvi i mesa i te kako prisutni, dolaze iz nekog drugog vremena.

Jedan jedini pokret onoga koji se držao malo po strani, propracen jednom jedinom riječju, bio je dovoljan da se sve zaustavi. U roku tri sekunde nije više bilo nikoga, ama bas nista ; Sve je nastalo prazno, proplanak pust. Odsutnost je u jednom kratkom trenutku bila vidljiva, kao oticanje blata za vrijeme poplave. Kada me je Wakolo Pouye tapnuo po ramenu, imao sam osjećaj da je suma

ostala bez svoje duše, da je sada predstavljala samo bezivotno tijelo, hrpa sastavljena od drveta i lisca, bez pulsa niti odjeka na krike moga srca potpuno zaludjenog tisinom koja je tako iznenada zavladała. Za trenutak sam pomislio da se nalazim negdje drugo i nigdje, možda sam se vratio kući, svojim, možda sam bio negdje na cesti, u autu, vozeći negdje u nepoznato, jednostavno bjezeći od cini koja mi je odnijela jarane. Dodir te ruke, malo vlažne, ali toliko nježne i predusretljive, je učinio da se povratim iz te pustinje, da dodjem od niotkuda.

Mahinalno sam ustao. Poceo sam ga slijediti. Koracao je vrlo brzo, tako da se već nasao na dvadestak metara ispred mene. Nisam želio da se izgubim u ovoj pomracini, skoro potpunoj, što se moglo lahko desiti ako ga ne sustignem. Zacudo, memljiv miris visoke trave mi je povratio moc razaznavanja. Kroz nekoliko minuta već smo bili pred autom i bez jedne jedine riječi, nastavili smo put, tih nekoliko minuta koji su nas dijelili od Wakolove kuće.

« Bilo je lijepo plesati sa njima. Mogao si da nam se prikljucis. U stvari, zasto nisi dosao da pleses sa nama ? »

Ne oklijevajući ni jednog trenutka, odgovorio sam mu : « Ja sam ipak bio s'vama, pjevao sam sa vama, ja, koji nikada ne zapjevam. »

Osjećao sam da je skrenuo pogled prema meni. Skrenuo sam pogled sa ceste i zagledao se u njegove oči, tokom citave jedne sekunde, toliko je bilo dovoljno. Osmijehnuo se.

« Vidim, da si nocas razumio neke stvari. » Nakon Kratke sutnj doda : « Blizu smo, u kući sigurno ima caja. »

Naravno da sam prihvatio takav poziv. Pod širokom nadstrasnicom ispred naherene limene kuće, dok su krupne kisne kapi počele padati po utabanoj zemlji ispred kućnih vrata. Svaka kap, koja je padala podizala je mali snop blata braonkaste boje, ali svjetle, skoro providne, kao magla u savani. Ostao sam pijuci caj oko pola sata. Servirali su nam nekoliko kriski hljeba, sa puterom i dzemom. Pojeo sam dvije kriske i popio dvije velike solje caja, bez secera. Mala djeca su se igrala oko nas, ne dizuci preveliku galamu. Ponekad bi jedno od njih mu prislo, prigrlilo ga, sekundu – dvije, da bi ponovo odtutnjalo da se igra sa ostalima. Malo smo popricali o danu koji je upravo izmicao, njegovom govoru, radoznalim gimnazijalcima. Iskoristio sam priliku da rascistim neke stvari, koje je on samo napomenuo i sl. I onda sam ga napustio. Trebalo je da se vratim svojoj kući, tj dva – tri sata voznje. Želio sam da dodjem prije jutra u Nouméu, a narocito sam želio da nadjem ono carobno mjesto. Želja o kojoj mu nisam nista rekao, ali koja me preplavljivala kao voda, koja me sprecavala da mislim na bilo šta drugo, neodložna potreba da se tamo vratim, koja mi je cinila nepodnosljivom i samu ideju da ostanem kod Wakola jednu jedinu minutu. Bez obzira što mi je bilo lijepo, u toplom, bez obzira na kisu,... Proplanak se nalazio na svega nekoliko minuta voznje odavde.

Wakolo Pouye me je iz uctivosti zadržavao, nudeći mi da pojedem nešto, jace nego kriske hljeba sa puterom i dzemom, ali ja sam odbio. Nije više navaljivao.

U dvije riječi mi zahvali što sam ga dovezao kući. Zadnja rečenica mu je bila :
« Ples je bio odličan, bilo je to zahvaljujući tebi i tvom autu. »

Vjerovatno sam vozio prebrzo, po uskoj i klizavoj cesti, sa brojnim i ostrim krivinama ali mogao sam voziti i zmureći. Neka unutrašnja sila je rukovodila mojim rukama za volanom, komandujući im kada da okrecu volan, a kada da ostanu na mjestu ; Stopala su reagovala nezavisno od moje volje ; Automobil je ubrzavao ili usporavao, a da nisam imao osjećaj da interveniram – Vjerovatno da soferi koji često voze noću, dobro poznaju taj osjećaj razdvojene svijesti. Jednostavno, programirao sam u mozgu cilj puta, a ovaj je, sam, cinio ostatak. Bez mene.

Zaustavio sam auto na istom mjestu kao nekoliko sati ranije. Lahko sam pronasao stazu, koja je dobrim dijelom bila zarasla sa okolinom, bukvalno sam je pretrcao, širokim koracima opkoracujući visoku travu, skoro bez daha, stigao sam do ivice sume. Proplanak nije bio daleko odavde. U stvari bio je mnogo bliže nego što sam mislio. Sve sam pronasao tamo gdje sam ostavio. Sve ! Ama bas sve : plesace, pjesmu, pakleni ritam, široke krugove dirigenta, namjestaljke jaranima, karakteristične horske usklike, skokove i podrhtavanje tla sve do moga mozga, jedinstveno i istovremeno višestruko tijelo, raspoloženje, koje su sirili oko sebe kao zarazu ti dobri ljudi koji su odnekuda dosli, a da ih nisam zvao, neodoljivi pozov za pridruživanjem. Potrcao sam k njima. Nasao sam trag koji su ostavili iza sebe ; Ogromni kamen, koji je malocas licio na panj. Popeo sam se na samu ivicu. Osjećao sam kako u meni narasta spokojnost, prema svim vanjskim izazovima, koju nista nije moglo narusiti, potpuni mir i ogromna pronicljivost. Odlucih, da sjednem na taj kamen i da tu, slusam glas sume.

Naprijed, naprijed jarani moji

« Hajde, hajde naprijed jarani moji, djeco moja, sinovi moje brace, sinovi zemlje ove, sinovi svih onih cijje je ime ispisano u sumi, na drvetu, na kamenu pored potoka, ovdje pored mene, udri nogom, jednom, dvaput, udri drugom nogom i vi tamo pored smrece, pustite smrecu i proizvodite buku. Hocu da vas cujem, kao sto cujem ove ovdje pored mene. Hajde, vi koji ste se umorili, slusajte ritam drugih i povratite dah slijedeci ritam udarajaci nogom. Udri nogom jace, ne plasi se nicega, ima dovoljno vremena, dajte sve od sebe, hajte svi zajedno, tapnite nogom, stopalima jako o zemlju, cak i ako ostra trava vas ogrebe, igrajte do iznemoglosti. Braca su vam ovdje, ocevi su vam ovdje, culi su vas, culi su me, oni ce vas podici kada padnete od umora, onda ce vas zamijeniti, gazeci visoku travu i oni ce tapsuci milovati zemlju. Cujem pjesmu vjetra u širokim listovima banane i u njeznom palminom liscu, isti taj vjetar podize prasinu, koja se dize uz noge. Evo je do koljena, dize se uz butine, dalje na gore, uz stomak, dok nas nije skroz prekrila, ali mi smo jos uvijek tu, preoravamo zemlju u ritmu, u ritmu predaka, a sada je to ritam vjetra. »

Bio je to jedan je stariji covjek, skoro starac, kao obicno, kao uvijek, onakav kakve ih ja volim. Stojao je uspravno na nekoj debeloj grani, vazio je tako djeci, koja su padala od iznemoglosti udarajuci nogama o zemlju, u ritmu, u ludom ritmu, koji im je on nametao samo svojim glasom, a sam se klataci naprijed - nazad. Bilo je rano jutru, prije nego sto ce ti djecaci otici sirokom cestom, koja vodi iz sela. Voda je jos uvijek bila previse crvena, jer je padala kisa. Poplave su ovdje preceste i dugotrajne, te se predugo nije nista radilo. Zaboravljeni od sviju, bespomocni, ostavljeni su da se podave u ovoj crvenoj vodi. Zadnja poplava je bila izuzetno teska, sav mukotrpnii rad, daleko od svega - za dzabe. Dosta im je vise toga, oni hoce da odu niz siroku cestu, da se cuju, na jedini nacin koji poznaju, bez obzira sto se ne svidja svima i bez obzira sto niko, ili skoro niko, nece razumjeti sta oni hoce da kazu. Starac ih kurazi odozgo, pretura ih ; To je njegov nacin da im kaze da ih voli, jedini nacin za koji on zna, a da sacuva u njima iskrenost i postenje, te karakteristicne osobine kanaka koji su dosta toga prezivjeli. Govori im, onako kao se mora, onako kao mu ova brda nalazu. On govori u ritmu, ostali samo slijede.

« Danas, odjekuje buka u bambusovom drvetu, koja se cuje u citavoj dolini ; svaka dolina proslijeduje drugoj ono sto cuje, bambusovo drvo govori, a to u stvari uzvikuju ljudi. Rijeci se prenose od sume – sumi, goli tabani udaraju o zemlju, rijeci putuju, hajde, hajde naprijed, mrdaj rukama, laktovima, glavom, nagni se nazad, hajde, hajde, slijedi ritam, ruke gore, poleti slobodno za svojim tijelom ! Cujte rijeci sto dolaze izdaleka, slusajte ih, one su lijepe, treba ih voljeti, jer su istinite ; slusajte, slusajte istinu, ona je prezivjela godine, presla je

preko brda i dolina, preko svih bujica, preplovala je rijeke – sve do mora, dok nije postala besmrtna. Te iskrene riječi su prevazisle bol i tugu, žalost i odsutnost, hajde, hajde djeco moja, pustite glas sume da zivi u vama, hajde opet ruke gore, mrdaj tijelo, ne zaboravi koljena, budite drvo ove sume, ne plasite se nicega, ne dozvolite da mrznja ovlada vama. Mrznja donosi strah, a u strahu se najviše grijesi, mrdaj glavom, otjerajte greske, vristite od sreće ! Hajde glavom odozgo na dolje, slijeva na desno, a sada i nebo i zemlja ulaze u nasa srca zajedno sa ovim planinama i morem ;...

A sada mozete da idete djeco moja, napustite rodnu grudu, igrajte zajedno kao da idete niz vjetar, haj'te, haj'te, sada kada cujem vase srce, ono je uspravno, ono je iskreno, haj'te, odlazite ! »

Ove zadnje riječi su bile bacene niz cestu ceznje, izgovorene bez mrznje. Djecaci su znali da plesu ne stedeći se, do zadnjeg atoma snage. Oni su culi i razumjeli mnogo iznad suhih riječi koje je starac izgovarao : Poruku povjerenja odlazecih generacija.

« Eh, vrijeme je da i ja krenem, nema vise nikoga na livadi, sve su otisli. Samo jos ja cujem odjek koraka, širokih stopala i gipkih nogu, tijela umornih plesaca u vrucem vjetru ; sumska tisina ! Hajde, livada je prazna, pa da i ja sidjem sa ovog mog drveta, da ih sacekam, kad se budu vracali.

Opis putovanja

AUCKLAND

Nemam više snage ni da hodam, podici nogu i spustiti je malo dalje, za mene je postao nadljudski napor, koji se vjerovatno može porediti jedino sa onim koji čini alpinista na velikoj nadmorskoj visini i koji dosavsi na dvjesto metara do vrha, zna da svaki sljedeći korak može biti i posljednji ; do te mjere je umoran. Svjestan je, da ne može sada da se zaustavi, jer je blizu svog cilja, a isto tako da svaki dodatni napor koji bi nemilosrdno zahtijevao od svoga tijela, bi mogao da ga odvede na dno provalije ; ovdje gdje niko zivi neće doći da ga traži. Moj umor je toliki, da u trenutku kada se preda mnogom ukaze novo poglavlje od osam stepenica, ne ostaje mi ništa, osim volje koja mi omogućava da nastavim, jer u meni nema više ni krvi ni daha. Stepence su uklesane u stijenje koje ujedno predstavlja stazu, koja će me dovesti do vrha ovog brda. A na vrhu, ljudi su postavili ogroman totem maori. U svijesti imam jednu jedinu želju, da odustanem od prokletih stepenica i da se opruzim u hladu nekoliko listova, velikih kao citavo tijelo. Avaj, nemoguće je tako se opruziti. Boreći se osjećajem bliske smrti, vjerovatno pri sljedećem naporu, odlučih da stavim nogu na prvi stepenik, onda drugu nogu na sljedeći i tako redom, bez da sam i sâm bio svjestan kakav podvig time ostvarujem. Tako, stigoh do totema maori, koji se u stvari nije nalazio na samom vrhu brda, već na strmini koja mu vodi ; nekoliko metara od samog vrha. Osjećaj da sam na vrhu, dala mi je činjenica da kada se okrenem mogu vidjeti taj ogromni grad pod nogama – i još dalje. Grad se završava ; poslije njega dolazi more, široko, duboko, plavo, zasijane minijaturnim bijelim tackicama. More razdvaja dva ostrva, omogućavajući tako prolaz ledenim arktičkim vjetrovima prema grandioznim planinama u unutrašnjosti, čiji su vrhovi pod vječitim snijegom.

DUNEDIN

« Frtalj do ponoci », odgovori mi neko, koga sam pitao na izlasku iz hotela. Neko pored doda : « Taman vrijeme da se ide na ples ! »

Iza ponoci, na plesnim pistama ostaju samo oni koji ocaravajuće govore naš jezik, tako dobro, da rizikuju da se osramote. Njima nije tesko, da pridrže vrata novodoslima, ponekad ih pozivajući da igraju. Prvih nekoliko sati putovanje je bilo tako tesko, da sam zaboravio koji je dan, koje je vrijeme, kao i zemlju iz koje upravo dolazim. Ostavio sam slobodno polje intuiciji, kojoj se razumije porijeklo i smisao samo onda kada nestanu sumnja i zabrinutost. Ona lijepa

zabrinutost, koju ispocetka ima svako osjecajno bice, kada se nadje naspram ogromne pustinje isarane bojama i oazama, koje mu nudi susret sa, za njega novom, kulturom.

AUCKLAND

« Prije deset godina, kada sam prvi put dosao u Auckland, trebalo je da me neko saceka na aerodromu. Bilo je kasno navece, mali avion koji me je doveo iz moje udaljene provincije, je letio bez nekih vecih problema, osim sto je stigao veoma kasno. Nisam poznavao osobu koja me trebala sacekati na aerodromu. Pitao sam se kako cemo se prepoznati ; na kraju je sve ispalo jednostavno. Taj covjek koji me je cekao, sjedio je u sali, kroz koju moraju proci putnici, citao je upadljivo, ali ne previse, jedinu knjigu koju sam do tada bio objavio. Bilo mi je drago, a i simpaticno kao nacin da se saceka neko nepoznati. Bez obzira na pozni sat, a i umor za koji je znao da osjecam, nije me odveo direktno u hotel, gdje je trebalo da ostanem dok ne nadjem neki stan blizu fakulteta. Popeli smo se uz jedno od brda. Htio je apsolutno da mi pokaze Auckland, bas sa ovog mjesta, odakle se moze vidjeti citav grad – kao na dlanu. Idealan pogled od trista sezdeset stepeni ! Skoro na samom vrhu, nalazilo se neko prelijepo i ogromno drvo, ciji su listovi bili modro zeleni, koji su reagirali kao ogledalo na sjaj mladog mjeseca. Stablo je imalo barem pet – sest metara u precniku i najmanje petnaestak u visinu, odakle su se debele grane sirile na sve strane. Krosnja tog imponantnog drveta je bila tako velika, da bi se slobodno moglo reci da citav grad nestane, da se prosto izbrise iza tog velicanstvenog drveta, izuzetno hrapave kore. Bilo je zasadjeno prije vise od dva stoljeca. Imalo je dvostruko znacenje. U stvari, zasadjeno je isti dan kad se odigrao cin potpisivanja primirja, odnosno ujedinjenja dva naroda, kako bi se to danas reklo. Onda, malo po malo, dobijao je vise na znacenju, tako da ga danas smatraju kao simbol autohtonosti Indigèna*, naroda koji nastanjuje ove prostore vise od million godina. Oficijalno, a ja licno mislim da vecina stanovnika to tako i osjeca, to drvo simbolizira tijelo i duh, dusu i nadahnuce Indigèna, kao i njihovih korijena koji se misterozno protezu do u untrasnjost zemlje. Svi ti simboli su vazni i pomazu u razumijevanju jos tacnije i jos globalnije koncepcije nacije. Te prve veceri, taj simbol mi je odmah nesto govorio. Bio sam odusevljen ljepotom tog drveta i untrasnjom snagom kojom je odisalo. Da sam samo znao sta cu dozivjeti desetak godina kasnije, tj danas, siguran sam da bih sam sabe mrzio, odbacio bih samog sebe, kao sto bih pokusavao odbaciti crne misli. »

* Indigène – Autohtoni narod na Novom Zelandu – indijanci (ako pocinje sa veliko « I » onda se smatra nacionalnoscu.

Kratak sadrzaj nekoliko listova hartije, koje su mi tutnuli u ruke neposredno nakon dolaska, bez dodatnih objasnjenja sta se ocekuje da uradim sa njima, ako ne da dadnem svoje misljenje o njima, dâ se svesti na dva pasusa koja slijede, ali ogranicavajuci se na odnose i dogadjaje koji su se odigrali ovih nekoliko zadnjih dana, sto ce reci sada, deset godina nakon prvog susreta autora ovih redova sa Aucklandom i ovog tako znacajnog mjesta, koje ce ovaj obiljeziti na svoj, iskljucivo licni, nacin.

« Jedno jedino pitanje zaokuplja moje misli : koju tehniku upotrijebiti ? Postoji vise nacina ; najbrzi i najlaksi je eksploziv : sjekirom napraviti dovoljno veliko udubljenje u drvetu, tri cetiri stapica uvezanih u jedan i uglavljenih u to udubljenje, dva minuta cekanja nakon zapaljivanja fitilja, dovoljno dugackog da se mogadnem skloniti na sigurno mjesto - i eto : drvo ce biti oboreno povlaceci, u svom padu, za sobom, sve ideje i koncepte koje nosimo u svojoj svijesti. Taj pad ce pokrenuti citavu bujicu tuge i gnijeva koji ce se izliti na sve strane, koja ce opetr povuci za sobom vise nevinih nego odgovornih. Ja licno, radije bih se opredijelio za rucni rad : nakon sto bih lahko savladao malu ogradu, koja opasuje drvo na oko dva metra udaljenosti, poslije nekoliko preciznih udaraca sjekirom, prihvatio bih se tvrdog i hrapavog stabla. Procjenjivao sam da bi mi bilo potrebno vise od tri sata da oborim to drvo, a racunao sam sa zastitom noci, kaja je trebalo da mi omoguci to vrijeme, prije nego sto bi policija intervenirala. U deset dugih godina, nakupio sam dovoljno energije i imao sam ogromnu volju da potvrdim neprihvatanje asimilacije, za mene sinonim, nepovratnog gubitka identiteta. Posao je odmicao brzo. Vise osoba je naislo, prvo su culu buku udaraca sjekire o drvo, prije nego sto su se priblizili i sa uzasavanjem konstatirali sta cinim. Zahtijevali su, molili i preklinjali da prestanem ranjavati to lijepo drvo, prijetili mi policijom, sto je neko i ucinio prepostavljam, neki su cak prijetili da preci ogradicu i ustrijemiti se na mene, sto na kraju niko nije ucinio. Ali, ja nista od svega toga nisam cuo. Ama bas nista, osim reskih udaraca sjekire o tvrdo drvo. Nakon pola sata u stablu je bilo uklesano poprilicno udubljenje od jedno pedesetak santimetara sirine i dubine od oko dvadest do dvadeset pet santimetara i vec sam prosao debelu koru i prihvatio se samog debla. Ovim ritmom, mislim, nece mi trebati previse vremena, osjecam se jak i odlucan, a imam dovoljno energije da izdrzim i deset sati ako bi to bilo potrebno. Cudno, bas u trenutku kada to tako razmislim, bas u trenutku kada sâm u svojim mislima na taj nacin formuliram stanje snage i energije koju posjedujem, pocinjem osjecati da moji udarci vise nemaju istu snagu, da su manje precizni , a da ja licno gubim onu odlucnost koja me je krasila u pocetku. Ukratko, nepreciznost i neodlucnost pokazuju da su mi volja i energija znatno oslabile. Ruke su mi je postajale sve teze i teze,

vlaznost na drsci sprjecavala me je da je uzmem onako kako ja hocu, jako i elasticno, izuzetno tesko su podizale teret od pet kila, sto odgovaralo tezini sjekire. Nakon svakog udarca, koji sam uprkos svega toga i dalje zadavao, vibracije su bile sve duze i duze, koje su pocinjale od debla, nastavljale uz rucku sjekire, uz ruke, pa do malog mozga, gdje su mi uzburkavale misli, koje su mi opet nalagale da odustanem. Odlucih, da se odmorim nekoliko kratkih minuta, sjedoh na zemlju, ne ispustajuci iz vida debelo stablo, a istovremeno trazeci energiju kojom bih ga savladao. Podigoh se, odlucno uzeh sjekiru za drsku, jako je stegoh, podigoh je visoko iznad glave, malo u desno, onda je svom snagom zabih u zemlju, odmah pored drveta. Eto, tako se zavrsla ta avantura.

Probudih se. U tom trenutku sam shvatio da simbolika koju je predstavljalo to drvo nije nimalo izgubila na aktuelnosti. To drvo, koje je doslo odnekud iz tudjine, hraneci se nasom zemljom i vjetrovima koji dolaze sa naseg mora, postaje nase. I vise od toga, ono zivi u meni. Ubiti to drvo, bi bilo isto sto ubiti i mene licno, jer ja jesam Maor*, ali danasnji Maor, ne onaj Maor od prije dvjesta godina, tj kada je to drvo bilo zasadjeno, kao znak obiljezavanja zalosnog cina za nas narod, na vrhu brda gdje je prije postojalo neko drugo - zakrzljalo drvo. Ovo « novo » drvo, u ocima danasnjih Maora, je ono u kojem prepoznajem svoju bracu i sestre, To drvo sadrzi i nas novi identitet, sa svim svojim kontradiktornostima, koje su opet proizvod bolnog sukoba

* Maor – Starosjedilac Novog Zelanda

sa novom kulturom, uz to ekonomski puno mocnijom. Nakon deset godina taj novi identitet je postao stvarnost, i koji se na samo nekoliko sati povukao pred zlokobnim utvarama proslosti, medju kojima se ne mogu pronaci. Srecom, korijeni moga drveta, svojom rezonansom, su probudili moje srce i povratili mi dusu. Tada sam zauvijek napustio sve slike i putokaze koji dolaze iz davnina i koji vode samo u odricanje i u zaborav. »

Tekst se tu naglo zavrшава. Da li je autor tog teksta, koji mi je i dan – danas nepoznat, oklijevao kada se nasao pred vratima beskrajnosti koja se pruzala pred njim ? Najvjerojatnije, ali i samo postojanje tog teksta dokazuje, da je on prekoracio taj prag i da se sada nasao odusevljen pred prazninom koju nudi njegov danasnji identitet. Sto se tice drveta, ono je prezivjelo, ali sa nekim drugim vrijednostima, znatno razlicitim od onih koje su mu namijenili kolonizatori.

DUNEDIN

Ostavio sam svoju vjernu sjenku sa njenom rajom, kao i totem maora i zavukao se u strogi centar, do susreta sa Omar-om Khayyam-om. U kafani, cija vrata su

mi ljubazno otvorili, « fotelje » su predstavljale klupe donesene iz nekog starog autobusa i prekrivene stazama, ili pak velike cigle poredjane jedna pored druge sa nekoliko rupa na precizno odredjenim mjestima, koje su isto tako bile djelimicno prekrivene stazama i

postecijama. Ipak, najbolje je bilo poravniti po zemlju i piti vrlo dobru kahvu koja se tu sluzila. Upravo na ovom mjestu, sreo sam mladog iranca, koji je izabrao da dodje u nas grad. Predstavljao se kao Hafez. Zadnje Nove godine da bi saznao gdje ce putovati ove godine, otvorio je svoju Veliku knjigu, i tu, u jednoj poemi, tumacenoj na vise nacina, on je vidio svoje sljedece odrediste : Jug. Za njega to je bio Dunedin i nijedan drugi grad. Eto, tako se on ovdje obreo. « Lahko ti je bolan odrediti kuda ces putovati », govorio je. Ispijajuci kahvu za kahvom, pripovjedao mi je zivot Omara Khayama. Izrecitovao mi je deset, dvadeset, ;... sve Omarove pjesme. Znao je opciniti stalne musterije svojom izuzetnom dikcijom, obasjavajuci svijet svakim novim stihom, koje je pjesnik velikodusno nudio svojim citaocima. Slucajno sam ga sreo, ali sam ja tu nasao neki smisao. Satima sam slusao svog novog prijatelja, ispijao vino, osjecao na sebi miris ruza koje su prekrivale njegove pjesme, vidio kamen sprzen uzarenim suncem orijenta, cuo muziku koja je pratila Omara putem kojim je silazio sa visokih planina, eto tu, odmah kraj ceste, pune kante vode iz vjekovnih bunara, nalazile se se tako blizu, da sam mogao da ih dodirnem. Narkomani mogu slobodno sici sa svojih cardaka ni na nebu ni na zemlji, jer vladari njihovih dusa su se odrekli prijateljstva sa Omarom i Abdulom. Sve sto mogu naci, otici ce niz vjetar. Dugi nozevi ce se zabiti u vodu odsutnosti i u vjetar iza onih koji su otisli u tudjinu. Parfem Omarovih stihova na njihovim zenama ce i njih opciniti, tako da vise nikada nece htjeti, niti ce zazeljati da siju svoj otrov. Neko ce, mozda, htjeti da se okupa u rijeci koji prolazi kroz avliju, koja se pruza ispred Omarove kuce, nastavljao je moj iranski prijatelj, spoznace svoju sopstvenu zelju da zivi u potpunoj harmoniji sa velicinom ovog svijeta. Avlija je opasana visokim zidovima, u koju jedino voda sa nebesa moze nesmetano prodrijeti. Ali ta avlija cuva nase najintimnije misli. Ti visoki duvarovi, koji opasavaju Omarovu kucu, brane nase duse od stotina zamrzivaca, koji lede mastu i sputavaju razvoj misli, mastu koja produzava u beskonacnost velicanstvene grane drveta, drveta u cijoj hladovini sam ostavio moga jarana. Visoki duvarovi nikoga nece sprijeciti da se baci u nabujalu rijeku u Omarovoj avliji, pa da je slijedi, uvijek tako radosnu i iznenadjujucu. Kapije se otvaraju, bujica ljubavi, onih koji su samo jedanput voljeni i zeljeni, moze nastaviti svoje putovanje kroz vrijeme.

Sjedeci tako, duboko zavaljen u nekoj rasklimatanoj fotelji, slusao sam nekoga, ko je iz svoje sopstvene kuce cinio da zaigra srce njegovog grada, zemlje,...., cijelog naroda ; Ukratko : Smisao borbe slobodnog covjeka, voljenog, osjecajnog na usne voljene zene i plac siromasne djece. Jos jedanputa sam ostavio svoju sjenku u drustvu nekoga, cije ime je nestalo u trenutku rastajanja.

NENGONE

Sirom Océanie, totemi su gotovo svuda istovjetni ; gazeci preko debelih korijenja drveca, koje ovdje znaci spas, izbjegavajući male zamke ljudske gluposti i odsutnost njihove odgovornosti, stigao sam u Nangone.

« Sjeti se onih starih dobrih vremena, kada smo radili, samo ono sto nam se svidjalo, odbacujući zauvijek ideologije koje sputavaju srce i dusu u uskim okvirima. »

Nije se radilo o nekom obicnom sloganu, napisanom na reklamnom panou, vec o malom podvigu. Onaj koji je uspio da ispise ove rijeci na sredini jednog od zidova koji su formirali zapusteni aerodromski toranj, morao je dobro da se namuci ; morao je pisati okacen o uze, kao alpinist, na vise od petnaest metara iznad zemlje, kako bi bio siguran da nijedana budala nece doci da preskraba uzvik ocajnika, nekom od tuznih boja.

Srecom, ovdje nema totema, jer bi posjetioci koji ovdje provedu ne vise od jednog dana, mogli pomisliti da je njima namijenjen. Greska u prevodu, koja sadrzi toliko neznanja i nepoznavanja realnosti. Otkako su se stanovnici ovog otoka pobunili protiv centralne vlasti, pisanje nije od prvorazrednog znacaja. Prvo treba graditi, jer u protivnim svi mrtvi i sav pretrpljeni strah nema nikakvog smisla.

Hnalaïne je na koralnom otoku, crne i tamno braon boje, sa bijelim tufnicama od algi, a i od vjecnosti. Sjedio je na toj stijeni, stezuci cvrsto rukama svoj tenor-saksafon. Okean se pruza u nedogled, ne nailazeci ni na kakav otpor. Mali otocici ne predstavljaju nista, amplitudu talasa i to je sve. Valovi, sto se njih tice, malo dalje na istoku, odbijajući se od koralnog brezuljka, prostiru se po pijesku, podizuci ga za nekoliko santimetara. Voda je mlijecno bijele boje, dok valovi prihvataju njezne note bluza. Nosene na valovima, prebacivane sve dalje i dalje, do Velikog ostrva, gdje pronalaze uski prolaz izmedju vjekovnog drveca, penju se uz dolinu, sudarajući se ovoga puta sa crnim i raskomadanim stijenama, postavljenih tu, kao toliko vrata. Misteriozno, dah se vraca, nosen onima koje Hnalaïne nikada nece upoznati. Ove noci, dok odsutna lica dugim prstima prelaze po zutoj kosi, svi su vec tu, dolaze da se naklone. Ubijeni zalutalim metkom, oni koje je poznavao, oni koji nisu htjeli da znaju za njega, mrtvi, svi su tu, oni su taj dah koji se vraca, penje se uz tijelo, do stomaka, do srca, i postaje njegova krv.

Tama je, na mjestu gdje su sve kise pripremljene, cujem je kako lagano dise, jaka i neizbjezna, spremna da me probudi nakon dugog sna.

Najcesce, covjek dozivljava totem u nekoj viziji, bila to divlja – zivotinjska ili pak u obliku neke biljke – zastitnice. On je u stvari vodac koji nas odvodi prema univerzumu.

Kakva je to vizija ? Gdje je taj vodac ?

Između : ovdje i negdje ; Nouméa, Sarajeva i Alice Springsa, Nicolas Kurtovitch, svakom novom stranicom nas poziva da dijelimo razlicita mjesta, nove susrete i licnosti, koje ga prate, intrigiraju ili inspirisu.

Između proslosti i sadasnjosti, bas tu negdje, savremeni covjek nam otkriva svoje pravo lice : « Mi moramo da zbacimo proslost sa sebe i da sacuvamo jedino zelju da zivimo zivot. »

Izdavac

O piscu

Nicolas Kurtovitch je jedan od najplodnijih savremenih novokaledonijskih pisaca. Od rane mladosti naklonjen poeziji, poslije cega se oprobava na svim literarnim poljima. Rodjen 1955. Profesor, potom direktor gimnazije u Lifou i u Nouméa. Od 1973.god. objavljuje : zbirke pjesama, poeme, tri zbirke pripovjetki, a sada se prihvatio i teatra.

Trenutno (maj 1999, jedno njegovo pozorisno djelo se igra u Australiji - Sidney. (Pim. Prev.)

Rijec prevodioca

Odlucio sam de se prihvatim prevodjenja ove knjige u posebnim uslovima ; U trenutcima kada je familija trebala i morala biti na okupu, a sa druge strane da omogucim clanovima te iste – moje familije, da se jos bolje upoznaju. Nikolu – Slobodana poznajem iz Prijepolja pocetkom 60-tih i iz Sarajeva '79.god. a da nikada nismo razgovarali. Jednostavno zato sto ne govorimo isti jezik ; (on francuski, engleski i kanak, ja S-H i ruski.) Od tada, puno toga se dogodilo.

Nacini za uspostavljanje komunikacije su raznoliki, cak i kada sagovornici ne govore isti jezik. Prilikom naseg susreta u Montpellier-u evocirali smo neke od njih. Bio sam prijatno iznenadjen, koliko pojedinosti i imena iz Sarajeva i Prijepolja se on sjeca. Zakljucak je bio da :Cak i kada sagovornici ne govore isti jezik oni se lahko razumiju.

Upravo to je bio povod nekim novelama, upravo to je bio dodatni motiv da se prihvatim ovog posla, ne znajući gdje će me to sve odvesti. Od trenutaka izgubljenosti, pa do velikog zadovoljstva nakon svakog dobro odradjenog pasusa – koji ponekad zauzimaju više stranica.

Dodatni problem je što je Nikola – Slobodan u biti pjesnik, što nekada predstavlja nepremostivu prepreku. Trazio sam preradu nekih dijelova (relacija Dijon – Nouméa = 25.000 km), a neke sam preveo prema sopstvenom osjećaju. Autor se slozio da prevodilac mora imati siroku slobodu u interpretaciji.

Svjestan, da se sve odigrava u okviru porodice : Pisac - prevodilac – čitalac, maksimalno sam upotrebljavao jezik koji sam naučio u najranijem djetinjstvu u mojoj rodnoj kući. Tako, ako su se potkrale neke gramatičke nepravilnosti (neću i ne želim recenzenta), to sam ja pogriješio ili sam se pak, opet ja, izrazio na « nepravilan način » .

Veid

Totem